

DIYARBAKIR İLİ SIĞIRCILIK İŞLETMELERİNİN GENEL YAPISAL DURUMU VE BAKIM-BESLENME TEKNİKLERİ ANALİZİ PROJESİ

Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü
Diyarbakır, 2013

DİYARBAKIR İLİ SIĞIRCILIK İŞLETMELERİNİN GENEL YAPISAL DURUMU VE BAKIM-BESLENME TEKNİKLERİ ANALİZİ PROJESİ

Bu araştırma, Karacadağ Kalkınma Ajansının 2013 yılı Doğrudan Faaliyet Desteği Kapsamında sağladığı Mali Destek ile yürütülmüştür.
Sözleşme No: TRC2/13/DFD/0023

Proje koordinatörü
Doç.Dr.Muzaffer DENLİ

Proje Uzmanı
Prof.Dr. Abdullah SESSİZ

Proje Asistanı
Öğr.Gör. Muhittin TUTKUN

Bu belgenin içeriğinden sadece Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü sorumludur ve bu içeriğin herhangi bir şekilde Kalkınma Bakanlığı'nın veya Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın görüş ya da tutumunu yansıttığı mütalaa edilemez

T.C
DICLE ÜNİVERSİTESİ ZİRAAT FAKÜLTESİ
ZOOTEKNİ BÖLÜMÜ
DİYARBAKIR, 2013

ÖNSÖZ

Dünya nüfusunda meydana gelen hızlı artış, insanların kaliteli gıdalara olan gereksinimini artırarak ona uluslararası düzeyde stratejik bir önem kazandırmıştır. Birçok ülke, sürekli artan gıda ihtiyacını karşılamak için tarıma ciddi teknolojik yatırımlar yapmıştır. Birim alandan veya birim hayvandan en ekonomik şekilde maksimum verimin elde edilmesi için gerek kamu ve gerek özel sektör yoğun uğraş vermektedir. Bu uğraşlardan birisi de damızlık materyal kullanarak birim hayvan başına en yüksek verim eldesidir. Tarımsal üretimde hayvancılık faaliyeti, genel olarak ekonomik kazanç sağlayan ana unsurlarından biri olup kaliteli gıda üretiminin en önemli kaynağıdır.

Dünya süt üretiminin yaklaşık olarak % 90'ı ve et üretiminin % 25'ine yakını sığırlardan elde edilmektedir. Ülkemizde de benzer bir öneme sahip olan sığır yetiştiriciliğinin entansif şekilde yapıldığı bölgelerde verimlilik açısından önemli gelişmeler gösterirken, ekstansif olarak yapıldığı bölgemizde ise henüz arzu edilen düzeye ulaşamamıştır.

Hayvancılık sektörünü geliştirmek ve bölgeler arasındaki bu gelişmişlik düzeyini asgari düzeye indirmek amacıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının bölgesel kalkınma programları ile Avrupa Birliği (AB)'nin Katılım Öncesi Yardım Aracı' (IPARD) programı kapsamında sağlanan mali kaynaklar ile önemli hayvancılık yatırımları gerçekleştirilmektedir. Diyarbakır genelinde mevcut ekstansif işletmeler yanında son yıllarda gerek öz sermaye ve gerekse de hibe ve teşvik gibi çeşitli destekler sonucu entansif yetiştiricilik yapan çok sayıda sığırcılık işletmesi kurulmuştur. Ancak, farklı nedenlerden dolayı sığır yetiştiriciliğinin bir türlü arzulanan düzeye yükseltilmediği görülmektedir. Bu sorunların bilimsel bir şekilde ortaya konulması durumunda, bölgedeki mevcut sığırcılık işletmelerinin sorunlarının çözümünü kolaylaştıracak ve yeni yatırımcıların tedbir alması sağlanacaktır.

Tarımsal faaliyetlerin bir ülke veya bölgede başarıyla gerçekleştirilmesi, uygulanacak doğru politikalara bağlıdır. Politikalar belirlenirken izlenecek bilimsel yöntemlerin yanında bölgenin coğrafi, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısının göz önüne alınması gerekmektedir. Bunlar mevcut kaynakların daha etkin ve aktarılan kaynakların doğru kullanımının ölçütleridir.

Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından finanse edilen ve Fakültemizin Zootekni Bölümü tarafından yürütülen "*Diyarbakır İli Sığırcılık İşletmelerinin Genel Yapısal Durumu ve Bakım-Beslenme Teknikleri Analizi Projesi*" başarıyla tamamlanmış elde edilen bilgi ve bulgular rapor halinde sunulmuştur. Proje kapsamında, Diyarbakır ili ve ilçelerinde bulunan sığırcılık işletmelerinin yapısal, mekanizasyon, bakım, idare, hayvan besleme teknikleri ile yem kaynaklarının kullanımı konularına yönelik araştırma ve fizibilite çalışması yapılmıştır. Araştırma sonucunda incelenen konular bakımından işletmelerin mevcut eksik ve yanlış uygulamaları tespit edilmiş, bunların giderilmesi hususunda bölge koşullarına uygun bilimsel çözüm önerileri geliştirilerek tavsiyelerde bulunulmuştur.

Projenin başlangıcından bitimine kadar emeği geçen tüm proje ekibine ve maddi destek sağlayan Karacadağ Kalkınma Ajansına teşekkür eder, bu raporda sunulan önerilerin, karar alıcı, uygulayıcı ve araştırmacılar olmak üzere tüm konu ile ilgilenenlere yardımcı olmasını diliyorum.

Aralık, 2013

Prof. Dr. Bekir BÜKÜN

Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dekanı

| İÇİNDEKİLER |

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	8
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	9
GRAFİKLER LİSTESİ.....	10
KISALTMALAR.....	12
ÖZET.....	13
1. GİRİŞ.....	15
2. PROJENİN YÖNETİMİ VE VERİLERİN ELDE EDİLMESİ.....	17
3. DİYARBAKIR HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	17
3.1. Coğrafik Konumu.....	17
3.2. İklim ve Bitki Örtüsü.....	18
3.3. Toprak Yapısı ve Arazi Kullanımı.....	18
3.4. Nüfus, Sosyal ve Ekonomik Yapı.....	19
3.5. Tarımsal Üretim.....	20
3.5.1. Bitkisel Üretim.....	20
3.5.2. Hayvansal Üretim.....	21
4. PROJE KAPSAMINDA ELDE SONUÇLAR.....	23
4.1. İŞLETME GENEL BİLGİLERİ.....	24
4.1.1. İşletmelerin Genel Yapısı.....	24
4.1.2. İşletmelerin Üretim Modeli.....	25
4.1.3. İşletmelerin Mülkiyet, Üretim Durumları ve Kapasiteleri.....	27
4.1.4. İşletmelerin Barınak Tipi ve Mevcut Üniteleri.....	28
4.1.5. İşletmelerin Arazi Varlıkları.....	32
4.1.6. İşletmelerin Mevcut Sığır Varlıkları ve Irklara Göre Dağılımı.....	33
4.1.7. İşletmelerde Teknik personel ve İşçi İstihdam Durumu.....	34
4.2. İŞLETME SAHİPLERİ BİLGİLERİ.....	35
4.2.1. İşletme Sahibinin Yaşı ve Öğrenim Durumu.....	35
4.2.2. İşletme Sahibinin Mesleği ve Diğer Faaliyet Durumu.....	36
4.2.3. İşletmelerin Gelir Kaynakları ve Yeterlilik Durumu.....	37
4.2.4. İşletmelerin Memnuniyet Durumu.....	38
4.3. YEM VE HAYVAN BESLEME UYGULAMALARI.....	38
4.3.1. Yem Temini Durumu.....	39
4.3.2. Yem Bitkisi ve Hububat Yetiştirme Durumu.....	39
4.3.3. Sığır Beslemede Kullanılan Yemler ve Kullanım Düzeyleri.....	40

4.3.4. Hayvan Besleme Uygulamaları	41
4.3.4. Rasyon Hazırlama Teknikleri ve Beslenmeye Bağlı Hastalıklar	42
4.3.5. İşletmelerim Yem Kalitesi Hakkındaki Bilgi Durumu	43
4.4. BAKIM-İDARE VE YETİŞTİRİCİLİK UYGULAMALARI	44
4.4.1. Kayıt Sistemi ve Numaralama.....	44
4.4.2. Ahır Temizliği.....	44
4.4.3. Sağım Koşulları ve Uygulamaları	44
4.4.4. Hayvanlara Günlük Su Verilme Sıklığı.....	45
4.4.6. İneklerin Kuruya Çıkarılma ve Buzağuların Sütten Kesilme Süreleri.....	46
4.5. HAYVAN SAĞLIĞI VE HASTALIKLAR	47
4.5.1. İşletmelerin Hayvan Hastalıkları ve Sağlık Koruma Bilgi Düzeyleri	48
4.5.2. Hayvanlarda Aşı Takvimi ve Uygulamaları	48
4.5.3. İşletmelerde Karşılaşılan Hastalıklar	49
4.6. ÜREME SORUNLARI VE SUNİ TOHURLAMA UYGULAMALARI	50
4.6.1. İşletmelere En Sık Karşılaşılan Üreme Sorunları.....	50
4.6.2. Doğal Aşım ve Suni Tohumlama Uygulamaları	51
4.6.3. Kızgınlık Takibi ve Aşım Zamanı	52
4.7. İŞLETMELERİN ÜRETİM DEĞERLERİ	53
4.7.1. Süt Verimi.....	53
4.7.2. Günlük Sağım Sayısı ve Yöntemi	53
4.7.3. Sağım Hijyeni ve Meme Sağlığı	54
4.8. SÜT ÜRETİMİ VE PAZARLAMA DURUMU	54
4.8.1. Sütün Muhafaza Şekli ve Pazarlanma Süresi	55
4.8.2. Sütün Değerlendirilme Şekilleri.....	55
4.8.3. Süt ve Süt Ürünlerinin Pazarlanma Durumu	56
4.9. HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ (HİBE, KREDİ VE TEŞVİK)	57
4.9.1. Hayvancılık veya Yem Bitkileri Ekimi Desteğinden Yararlanma Durumu.....	57
4.9.2. İşletmelerin Yararlandığı Destek ve Teşvikler	58
4.9.3. Üreticilerin Mevcut Destek ve Prim Uygulamalarına Bakışı.....	59
4.10. SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİ ÖRGÜTLENMELERİ	59
4.10.1. Damızlık Sığır Yetiştirici Birliği ve Üyelik Durumu	60
4.10.2. Üyelik Aidatları ve Birliğe Üyelik Avantajları	60
4.10.3. Birlikten Beklentiler ve Diğer Organizasyonlara Üyelik Durumu	61
4.11. İŞLETMELERİN İŞ GÜCÜ VE MEKANİZASYON DURUMU	61
4.11.1. İşletmelerin Traktör Varlığı	61
4.11.2. İşletmelerin Makine-Ekipman Varlığı	62
4.11.3. İşletmelerin Makine-Ekipman Hibe Kullanım Durumu	63

4.11.4. Süt Sağım Tesisi Varlık ve Kapasite Durumu	64
4.12. ÜRETİCİLERİN DEVLETEN BEKLENTİLERİ	68
5. ELDE EDİLEN SONUÇLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ	69
5.1. İŞLETME YAPISI VE BÜYÜKLÜĞÜ	69
5.1.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	69
5.1.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	70
5.2. BAKIM-İDARE VE YETİŞTİRME UYGULAMALARI	71
5.2.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	73
5.2.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	74
5.3. YEM VE HAYVAN BESLEME UYGULAMALARI.....	74
5.3.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	75
5.3.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	76
5.4. HAYVAN SAĞLIĞI VE HASTALIKLAR	77
5.4.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	77
5.4.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	78
5.5. ÜREME SORUNLARI VE TOHURLAMA UYGULAMALARI	78
5.5.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	79
5.5.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	80
5.6. SÜT ÜRETİMİ VE PAZARLAMA DURUMU	81
5.6.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	82
5.6.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	82
5.7. HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ (HİBE, KREDİ, TEŞVİK)	83
5.7.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	84
5.7.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	85
5.8. ÖRGÜTLENME MODELLERİ	85
5.8.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	86
5.8.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	86
5.9. İŞGÜCÜ VE MEKANİZASYON DURUMU	87
5.9.1. Mevcut Durum ve Sorunlar	88
5.9.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri	89
6. DİYARBAKIR İLE TÜRKİYE GENELİNDEKİ SIĞIRCILIK İŞLETMELERİNİN MEVCUT SORUNLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	90
7. SONUÇ	91
KAYNAKLAR	92
TEŞEKKÜR.....	94

| ŞEKİLLER LİSTESİ |

Şekil 3.1. Diyarbakır İli Haritası.....	18
Şekil 4.1. Kapalı Barınak Yapısındaki Bir Ahırın Dışarıdan Görünümü (Aile İşletmeciliği).....	29
Şekil 4.2. Kapalı Barınak Yapısındaki Bir Ahırın İçerden Görünümü (Aile İşletmeciliği).....	30
Şekil 4.3. Yarı Açık Barınak Yapısındaki İşletmeden Bir Görünümü (Büyük kapasiteli Modern İşletme).....	30
Şekil 4.4. Kapalı Barınak Yapısındaki İşletmenin Dışarıdan Görünümü (Kooperatif).....	31
Şekil 4.5. Kapalı Barınak Yapısındaki İşletmenin İçeriden Görünümü (Kooperatif).....	31
Şekil 4.6. Sabit Sağım Tesisinden Bir Görünüm.....	66
Şekil 4.7. Mobil Tıp Sağım Tesisinden Bir Görünüm.....	66
Şekil 4.8. Süt Soğutma Tankı.....	68

| ÇİZELGELER LİSTESİ |

Çizelge 1. Diyarbakır İlçeleri Nüfusu (TÜİK, 2013).....	19
Çizelge 2. Diyarbakır İli Tarım Arazileri Dağılımı (DTİM, 2012)	20
Çizelge 3. 2012 Yılı İtibariyle Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diyarbakır İline Ait Hayvan Sayıları (TÜİK, 2012a)	22
Çizelge 4. 2012 yılı itibariyle Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diyarbakır iline ait süt üretim miktarları (ton) (TÜİK, 2012)....	23
Çizelge 5. 25 Baş ve Üzeri Toplam ve Ziyaret Edilen İşletme Sayısı ve Oranı	24
Çizelge 6. Ziyaret edilen işletmelerin yapısı.....	25
Çizelge 7. Mevcut İşletmelerin Üretim Modelleri.....	26
Çizelge 8. Kapasitelerine Göre İlçelerde Bulunan İşletme Sayıları.....	28
Çizelge 9. İşletmelerin Mevcut Hayvan Varlıkları	33
Çizelge 10. İşletmelerin traktör varlığı	62
Çizelge 11. Hayvancılığa Yönelik Satın Alınan Makineler.....	63

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Diyarbakır Tarım İşletmelerinin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı (DTİM, 2012).....	20
Grafik 2. Diyarbakır İlindeki Tarımsal İşletme Büyüklükleri (TÜİK, 2010b).....	21
Grafik 3. Sığırcılık İşletmelerinin Genel Yapısal Durumu	25
Grafik 4. İşletmelerin Üretim Modeli	26
Grafik 5. İşletmelerin Üretim Durumları	27
Grafik 6. Kapasitelerine Göre İşletme Sayıları ve Oranları	27
Grafik 7. İşletme Barınak Tipleri	29
Grafik 8. İşletmelerin Ünite Varlıkları.....	32
Grafik 9. İşletme Toplam Arazi Varlığı (da) ve Oranları (%)	32
Grafik 10. Hayvansal Üretim için Kullanılan Arazi Miktarı (da) ve Oranı (%).....	33
Grafik 11. Yaş Grubu ve Irklara Göre Sığır Varlığı (%)	34
Grafik 12. İşletmelerin İstihdam Durumu	35
Grafik 13. İşletme Sahiplerinin Yaş Aralıkları	36
Grafik 14. İşletme Sahiplerinin Öğrenim Durumu.....	36
Grafik 15. İşletme Sahiplerinin Asıl Mesleği	37
Grafik 16. İşletme Sahiplerinin Diğer Sektörel Faaliyetleri.....	37
Grafik 17. İşletmelerin Gelir Kaynakları ve Yeterlilik Durumu	38
Grafik 18. İşletmelerin Sığırcılık Yapma Nedenleri ve Memnuniyet Durumu.....	38
Grafik 19. İşletmelerin Kaba ve Kesif Yem Temini Kaynakları	39
Grafik 20. Yem Bitkileri ve Hububat Yetiştiriciliği.....	40
Grafik 21. İşletmelerde Kullanılan Kaba Yemler ve Düzeyleri.....	41
Grafik 22. İşletmelerde Kullanılan Kesif Yemler ve Düzeyleri	41
Grafik 23. Hayvan Beslemede Gruplandırma Durumu ve Besleme Bilgisi.....	42
Grafik 24. Rasyon Hazırlama ve Beslenmeye Bağlı Hastalık Bilgisi	42
Grafik 25. Sağmal İneklerin Beslenme Durumu.....	43
Grafik 26. İşletmelerim Yem Kalitesi Hakkındaki Bilgi Durumu.....	43
Grafik 27. İşletmelerdeki Sağlık Uygulamaları	45
Grafik 28. İşletmelerde Hayvanlara Günlük Su Verilme Sıklığı	46
Grafik 29. İneklerin Kuruya Ayrılma Süreleri.....	47
Grafik 30. Buzağuların Sütten Kesilme Süreleri	47

Grafik 31. İşletme Sahiplerinin Hastalık ve Sağlık Koruma Yöntemleri Bilgi Düzeyleri	48
Grafik 32. Hayvanlarda Aşı Takvimi ve Uygulamaları	49
Grafik 33. İşletmelerde Görülen Hastalıklar.....	50
Grafik 34. İşletmelerde Görülen Üreme Problemleri.....	51
Grafik 35. İşletmelerde Uygulanan Tohumlama Yöntemleri.....	52
Grafik 36. Kızgınlık Takibi Uygulaması ve Tohumlama Zamanı	52
Grafik 37. Irklara Göre Günlük Ortalama Süt Verimi (lt).....	53
Grafik 38. Günlük Sağım Sayısı ve Yöntemi.....	54
Grafik 39. Sağım Öncesi ve Sonrası Meme Temizliği ve Mastitis Kontrolü	54
Grafik 40. Sütün Muhafaza Şekli ve Pazarlanma Süresi	55
Grafik 41. Sütün Değerlendirilme Şekli ve İşlendiği Ürünler	56
Grafik 42. Süt ve Süt Ürünlerinin Ortalama Satış Fiyatları.....	56
Grafik 43. Süt Satışı ve Fiyatlandırılması	57
Grafik 44. Hayvan ve Yem Bitkisi Ekimi Desteklerinden Yararlanma Durumu	58
Grafik 45. İşletmelerin Kaynak Kullanım Durumu.....	58
Grafik 46. İşletmelerin Kullandıkları Kaynaklar	58
Grafik 47. Üreticilerin Mevcut Destek ve Prim Uygulamalarına Bakışı	59
Grafik 48. Üreticilerin Birlikten Haberdar Olma ve Üyelik Durumu.....	60
Grafik 49. Üyelik Aidatları ve Birliğe Üyelik Avantajları.....	60
Grafik 50. Birlikten Beklentiler ve Diğer Organizasyonlara Üyelik Durumu	61
Grafik 51. İşletmelerin Traktör Varlıkları ve Temin Etme Yöntemleri.....	62
Grafik 52. Hibe Kullanarak Alet-Ekipman Alan İşletme Sayıları	64
Grafik 53. İşletmelere Ait Sağım Tesisi ve Kapasiteleri	65
Grafik 54. Makineli Sağım Sistem Tipi ve Alım Şekli	65
Grafik 55. Makinalı Sağımda Memnuniyet ve Sağım Makinasının Süt Verim Artışına Etkisi.....	67
Grafik 56. Makinalı Sağım Problemleri ve Süt Soğutma Tankı Varlığı.....	67
Grafik 57. Üreticilerin Devletten Beklenti ve Talepleri.....	69

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DÇOM	Diyarbakır İl Çevre ve Orman Müdürlüğü
DSYB	Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği
DTİM	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Diyarbakır İl Müdürlüğü
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTHB	Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
IPARD	Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı
KASDP	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
KKA	Karacadağ Kalkınma Ajansı
TKDK	Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
KKYDP	Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
OHB	Organize Hayvancılık Bölgesi
SEK	Süt Endüstrisi Kurumu
TEDGEM	Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü
TUİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ÖZET

Bu çalışma Karacadağ Kalkınma Ajansı tarafından Doğrudan Faaliyet Mali Destek programı kapsamında finanse edilmiş olup, Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü tarafından yürütülmüştür. Araştırmada; Diyarbakır ili ve ilçelerinde bulunan ve ilgili kurumlarda kayıtlı sığırcılık (damızlık, besi ve süt sığırı) işletmelerinin genel yapısal durumu, mekanizasyon özellikleri, bakım- idare ve hayvan besleme teknikleri ile yem kaynaklarının kullanımı ile ilgili uygulamalar ortaya konulması amaçlanmıştır.

Proje kapsamında Diyarbakır merkez ilçeler dâhil olmak üzere toplam 17 ilçede bulunan 25 baş ve üzeri toplam 1098 adet sığırcılık işletmesinin 465'i tesadüfî örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. İşletmeler ziyaret edilerek, işletme sahipleriyle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Anket olarak önceden hazırlanan sorular işletme sahibine sorulmuş ve alınan cevaplar kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan veriler bilgisayar ortamına aktarılarak genel ve ilçeler düzeyinde ayrı ayrı analizleri yapılmış elde edilen sonuçlar Çizelge ve Grafikler oluşturularak değerlendirilmiştir.

Araştırma sonucunda, işletmelerin mevcut yapısı, üretim yönü, hayvan varlığı ve ırklara göre dağılımı, yem ve hayvan besleme uygulamaları, hayvan sağlığı ve koruma, üreme ve suni tohumlama uygulamaları, üretim değerleri ve ürünlerin değerlendirme şekilleri, mekanizasyon durumu ve işgücü kullanımı, teşvik ve desteklerden yararlanma durumu ve örgütlenme konularında tespitler yapılmıştır. Bu tespitler ve bölgenin sosyo-ekonomik yapısı göz önünde bulundurularak çözüm stratejileri geliştirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

1. GİRİŞ

Küreselleşme politikalarının bütün dünyayı sardığı günümüzde, yeterli ve kaliteli gıda üretiminin ülkelerin geleceğini belirlemede en büyük güç olacağı öngörülmektedir. Bu yüzden kendi gıdasını yeterli düzeyde üretebilen ülkelerin dünya geleceğinin belirlenmesinde daha fazla söz sahibi olacağı aşikârdır. Dünyadaki hızlı nüfus artışı, besin kaynaklarının daha verimli bir şekilde kullanılmasını zorunlu hale getirmiştir. Ülkemizin mevcut nüfus artış hızı ve yetersiz beslenme durumu göz önüne alındığında konunun önemi biraz daha artmaktadır.

Beslenme, canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duydukları protein, yağ, karbonhidrat, vitamin ve mineraller gibi besin maddelerini yeterli düzeyde alması ve kullanması olayıdır. İnsanoğlunun sağlıklı bir yaşam için bu besin maddelerinin yeterli ve dengeli bir şekilde alınması gerekir. Tıp bilimindeki gelişmeler insanların sağlıklı bir yaşam için ihtiyaç duyduğu besin madde ve bunların miktarını belirlerken, beslenme bilimi kaliteli ve sağlıklı besin maddeleri ve bunların kaynaklarını açıklamaktadır.

Özellikle et, süt, yumurta ve bunlardan elde edilen hayvansal kaynaklı gıdalar taşıdıkları esansiyel besin madde içerikleri ve biyolojik özellikleri nedeniyle yeterli ve dengeli beslenmenin vazgeçilmez besin unsurları konumundadır. Sağlıklı ve dengeli bir beslenme için bir insanın günde her kg vücut ağırlığı için yaklaşık olarak 1 gr protein tüketmesi önerilir. Bu proteinin de en az üçte birinin hayvansal kaynaklı proteinden karşılanması gerekmektedir. Hayvansal gıdalardaki protein miktarı; ette % 15-20, balıkta %19-24, yumurtada %12, sütte %3-4, peynirde %15-25'dir. Bunun için süt, yumurta, beyaz ve kırmızı etin günlük olarak düzenli tüketilmesi gerekir (Kutlu ve ark, 2003). Bu ürünlerin temini ancak hayvancılık faaliyeti ile mümkündür. Bu yüzden tarımsal üretim içerisinde hayvansal üretim faaliyetinin önemi gün geçtikçe artmaktadır. Çünkü hayvancılık, esas olarak bitkisel proteini kaliteli hayvansal proteinlere dönüştürerek kaliteli protein elde edilmesini sağlamaktadır.

İhtiyaç duyulan kaliteli gıdanın sağlanması yanında hayvancılık faaliyetinin tekstil, deri, ilaç ve kozmetik sanayi gibi ilgili sektörlerinin hammadde ihtiyacını karşılaması açısından son derece önemli görevlere sahiptir. Ayrıca, hayvancılık faaliyetlerinin ülkemizdeki kırsal kalkınmadaki rolü nedeniyle sadece ticari bir faaliyet değil aynı zamanda sosyal bir uğraş konumundadır.

Kişi başına günlük olarak tüketilen ortalama hayvansal protein miktarı ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirlemede kullanılan önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerde kişi başına günlük protein tüketimi 102 gr civarında olup, bunun 70 gr'ı hayvansal kaynaklı proteinlerden oluşmaktadır (Kutlu ve ark ,2003). Türkiye'de ise yaklaşık 96 gr olan kişi başına protein tüketiminin ancak 26 gramı hayvansal kaynaklı proteinlerden karşılanmakta ve bu miktarın % 35'i (9.1 g) etten, % 51'si (13.2 g) sütten ve % 14'ü (3.6 g) yumurtadan sağlanmaktadır (Akman ve ark, 2013). Bu açıdan bakıldığında, ülkemizde, kişi başına tüketilen hayvansal protein düzeyinin gelişmiş ülkelerdeki düzeyin çok gerisinde olduğu görülmektedir. Son yıllardaki veriler incelendiğinde Türkiye'de hayvansal protein gereksinmesinin büyük ölçekte süt tüketimi ile karşılandığı görülmektedir.

Türkiye'de süt üretiminin en önemli kaynağı sığırdır. 2012 yılı verilerine göre Türkiye genelinde üretilen sütün yaklaşık olarak % 92'sinin sığırlardan elde edildiği bildirilmiştir (TUİK, 2012a). Bu değer AB ülkeleri için % 98, Dünya geneli için ise % 85 olarak hesaplanmıştır. Bu durum Türkiye'de hayvansal protein gereksiniminin karşılanmasında sığırın önemini bir kez ortaya koymaktadır. Sığır sadece sütünden yararlanan bir hayvan değil aynı zamanda eti için de önem arz eden ve yetiştiriciliği yapılan bir türdür. 2009 yılı sonu istatistikî verilerine göre

Türkiye kırmızı et üretiminin yaklaşık % 79'u sığırdan elde edildiği bildirilmiştir (TUİK, 2009). Dünyada bu oranın yaklaşık % 78, AB ülkelerinde ise % 88 olduğu görülmüştür.

Türkiye'de sığır varlığı son yıllarda büyük dalgalanmalar göstermiştir. Türkiye'de sığır varlığı 2008 yılı itibariyle 10.859.942 baş adet iken, 2012 yılı sonu itibariyle 13.914.912 baş âdete ulaşmıştır (TUİK, 2012a). Bu artışta son yıllarda gerçekleştirilen canlı hayvan ve kırmızı et ithalatının etkisi büyük olmuştur. Sığır varlığı içinde yerli ırkların sayısı giderek azalmakta kültür ve melez ırkların sayısında ise önemli artışlar gözlemlenmektedir. 2008 yılında Türkiye'deki sığırların oranları yerli, kültür ve melez sırasıyla % 26, 33 ve 41 iken, 2012 yılı itibariyle %17, 41 ve 42 olarak gerçekleşmiştir. Yerli ırkların genel olarak daha düşük verimli hayvanlar olması ve bunlarda yapılan ıslah çalışmalarının arzu edilen verim seviyesine bir türlü ulaşmaması kültür ve melez ırklara olan talebi artırmıştır. Ayrıca, kültür veya melez ırk sığırları yetiştiren işletmelere hayvan başına verilen çeşitli destek primleri üreticilerin tercihlerini bu ırklar yönünde kullanmasına neden olmuştur.

Türkiye'de sığır yetiştiriciliği bakımından bölgeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Marmara ve Ege bölgelerinde sığır yetiştiriciliği modern koşullarda ve çoğunlukla entansif düzeyde yapılırken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ise daha çok ekstansif koşullarda ve büyük oranda aile işletmeciliği şeklinde yapılmaktadır. Gelişmiş bölgelerle kıyaslandığında ekstansif yetiştiricilik yapılan bölgelerde karşılaşılan sorunların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu farklılıklarda bölgelerin fiziksel ve ekolojik koşullarının önemli bir faktör olarak rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca, Cumhuriyetten günümüze kadar uygulanan yanlış tarım politikaları bölgeler arasındaki bu farkın daha da açılmasına neden olmuştur. Hayvancılığın mevcut yapısal sorunları çözülmeden son yıllarda bu farklılığı giderme adına devlet tarafından farklı adlar altında üreticilere yapılan hayvancılık teşvikleri ve destekleri maalesef istenen başarıya ulaşamamıştır.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) eylem planı (2008-2012) kapsamında Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinde en az 50 baş ve üzeri kapasiteye sahip projeli süt sığırları işletmelerine farklı düzeylerde hibe desteği sağlanmıştır. Gerek GAP projesi ve gerekse diğer kaynaklardan sağlanan destekler ile Diyarbakır il ve ilçelerinde yeni sığircılık işletmeleri açılmış ve sığır sayısı belirgin düzeyde artış göstermiştir. Benzer şekilde temeli 2009 yılında atılan "*Diyarbakır Tarıma Dayalı İhtisas Hayvancılık Organize Sanayi Bölgesi*"nin yapım çalışmaları devam ederek bitme aşamasına gelmiştir. 1800 dönümlük arazi üzerinde kurulan ve 113 işletmenin hizmet vereceği besi ve süt sığircılığı işletmelerinin altyapı çalışmalarına günümüze kadar yaklaşık olarak 25 milyon TL harcama yapılmıştır (Anonim, 2012a). Üst yapı harcamaları ile beraber toplam 150 milyon TL'lik bir yatırım ile faaliyete geçecek olan organize hayvancılık bölgesindeki (OHB) işletmelerde yılda 3 dönem halinde olmak üzere toplam 60 bin büyükbaş hayvanın besiyeye alınması planlanmaktadır. Yaklaşık 35 girişimci, Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'ndan (TKDK) aldıkları hibe kredilerle işletmelerinin yapımını tamamlarken, bu işletmelerden bazılarında besiciliğe başlanmış durumdadır. Büyük yatırımlarla kurulan bu modern işletmelerde daha çok yüksek genetik kapasiteye sahip süt ve et sığırları yetiştirilmeye başlanmıştır.

Bir bölgede herhangi bir hayvancılık faaliyetinin geliştirilmesi söz konusu işletmelerin başarısını engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması ile mümkündür. Yukarıdaki verilerden anlaşılacağı üzere son yıllarda Diyarbakır ili ve ilçelerinde önemli hayvancılık yatırımları yapılmış ve bu yatırımlar halen devam etmektedir. Bu yatırımlar ile Diyarbakır ili bölgede önemli sığır potansiyeline sahip bir merkez haline gelmiştir. Ancak, gerek yeni kurulan ve gerek eskiden beri var olan ve faal olarak üretime devam eden sığircılık işletmelerinde başarıyı etkileyen; altyapı, işletme

yönetimi, verimlilik, organizasyon, teknolojik problemler, mekanizasyon uygulamaları, bakım-ide ve beslenme teknikleri, sağlık ve üreme uygulamaları gibi çeşitli faktörler hakkında spesifik araştırmalara pek rastlanmamaktadır. Hedef sığırcılık işletmelerinde verimlilik, sürdürülebilirlik, sosyo-ekonomik ve demografik parametreleri üzerinde etkili olan bu faktörlerin iyi irdelenmesi ve bilimsel bir şekilde analiz edilmesi gerekir. Bu faktörlerin ve etkilerinin sağlıklı bir şekilde belirlenmesi durumunda sığırcılık işletmelerinin verimliliği, ekonomikliği ve rekabetçi bir şekilde sürdürülebilirliğine önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca, il envanteri için önemli bir eksikliği de gidermiş olacaktır.

Bu amaç doğrultusunda, Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü tarafından hazırlanıp Karacadağ Kalkınma Ajansına sunulan ve Ajansın Doğrudan Faaliyet Mali Destek programı kapsamında finanse edilen "Diyarbakır İli Sığırcılık İşletmelerinin Genel Yapısal Durumu ve Bakım-Beslenme Teknikleri Analizi Projesi" ile Diyarbakır ili ve ilçelerinde bulunan ve ilgili kurumlara kayıtlı sığırcılık (damızlık, besi ve süt sığırı) işletmelerinin yapısal, mekanizasyon, bakım, idare, hayvan besleme teknikleri ile yem kaynaklarının kullanımı konularına yönelik araştırma ve fizibilite çalışmasını yaparak mevcut eksik ve yanlış uygulamaların tespit edilmesi ve bunların bölge koşulları ve kalkınmasına uygun bilimsel çözüm önerileri geliştirilerek ortaya konulması hedeflenmiştir.

2. PROJENİN YÖNETİMİ VE VERİLERİN ELDE EDİLMESİ

Çalışmada, Diyarbakır ili ve ilçelerinde bulunan 25 baş sığır ve üzeri işletmelerin listesi Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Diyarbakır İl Müdürlüğü'nden temin edilmiş, listede bulunan toplam 1098 adet işletmeden tesadüf örnekleme yöntemiyle toplam 465 sığırcılık işletmesi belirlenmiş ve bu işletmeler ziyaret edilerek elde edilen veriler kayıt altına alınmıştır. Belirlenen işletmelerin genel özelliklerini ve işletmelerdeki uygulamaları tespit etmek amacıyla bir anket formu düzenlenmiştir. Araştırmada anketör olarak çalışacak kişiler konusunda özel olarak eğitime tutulmuştur. İşletme ziyaretleri esnasında işletme sahiplerinin verdiği cevaplar bu anket formuna işlenerek kayıt altına alınmış, ziyaret sırasında ayrıca gözlemler yapılarak işletme hakkındaki detaylar not edilmiştir. İşletme ziyaretleri sırasında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İlçe Müdürlükleri de ziyaret edilmiş burada karşılaşılan sorunlar hakkında bilgiler alınmıştır.

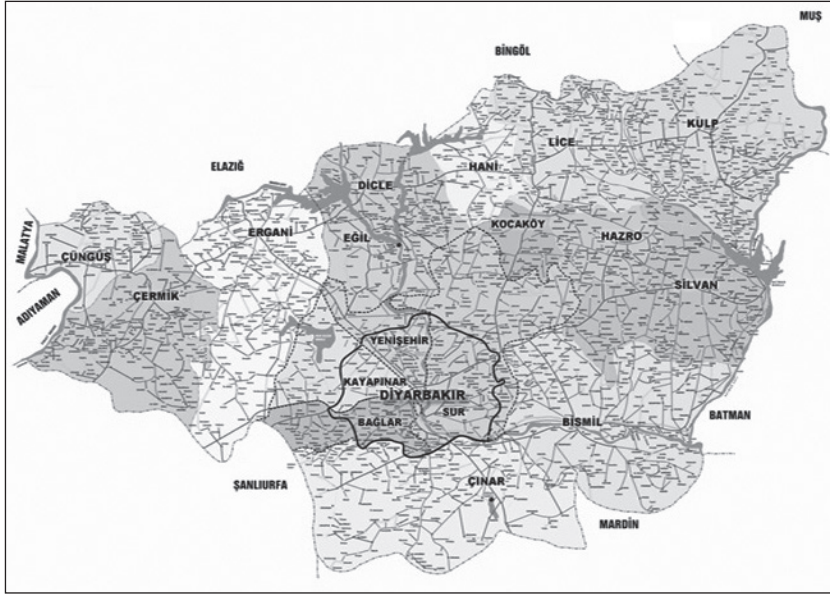
Araştırma sonunda elde edilen veriler Diyarbakır il geneli ve ilçeleri düzeyinde analiz edilmiş ve elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada işletmelerde genel olarak karşılaşılan ortak sorunlar belirlenmiş, ayrıca ilçe veya üretim tipi düzeyinde spesifik sorunlar tespit edilerek bunlara yönelik çözüm stratejileri ve önerileri geliştirilmiştir. Aynı şekilde, işletme yapılarına göre üzerinde durulan parametreler bakımından kıyaslamalar yapılarak, hangi işletme yapısının hangi bölgede daha olumlu sonuçlar yarattığı tespit edilmiştir.

3. DİYARBAKIR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

3.1. Coğrafik Konumu

Diyarbakır Türkiye'nin Güneydoğusunda 37°30' ve 38°43' kuzey enlemleri ile 40°37' ve 41°20" doğu boylamları arasında yer almaktadır. Anadolu ve Mezopotamya medeniyetlerinin geçiş bölgesinde yer alan Diyarbakır günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış tarihi çok eski devirlere dayanan bir şehirdir. Yüzölçümü 15.355 km² olan şehrin doğusunda Batman ve Muş, batısında Adıyaman, Malatya ve Şanlıurfa, kuzeyinde Elazığ ve Bingöl güneyinde ise Mardin yer almaktadır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1. Diyarbakır İli Haritası

Şehrin doğusunda Batman Çayı, batısında Karacadağ ve Fırat nehri, güneyinde Mardin eşiği ve kuzeyinde bulunan Güneydoğu Torosların dış sıraları şehrin sınırlarını oluşturmaktadır. Büyükşehir statüsünde olan Diyarbakır ilinin dördü 4 merkez ilçe olmak üzere toplam 17 ilçe, 12 belde ve 823 köyü mevcuttur. İlçe isimleri Bağlar, Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kayapınar, Kocaköy, Kulp, Lice, Silvan, Sur, Yenişehir'dir. İl merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 670 m'dir.

3.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Diyarbakır, coğrafya olarak bir geçiş bölgesi olma özelliğini, iklim yapısı ile de sergilemektedir. Bir taraftan karasal iklim özelliklerine sahipken, diğer taraftan da tropikal iklim etkilerine açık bulunmaktadır. Dolayısıyla Sup-Tropik bir iklim yapısına sahip olduğu bilinmektedir. Yıllık ortalama yağış, sıcaklık, nispi nem gibi meteorolojik veriler göz önünde bulundurulduğunda ilçeler bazındaki önemli ölçüde görülen farklılıklardan dolayı Diyarbakır ili 4 alt meteorolojik bölgeye ayrılmaktadır (DTİM, 2005). Diyarbakır ilinde ortalama yıllık sıcaklık 15.8 °C olarak gerçekleşirken, en yüksek sıcaklığın 46.2 °C'ye yükseldiği, en düşük sıcaklığın ise -24.2 °C'ye indiği belirlenmiştir. Karla örtülü gün sayısı 12.4 ve ortalama yağışlı gün sayısı 88.5'tir. Yıllık yağış ortalaması 496 mm'dir. Bazı yıllar yağış miktarı 200 mm'ye kadar düşmüş, bazı yıllarda 730 mm'ye kadar yükselmiştir. Güneydoğu Torosların daha çok yağış aldıklarını belirtmek gerekir (DTİM, 2005; DÇOM, 2010).

Doğal bitki örtüsünü, genellikle otsu bitkilerin ağır bastığı bozkır bitkileri oluşturur. Bunlar ilkbaharda kısa bir süre içinde yeşerip çiçeklenir, ama yağışların kesilmesiyle yaz başında kururlar. Çevredeki dağlar, yer yer meşe ormanlarıyla kaplıdır. Orman bakımından çok yoksul olan Karacadağ'ın Diyarbakır ili içindeki kesimlerinde yer yer meşe topluluklarına rastlanır. Ama ormanlar, ilin toplam yüzeyinin onda birini bile bulmaz.

3.3. Toprak Yapısı ve Arazi Kullanımı

Diyarbakır ilinin toprakları kırmızı-kahverengi olup, büyük toprak grubunun hâkim olduğu Siirt-Diyarbakır-Şanlıurfa yayı üzerinde bulunmaktadır. Bu topraklar düz ve düze yakın eğimlerde derin ve orta derin ABC profilli zonal topraklar olup, bunların organik madde oranı

düşük ve fosfor kapsamaları ise yüksektir. Bu alanların tuzluluk ve alkalilik problemleri yoktur. Toprak profilleri boyunca (0-150 cm) içerdikleri yüksek orandaki kil (% 49-67) nedeniyle kışları genişleyip şişmekte, yazları ise büzülerek derin çatlaklar oluşturmakta, yüzeyden 80-90 cm derinliklere inen çatlaklar meydana gelmektedir (Anonim, 1970). Diyarbakır havzasında yer alan tarıma elverişli bu topraklar arasında özellikleri bakımından önemli farklılıklar görülmektedir. İklim, topografya ve ana madde farklılıkları nedeniyle Diyarbakır'da çeşitli büyük toprak grupları olmuştur. Bunlar alüvyon topraklar, kolüviyal topraklar, kahverengi orman toprakları, kireçsiz kahverengi orman toprakları, kahverengi topraklar, kırmızı-kahverengi topraklar ve bazaltik topraklardır (DTİM, 2005).

2004 yılı verilerine göre, Diyarbakır'ın yüzölçümünün, % 52.2'si tarım alanı, %19.2'si orman ve fundalık, %11.9'u çayır-mera, %16.7'si tarıma elverişsiz alan olarak dağılım göstermektedir. Türkiye genelinde ise bu oran sırasıyla %26 , %34, %26 ve %13 olarak seyretmektedir.

3.4. Nüfus, Sosyal ve Ekonomik Yapı

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi veri tabanına göre 2012 tarihi itibarıyla Diyarbakır ilinin toplam nüfusu 1.592.167 kişidir. Diyarbakır ili nüfusunun %72,55'i (1.155.258) il ve ilçe merkezlerinde; % 27,45'si ise (436.909) köylerde ikamet etmektedir. Çizelge 1'de görüleceği üzere ilin en büyük nüfus yoğunluğuna sahip merkez ilçesi 351.410 kişi ile Bağlar olup bunu 262.875 kişi ile Kayapınar, 204.191 kişi ile Yenişehir ve 126.785 kişi ile Sur merkez ilçesi izlemektedir. Merkez ilçeleri dışında en fazla nüfus yoğunluğuna sahip ilçe ise 119.167 kişi ile Ergani'dir. Çınar ve Çüngüş ilçelerinde nüfusun yaklaşık % 82'si köylerde yaşamakta iken Ergani ilçesinde köy nüfusu % 42 ile en az düzeyde yer almıştır. Aynı yıl nüfus verilerine göre Diyarbakır 81 il içerisinde toplam nüfus bakımından 12. , şehir nüfusu bakımından 11. , köy nüfusu bakımından 9. sıradadır. Diyarbakır şehir nüfus oranı bakımından 81 il içerisinde 19. sıradadır.

Çizelge 1. Diyarbakır İlçeleri Nüfusu (TUİK, 2013)

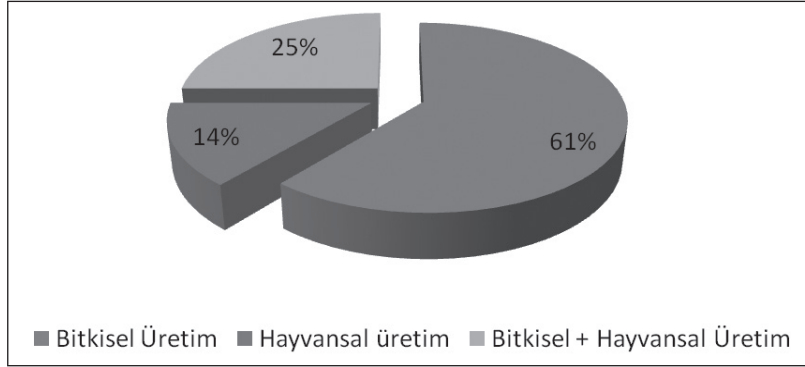
İlçe Adı	2012 Yılı Nüfusu	Şehir Nüfus Oranı (%)	Köy Nüfus Oranı (%)
Bağlar	356.243	96.30	3.70
Bismil	111.746	53.82	46.18
Çermik	50.309	36.78	63.22
Çınar	67.008	17.96	82.06
Çüngüş	13.544	18.00	82.00
Dicle	40.356	22.31	77.69
Eğil	23.028	22.00	80.00
Ergani	119.167	58.63	41.37
Hani	32.571	27.09	72.91
Hazro	16.977	26.71	73.29
Kayapınar	262.875	96.36	3.64
Kocaköy	16.312	36.42	63.58
Kulp	37.191	30.12	69.88
Lice	27.414	41.11	58.89
Silvan	86.450	50.52	49.48
Sur	126.785	79.29	20.71
Yenişehir	204.191	95.88	4.12
TOPLAM	1.592.167	72.55	27.45

Köylerden kente meydana gelen yoğun göç Diyarbakır merkezde çok önemli sosyal değişimleri beraberinde getirmiştir. Başta işsizlik olmak üzere barınma sağlık ve eğitim sorunları dramatik bir durum almıştır. 2011 yılı itibariyle Türkiye’de işsizliğin en fazla olduğu il sıralamasında Şırnak’tan sonra % 13.8 ile Diyarbakır 2. Sırada yer almıştır (TÜİK, 2013). İllerin ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre (DPT, 2003), Diyarbakır ili 63’üncü sırada yer almaktadır. Bölgenin ekonomik gelişmişlik düzeyini yansıtan temel gösterge niteliğinde olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve fert başına GSYİH değerleri bakımından ülke ortalamasının önemli ölçüde gerisinde olduğu görülmüştür (DTİM, 2005; TÜİK 2010a, KKA 2011).

3.5. Tarımsal Üretim

Tarımın iki önemli kolu olan bitkisel üretim ve hayvancılık birbirine girdi sağlaması bakımından genellikle birbiri ile iç içe geçmiş durumdadır. Ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi Diyarbakır ili ve ilçelerinde de tarımın iki önemli faaliyet kolu olan bitkisel ve hayvansal üretimin bir arada yapıldığı görülmektedir. Diyarbakır’da bulunan tarım işletmelerinin % 25’inde yalnız bitkisel üretim, % 61’inde bitkisel ve hayvansal üretim, % 14’ünde ise sadece hayvansal üretim faaliyetinin yapıldığı görülmektedir (Grafik 1).

Grafik 1. Diyarbakır Tarım İşletmelerinin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı (DTİM, 2012)

3.5.1. Bitkisel Üretim

Diyarbakır verimli ve düz tarım arazilere sahip bitkisel üretimin farklı desenlerinin bir arada yapıldığı az sayıdaki illerden biridir. İl’de toplam tarım arazisinin % 94’ünde tarla bitkileri, % 3’ünde bağcılık, % 2’sinde sebzeçilik ve %1’de ise meyvecilik tarımı yapılmaktadır (Çizelge 2). GAP projesi hayata geçirilmesi ile bölgedeki sulu tarım alanlarının artması ürün çeşitliliğinde artış meydana getirmiş ve bir yılda birden fazla ürünün ekimini gündeme getirmiştir.

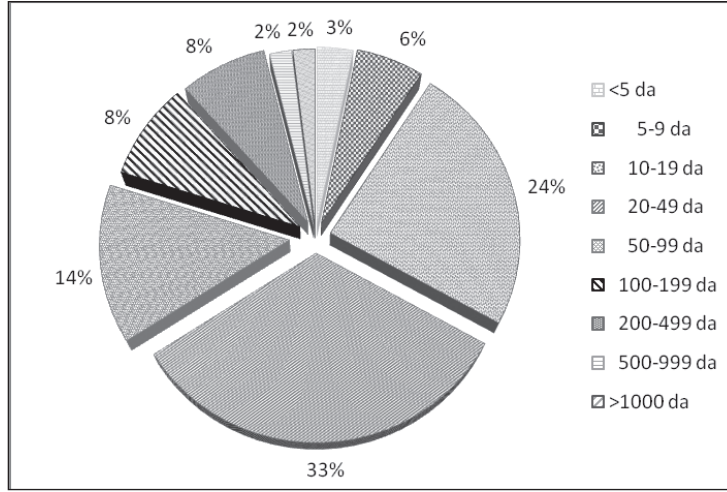
Çizelge 2. Diyarbakır İli Tarım Arazileri Dağılımı (DTİM, 2012).

Tarım Arazisi	Miktarı (ha)	Tarım Arazisine Oranı (%)
Tarla alanı	653.374	94
Meyve ekim alanı	5.001	1
Sebze ekim alanı	15.303	2
Bağ alanı	22.245	3
TOPLAM	695.923	100

Diyarbakır ilindeki tarımsal işletmelerin % 60’ını 0-49 da’lık işletme büyüklüğü grubuna giren küçük işletmeler oluşturmaktadır. Toplam işletme sayısının % 22’sini oluşturan 50-199

da'lık gruptaki işletmelerin, tarımsal faaliyet alanlarına bağlı olarak sınırlı bir yaşam standardına ulaşabilecekleri düşünülebilir. Genel kâr ve gelir düzeyleri göz önüne alındığında, tarımsal işletmelerin % 8'ini oluşturan 200-499 da'lık büyüklükteki işletmelerin gelişmeye açık, daha ekonomik üretim için gerekli mekanizasyon yatırımlarına istekli olabileceğini söylemek mümkündür. Tarımsal üretimde belirli ürünlerde uzmanlaşmış kitlesel üretim 500 da'dan büyük işletme grupları için daha gerçekçidir. Bu gruptaki işletmelerin oranı, toplam işletme sayısının % 4'ünü oluşturmaktadır.

Grafik 2. Diyarbakır İlindeki Tarımsal İşletme Büyüklükleri (TÜİK, 2010b).

Diyarbakır ilinde tarımsal üretim alanlarının büyük çoğunluğunda tahıl ekimi yapılmaktadır. Özellikle sulama imkanı bulamayan ve Dicle havzası dışında kalan alanların büyük bir bölümünde tahıl ekimi yaygın bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda sulamayla birlikte mısır ve pamuk üretim alanları önemli oranda artış göstermesine rağmen, bu alanlar da bile yoğun bir şekilde tahıl üretimi yapılmaktadır. Dolayısıyla ildeki tarıma dayalı sanayi tesislerinin çoğunluğu da tahıl ürünlerini ve pamuğu işlemeye yönelik olan tesislerdir.

3.5.2. Hayvansal Üretim

Diyarbakır'da hayvancılık genel olarak bitkisel üretimle birlikte yapılmaktadır. İklim ve coğrafi özelliklerinin uygunluğu nedeniyle Diyarbakır ili merkez ve ilçelerinde her türlü hayvancılık faaliyeti yapılabilmektedir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği en yaygın hayvansal üretim şekilleri olup kanatlı hayvan yetiştiriciliği yok denecek kadar azdır. Ancak, son yıllarda farklı kurumlardan alınan desteklerle kanatlı kümes hayvanı yetiştiriciliği giderek artış göstermektedir. 2012 yılı itibarıyla türlerine göre Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye geneli hayvan sayıları karşılaştırmalı olarak Çizelge 3'te verilmiştir (TÜİK, 2012).

Türkiye genelindeki hayvan sayıları ile karşılaştırıldığında Diyarbakır'da küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin diğer hayvancılık dallarına göre daha yaygın olduğu görülmektedir. Türkiye'de 2012 yılı verilerine göre toplam 13.914.912 baş sığır bulunmakta olup bunların 5.679.484 başı kültür, 5.776.028 başı yerli ve 2.459.400 başı yerli sığır ırklarından oluşmaktadır (TÜİK, 2012). Manda varlığı ise 107.435 baş olarak belirtilmiştir. Aynı kaynaklara göre Diyarbakır'da 148.790 baş yerli, 72.833 kültür ve 109.359 adet melez sığır olmak üzere toplamda 330.982 baş sığır bulunmaktadır.

Çizelge 3. 2012 Yılı İtibariyle Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diyarbakır İline Ait Hayvan Sayıları (TÜİK, 2012a)

Hayvan Türü	Türkiye Geneli	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Diyarbakır
Sığır	0,1058	938.281	330.982
Yerli	2.459.400	347.663	148.790
Melez	5.776.028	322.355	109.359
Kültür	5.679.484	268.263	72.833
Manda	107.435	9.851	8.905
Koyun	27.425.233	4.409.397	721.098
Keçi	8.357.286	1.758.339	220.440
Yum. Tavuğu	84.677.290	2.844.959	458.682
Et Tavuğu	169.034.283	552.815	8.000

Bu rakam bölge sığır varlığının yaklaşık olarak % 30'una tekabül etmektedir. Söz konusu sığır varlığının yaklaşık yarısı yerli ırk diğer kalan yarısı ise kültür ve melez ırklardan oluşmaktadır. Türkiye genelinde ise kültür ve melez sığır ırklarının sayısı yerli ırklarının 5 katına yakın bir düzeye ulaşmıştır. İl'deki manda sayısı son yıllarda önemli düzeyde artmış olup, 2012 yılı sonu itibariyle 8.905 baş hayvana ulaşmıştır. Bölgedeki manda sayısının % 90'a sahiptir. Aynı yılın verilerine göre Diyarbakır'daki koyun varlığı 721.098 baş adet ve keçi varlığı ise 220.440 baş adet olduğu bildirilmiştir.

Yumurta tavuğu varlığı bakımından ise gerek Güneydoğu Anadolu Bölgesi gerekse Diyarbakır Ülke ortalamasının çok altında bulunmaktadır. Diyarbakır'da yumurta tavukçuluğu işletmesi sayısı çok sınırlı sayıdadır.

Türkiye geneli ve bölgesel düzeyde süt üretimi değerleri Çizelge 4'te sunulmuştur. Çizelge 4 incelendiğinde; Türkiye'de 2012 yılı sonu itibariyle toplam süt üretiminin 17.401.262 ton olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ülkenin toplam süt üretiminin yaklaşık % 6.25'i (1.087.532 ton) Güneydoğu Anadolu Bölgesinde gerçekleştiği, bunun da yaklaşık olarak beşte birinin (287.268 ton) Diyarbakır'da üretildiği görülmektedir (TÜİK, 2012).

Aynı Çizelge incelendiğinde, Türkiye genelinde üretilen sütün yaklaşık olarak % 92'sinin sığırlardan elde edildiği, Diyarbakır'da ise bu miktarın daha düşük olduğu (% 87) olduğu görülmektedir.

2012 yılı sonu itibariyle kırmızı et üretimi Türkiye'de 915.844 ton olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2012).

Çizelge 4. 2012 yılı itibariyle Türkiye, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Diyarbakır iline ait süt üretim miktarları (ton) (TÜİK, 2012)

Hayvan Türü	Türkiye	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	Diyarbakır
Sığır	15.977.837	847.197	248.833
Yerli	1.256.673	172.811	54.734
Melez	6.166.762	298.002	94.873
Kültür	8.554.402	376.384,	99.226
Manda	46.989	4.959	4.562
Koyun	1.007.007	156.496	25.461
Keçi	369.438	78.880	8.412
TOPLAM	17.401.271	1.087.532	287.268

Diyarbakır'da arıcılık faaliyeti 2012 yılı itibariyle 188 köyde 74.993 adet kovan ile yapılmış ve toplam 1.178 ton bal üretimi gerçekleşmiştir. Aynı yılın istatistik verilerine göre Türkiye genelinde 21.307 adet köyde 6.348.009 adet kovan ile toplam 89.162 ton bal üretimi gerçekleşmiştir.

4. PROJE KAPSAMINDA ELDE SONUÇLAR

Yürütülen projede; Diyarbakır ili ve ilçelerindeki sığircılık işletmelerinin genel özellikleri, mevcut üretim durumu, bakım- idare koşulları, hayvan besleme teknikleri ile yem kaynaklarının kullanımı, mekanizasyon durumu ve işgücü kullanımı ile mevcut sorunların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada ziyaret edilen ilçeler, bu ilçelerde bulunan toplam ve ziyaret edilen işletme sayısı ile oranları Çizelge 5'te sunulmuştur. Proje kapsamında Diyarbakır merkez Bağlar, Yenişehir, Kayapınar ve Sur ilçeleri yanında, Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice ve Silvan ilçeleri ve bunlara bağlı köy ve mezralarında bulunan sığircılık işletmelerine ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada 25 baş ve üzeri sığır varlığına sahip toplam işletmelerin % 42,3'üne ulaşılmış ve bu işletmelerden veriler elde edilmiştir. İşletme sahipleri ile görüşmeden elde edilen veriler aşağıda sıralanan ana konu başlıkları halinde genel ve ilçeler düzeyinde analiz edilmiş, grafik ve çizelgeler kullanılarak değerlendirilmiştir. Konu başlıkları sırasıyla;

- İşletme genel bilgileri,
- İşletme sahibine ait bilgiler,
- İşletmenin yem kaynakları ve besleme uygulamaları,
- İdare-bakım ve yetiştirme uygulamaları,
- Üretim değerleri,
- Hayvan sağlığı ve üreme uygulamaları,
- Hayvancılık desteklemeleri (hibe, kredi, teşvik) kullanım durumları,
- Örgütlenmeler, üyelik ve birlik ilişkileri,
- İşletmelerin iş gücü ve mekanizasyon durumunu tespitine yönelik sorular yer almıştır.

Çizelge 5. 25 Baş ve Üzeri Toplam ve Ziyaret Edilen İşletme Sayısı ve Oranı

İlçeler	Toplam (adet)	Ziyaret Edilen (adet)	Oran (%)
Bağlar	155	25	16.1
Bismil	107	53	49.5
Çermik	126	21	16.7
Çınar	64	32	50.0
Çüngüş	1	1	100.0
Dicle	41	32	78.0
Eğil	20	15	75.0
Ergani	49	24	49.0
Hani	12	12	100.0
Hazro	94	42	44.7
Kayapınar	16	16	100.0
Kocaköy	29	26	89.7
Kulp	52	12	23.1
Lice	75	25	33.3
Silvan	119	59	49.6
Sur	36	29	80.6
Yenişehir	102	41	40.2
TOPLAM	1098	465	42.3

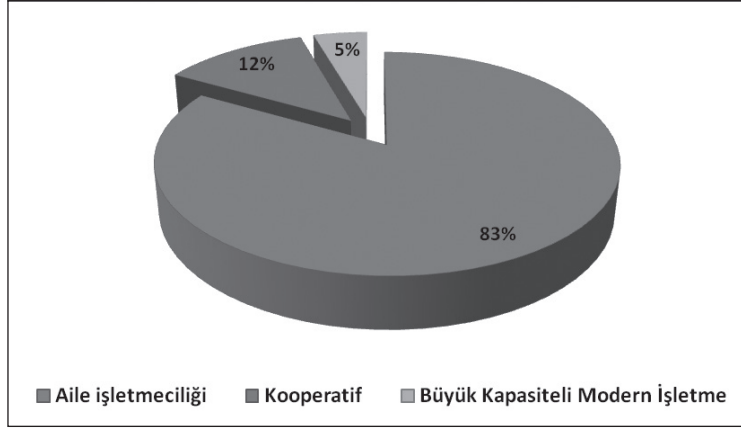
4.1. İŞLETME GENEL BİLGİLERİ

İşletmelerin genel bilgileri; sığircılık işletmesinin yapısı, üretim modeli, işletme kapasitesi ve büyüklüğü, işletmelerin mülkiyet durumu, mevcut üretim durumu, barınak tipi, işletme sahibinin arazi varlığı, hayvansal üretime ayrılan arazi miktarı, işletmede bulunan üniteler, işletmelerin mevcut sığır varlıkları, sığır varlığının ırklara göre dağılımı, işletmelerde Zootechnik Ziraat Mühendisi ve Veteriner Hekim bulundurma durumu ile işletmede çalışan kişi sayısı gibi verilerin tespitiyle elde edilmiştir.

4.1.1. İşletmelerin Genel Yapısı

Diyarbakır'da sığircılık işletmelerinin yapısal olarak aile işletmeciliği, kooperatifler ve büyük kapasiteli modern işletmeler şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin % 83'ü aile işletmesi, % 12'si kooperatif ve % 5'inin de büyük kapasiteli modern yapısındaki işletmelerden oluştuğu belirlenmiştir (Grafik 3). İşletme yapılarının ilçelere göre dağılımı Çizelge 6'da verilmiştir

Grafik 3. Sığircılık İşletmelerinin Genel Yapısal Durumu

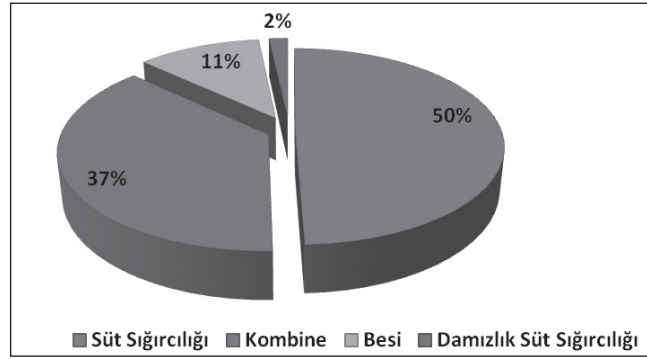
Çizelge 6. Ziyaret edilen işletmelerin yapısı

İlçeler	Aile İşletmeciliği	Kooperatif	Büyük Kapasiteli Modern
Bismil	41	7	5
Çınar	30	0	2
Silvan	43	14	2
Eğil	12	3	0
Ergani	20	4	0
Kayapınar	12	4	0
Yenişehir	39	2	0
Sur	19	8	2
Hani	7	5	0
Kocaköy	25	1	0
Bağlar	15	0	10
Kulp	10	2	0
Çermik	20	1	0
Hazro	41	1	0
Lice	22	3	0
Dicle	31	1	0
Çüngüş	0	1	0
TOPLAM	387	57	21

4.1.2. İşletmelerin Üretim Modeli

Proje kapsamında incelediğimiz işletmeleri süt sığircılığı, damızlık süt sığircılığı, besi ve kombine (besi ve süt beraber) gibi üretim modellerine göre sınıflandırdığımızda, Diyarbakır genelinde yapılan sığır yetiştiriciliğinin %50'sinin süt, % 37'sinin kombine , % 11'nin besi ve % 2'sinin ise damızlık süt sığır sığircılık işletmeleri şeklinde olduğu tespit edilmiştir (Grafik 4).

Grafik 4. İşletmelerin Üretim Modeli

Süt sığırıcılığının büyük ölçekte kooperatif yapısındaki işletmeler tarafından gerçekleştirildiği, kendi ürünlerini pazarlama imkânına sahip bazı aile işletmelerinin de aynı şekilde süt sığırıcılığı yaptığı tespit edilmiştir. Kombine yetiştiricinin çok büyük bölümünün aile işletmeciliği yapısında olan işletmeler tarafından yapıldığı saptanmıştır. Hayvan besisinin ise hem büyük yeni kurulmuş modern işletmeler hem de aile işletmelerinin bazıları tarafından dönemsel olarak yapıldığı belirlenmiştir.

Çizelge 7'deki İlçeler düzeyinde verilen sığırılık işletmelerinin üretim modelleri incelendiğinde; merkez ilçelerden Sur ve Bağlar'da besi, Kayapınar ilçesinde süt sığırıcılığının daha yaygın olduğu, Yenişehir ilçesinde de bütün üretim modellerinin benzer düzeyde olduğu görülmüştür.

Araştırmada, Bismil, Çınar, Eğil, Kocaköy ve Çüngüş ilçelerinde Süt sığırıcılığı, Silvan, Ergani, Çermik, Hazro, Lice ve Dicle ilçelerinde kombine yetiştiricilik, Hani ilçesinde süt ve besi sığıru yetiştiriciliği, Kulp ilçesinde ise süt ve kombine yetiştiricilik modellerinin yaygın olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Diyarbakır genelinde damızlık süt sığırıcılığının henüz yaygın bir üretim modeli olmadığı yürütülen bu araştırma sonucunda saptanmıştır.

Çizelge 7. Mevcut İşletmelerin Üretim Modelleri

İlçeler	Süt Sığırıcılığı	Besi	Damızlık Süt Sığırıcılığı	Kombine
Bismil	40	1	1	11
Çınar	25	5	0	2
Silvan	26	4	0	29
Eğil	13	0	0	2
Ergani	6	3	1	14
Kayapınar	15	0	0	1
Yenişehir	19	6	1	14
Sur	10	12	3	5
Hani	6	6	0	0
Kocaköy	18	1	0	7
Bağlar	5	14	0	6
Kulp	6	0	1	5
Çermik	5	0	0	16
Hazro	20	0	1	21
Lice	5	1	0	19
Dicle	10	0	0	22
Çüngüş	1	0	0	0
TOPLAM	230	53	8	174

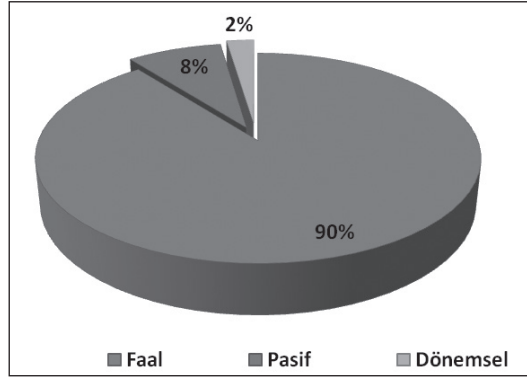
4.1.3. İşletmelerin Mülkiyet, Üretim Durumları ve Kapasiteleri

Diyarbakır genelinde siğircilik yapan işletmelerin % 99'unun mülkiyetinin işletme sahibine ait olduğu, geriye kalan % 1'lik kısmının ise başka bir işletmeyi kiralamak suretiyle üretim yapıldığı saptanmıştır.

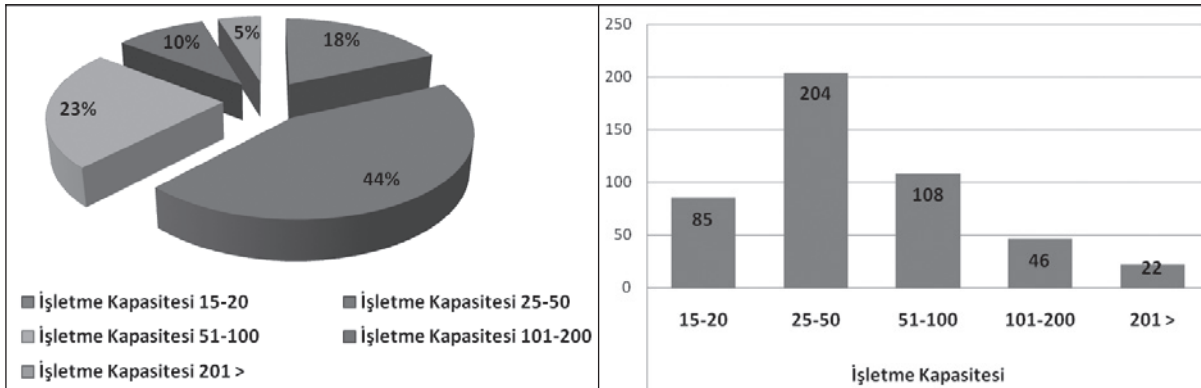
Projenin saha çalışmalarının yürütüldüğü tarihler itibariyle (15 Eylül 2013-15 Kasım 2013) üretim durumları Grafik 5'te verilmiştir. İncelenen işletmelerin % 90'ının belirtilen tarihler itibariyle faal bir şekilde üretimlerine devam ettikleri, % 8'inin üretimlerini durdurarak pasif duruma geçtikleri ve % 2'lik kısmının dönemsel olarak üretim yaptıkları belirlenmiştir. Dönemsel üretim yapan işletmelerinin tamamının besicilik yapan işletmeler olduğu tespit edilmiştir.

Diyarbakır il genelindeki kapasitelerine göre işletme sayıları ve oranları Grafik 6'da sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre mevcut işletmelerin % 44'ünün (204 adet) 25-50 baş hayvan, % 23'ünün (108 adet) 51-100 baş hayvan, %18'inin (85 adet) 15-20 baş hayvan, %10'unun (46 adet) 101-200 baş hayvan ve % 5'inin (22 adet) kapasiteli olduğu tespit edilmiştir. 15-20 baş ile 25- 50 baş arası hayvan kapasiteli işletmelerin daha çok aile işletmeciliği şeklinde köy koşullarında yapılan ilkel yapıdaki kapalı barınaklardan oluştuğu, 51 baş ve üstü hayvan kapasitesine sahip işletmelerin ise genellikle yeni kurulmuş kısmen modern yapıdaki büyük kapasiteli modern işletmelerden meydana geldiği belirlenmiştir.

Grafik 5. İşletmelerin Üretim Durumları

Grafik 6. Kapasitelerine Göre İşletme Sayıları ve Oranları

Kapasitelerine göre ilçelerde bulunan mevcut işletme sayılarının durum Çizelge 8'de verilmiştir. Çizelgeden de görüldüğü gibi hemen hemen bütün ilçelerde sayısal olarak 25-50 adet hayvana sahip işletmelerin fazla oldukları görülmektedir. Bismil, Sur ve Bağlar ilçelerinde 51 baş ve üzeri sayıda hayvan kapasiteli işletme sayısı çoğunlukta olduğu tespit edilmiştir. Ağırlıklı olarak süt siğirciliğinin yoğun bir şekilde yapıldığı Bismil'de 20 ye yakın kooperatif olmasında rağmen bunlardan çok az sayıdaki işletmenin aktif olarak üretim yaptığı diğerlerinin

ise çeşitli nedenlerden dolayı faaliyet yürütmediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde modern yapıdaki işletme sayısının en yoğun olduğu ilçelerden biri olan Bismil’de büyük kapasiteli modern yapıdaki işletmelerinin de birçoğunun üretimlerini sonlandırdığı belirlenmiştir. Bağlar ilçesi sığır besiciliğinin yoğun bir şekilde yapıldığı ve özellikle Organize Hayvancılık Bölgesinde kurulan işletmelerin çok büyük kapasitelere sahip olduğu saptanmıştır.

Çizelge 8. Kapasitelerine Göre İlçelerde Bulunan İşletme Sayıları

İlçeler	İşletme Kapasitesi (adet)					Toplam
	15-20	25-50	51-100	101-200	201>	
Bismil	14	18	16	6	0	54
Çınar	6	18	4	3	1	32
Silvan	21	21	9	4	4	59
Eğil	2	8	2	0	3	15
Ergani	1	17	2	3	1	24
Kayapınar	2	3	8	3	0	16
Yenişehir	5	26	8	1	1	41
Sur	0	2	16	7	4	29
Hani	0	5	1	4	2	12
Kocaköy	11	12	2	1	0	26
Bağlar	2	7	5	10	1	25
Kulp	0	6	4	0	2	12
Çermik	4	10	5	1	1	21
Hazro	6	24	10	1	0	41
Lice	1	12	9	1	2	25
Dicle	10	15	7	0	0	32
Çüngüş	0	0	0	1	0	1
TOPLAM	85	204	108	46	22	465

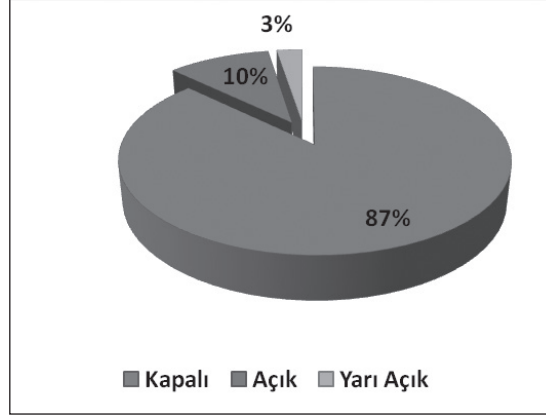
4.1.4. İşletmelerin Barınak Tipi ve Mevcut Üniteleri

Proje kapsamında ziyaret edilen işletmelerin % 87’sinin kapalı, %10’unun yarı açık ve kalan % 3’lük kısmının açık işletmeler şeklinde olduğu tespit edilmiştir (Grafik 7). Kapalı işletmelerin büyük çoğunluğunun aile işletmeciliği şeklinde üretim yapan eski tip ilkel yapıdaki barınaklar olduğu görülmüştür. Bu barınakların sadece bir bölmeden meydana geldiği farklı verim ve yaştaki bütün hayvanların bir arada yetiştirildiği, koşulların hayvan sağlığı ve hijyen koşullarına uygun olmadığı tespit edilmiştir. İşletmelerde hastalıkların çok yaygın görüldüğü ve özellikle kültür ırkı ve melezlerinin yetiştirildiği bu ahırlarda hayvanlarda ciddi düzeyde verim düşüklükleri ve adaptasyon problemlerinin meydana geldiği üreticiler tarafından ifade edilmiştir.

Kapalı barınak yapısında olan işletmelerin büyük bir bölümünde kesif yem ve kaba yem depolarının da olmadığı tespit edilmiştir. Üreticilerin kesif yemleri ahırın bir köşesine koyduğu, kaba yemi (saman) ise dışarıda üstü naylon vb madde ile kaplı bir şekilde muhafaza ettiği gözlemlenmiştir.

Yeni kurulan büyük kapasiteli modern işletmeler veya kooperatif yapısındaki işletmelerin ise açık ve yarı açık işletme tipini tercih ettikleri saptanmıştır.

Grafik 7. İşletme Barınak Tipleri

Araştırma sonucunda tespit edilen mevcut işletmelerin sahip oldukları ünite varlıkları bakımından dağılımı Grafik 8’de sunulmuştur. Aile işletmeciliği yapısında olan işletmelerin tamamının kapalı barınaklar şeklinde olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.1 ve Şekil 4.2). Öte yandan büyük kapasiteli modern yapıda olan işletmelerin genellikle açık veya yarı açık (Şekil 4.3), Kooperatif işletmelerin ise hem yarı açık hem de kapalı barınak yapısının yaygın bir şekilde kullanıldığı belirlenmiştir (Şekil 4.4). Ortaklarının hayvanlarını bir ahırda toplamak için ilçe merkezlerinde kurulan kooperatif barınaklarının yapılarının da köylerdeki eski tip kapalı ilkel ahırlara benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 4.1. Kapalı Barınak Yapısındaki Bir Ahırın Dışarıdan Görünümü (Aile İşletmeciliği)

Şekil 4.2. Kapalı Barınak Yapısındaki Bir Ahırın İçerden Görünümü (Aile İşletmeciliği)

Şekil 4.3. Yarı Açık Barınak Yapısındaki İşletmeden Bir Görünümü (Büyük kapasiteli Modern İşletme)

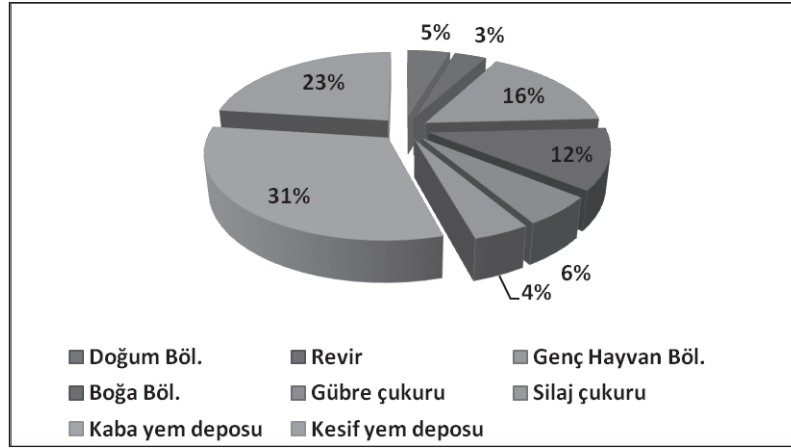
Şekil 4.4. Kapalı Barınak Yapısındaki İşletmenin Dışarıdan Görünümü (Kooperatif)

Şekil 4.5. Kapalı Barınak Yapısındaki İşletmenin İçeriden Görünümü (Kooperatif)

Grafik 8. İşletmelerin Ünite Varlıkları

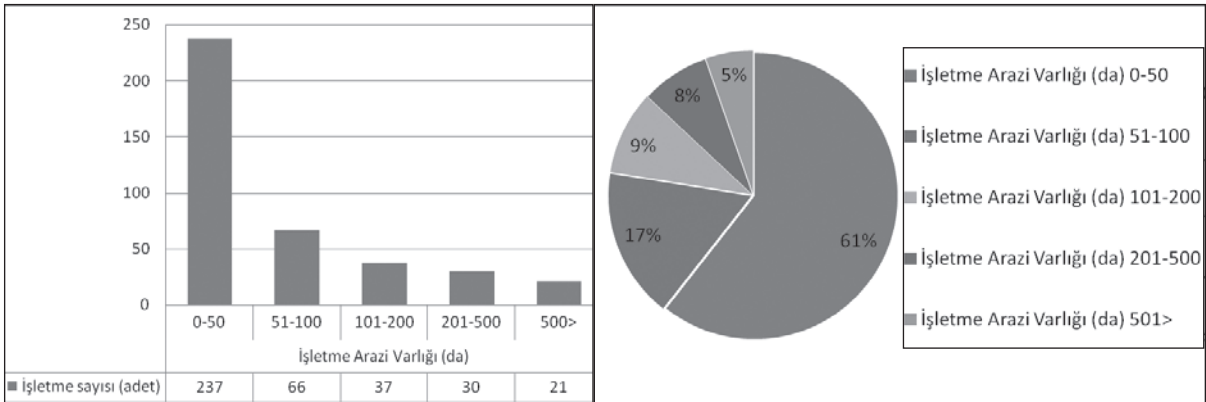

Grafikten görüleceği üzere, yeni kurulan büyük kapasiteli modern yapısındaki işletmelerin büyük çoğunluğunda ve birkaç kooperatif dışında araştırma kapsamında incelenen hiçbir işletmenin ünitelerinin tamamına sahip olmadığı belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin sadece % 31’inde kaba yem deposu, %23’ünde kesif yem deposu, % 16’sında genç hayvan bölümü, %12’sinde boğa bölümü, % 6’sında gübre çukuru, %5’inde doğum bölümü, %4’ünde silaj çukuru ve % 3’ünde revir ünitesinin olduğu tespit edilmiştir.

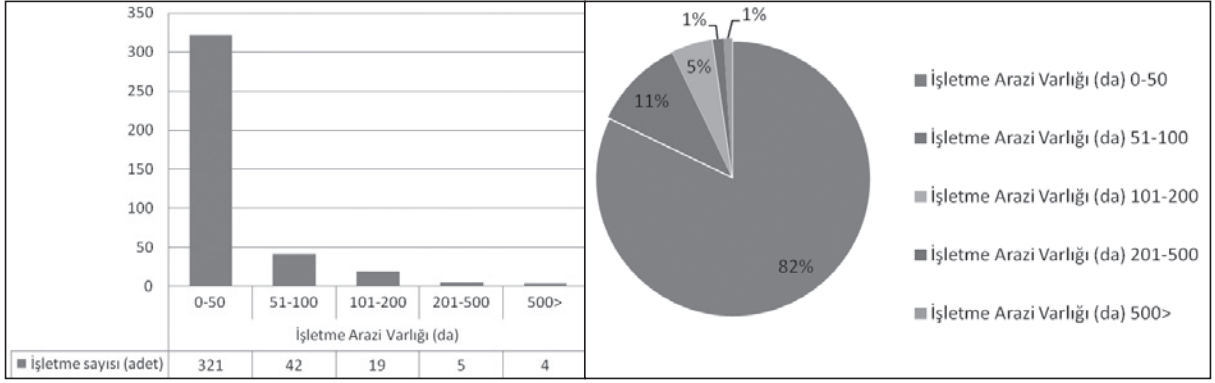
4.1.5. İşletmelerin Arazi Varlıkları

Proje kapsamında incelenen işletmelerin toplam arazi varlıkları ve oranları Grafik 9’da verilmiştir. İşletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun (% 61’inin) 0-50 da arasında toplam araziye sahip oldukları tespit edilmiştir. İşletmelerin % 17’sinin 51-100 da arası, %9’unun 101-200 da arası, % 8’inin 201-500da ve geriye kalan % 5’lik kısmının 501 da ve üzeri toplam arazi varlığına sahip olduğu saptanmıştır. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin sahip oldukları toplam arazi ve bu arazinin hayvansal üretim için kullandıkları miktarı tespit edilmiş olup elde edilen sonuçlar Grafik 10’da verilmiştir.

Grafik 9. İşletme Toplam Arazi Varlığı (da) ve Oranları (%)

Grafik 10. Hayvansal Üretim için Kullanılan Arazi Miktarı (da) ve Oranı (%)

Grafik 10'da görüldüğü gibi mevcut işletmelerin % 82'si 0-50 da'lık alanda sadece hayvansal üretime yönelik kaba yem üretiminde buldukları tespit edilmiştir.

4.1.6. İşletmelerin Mevcut Sığırcılık Varlıkları ve Irklara Göre Dağılımı

Yürütülen çalışmada, sığırcılık işletmelerinin yaş grubuna göre mevcut hayvan sayıları ilçeler düzeyinde tespit edilmiş olup Çizelge 9'da sunulmuştur. Çizelge incelendiğinde, hayvan varlığı yoğunluğunun özellikle merkez Sur ve Yenişehir ilçeleri ile Silvan, Bismil ve Eğil ilçelerinde olduğu görülmektedir.

Çizelge 9. İşletmelerin Mevcut Hayvan Varlıkları

İlçeler	İnek	Düve	Dana	Buzağı	Boğa	Tosun
Bismil	1.612	480	493	888	126	0
Çınar	724	86	688	230	30	0
Silvan	2.336	566	1.181	1.118	156	0
Eğil	1.012	152	106	140	30	86
Ergani	287	40	54	141	23	462
Kayapınar	619	148	118	130	9	50
Yenişehir	6.590	1.472	2.640	2.647	374	598
Sur	13.180	2.944	5.280	5.294	748	1.196
Hani	10	5	5	8	0	192
Kocaköy	366	65	34	141	22	145
Bağlar	156	40	15	65	6	1101
Kulp	272	28	79	69	2	41
Çermik	254	39	31	95	5	406
Hazro	870	326	169	343	49	220
Lice	604	192	227	228	14	508
Dicle	601	215	118	210	35	75
Çüngüş	0	0	0	0	0	0
TOPLAM	29493	6798	11238	11747	1629	5080

Sur ilçesi en fazla hayvan varlığına sahip ilçe olması yanında inek, düve, dana ve buzağı varlığının en fazla olduğu ilçe konumundadır. Bunun nedeni Sur ilçesinin mahallesi konu-

munda çok sayıda köy bulunması ve hayvancılığa uygun alanların olması gösterilebilir. Sur ilçesinden sonra en fazla sığır varlığının olduğu ilçe Merkez Yenişehir ilçesi olup bu ilçede hem süt hem de besi sığırıcılığının yoğun bir şekilde yapıldığı görülmüştür.

Silvan, Bismil ve Eğil ilçeleri hayvan varlığı bakımından merkez ilçelerden sonra en fazla hayvan varlığının bulunduğu ilçelerdir. Bu ilçelerde süt sığırıcılığının daha yaygın yapıldığını söylemek mümkündür. Nispeten daha büyük kapasiteli ve modern yapıda olan bu sığırıcılık işletmelerinin son yıllarda farklı kurumların verdiği çeşitli teşvik ve hibe desteklerinden yararlandıkları gözlemlenmiştir.

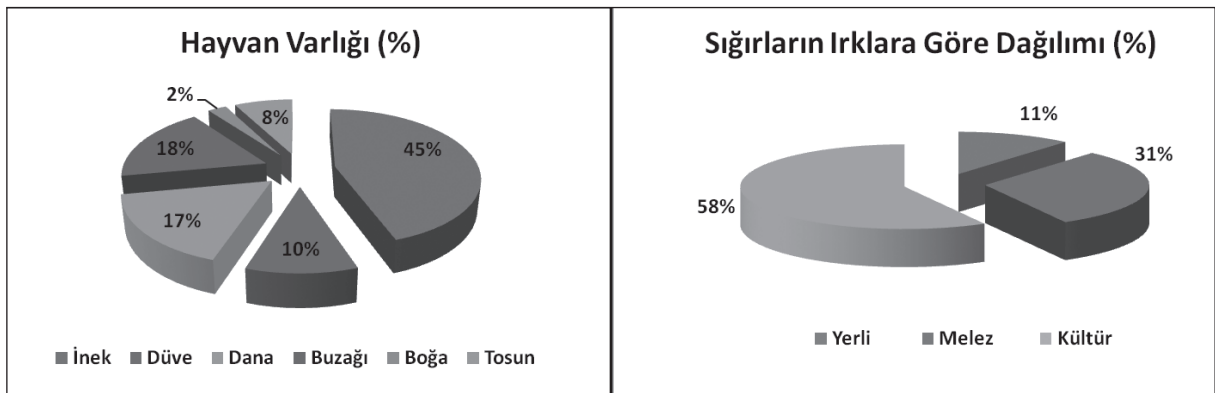
Hani ilçesinde mevcut hayvan varlığının çok düşük olduğu, Çüngüş ilçesinde ise hayvan olmadığı görülmektedir. Bunun sebebi Hani ilçesinde faal durumda olan işletme sayısının az olması (12 adet işletme), Çüngüş ilçesinde ise araştırma kapsamına giren işletme sayısının sadece 1 adet olduğu ve bu işletmenin de pasif durumda olmasından kaynaklanmaktadır.

Diyarbakır genelinde incelenen işletmeler bakımından mevcut sığır varlığının % 45'i inek, % 18'i buzağı, 17'si dana, % 10'u düve, % 8'i tosun ve % 2'sinin boğadan oluştuğu belirlenmiştir (Grafik 11).

Proje kapsamında yapılan incelemede Diyarbakır ili genelinde mevcut sığır varlığının ırklara göre dağılımı ise % 58 kültür, % 31 melez ve % 11 yerli ırk şeklinde meydana geldiği tespit edilmiştir. Elde edilen bu değerlerin Çizelge 3'te verilen (TÜİK, 2012) verileriyle uyum içinde olmadığı görülmektedir. TÜİK, 2012 yılı verilerine göre Diyarbakır ili genelindeki sığır varlığının % 45'i yerli, % 33'ü melez ve geriye kalan % 22'sinin kültür ırklarından oluştuğu ileri sürülmektedir.

Araştırmamız sonucunda elde ettiğimiz veriler ile TÜİK değerleri arasındaki bu büyük farklılığın nedeninin TÜİK'in kullandığı hayvan kayıtlarının sağlıklı bir şekilde yapılmadığından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Araştırmamız sırasında tespit ettiğimiz kayıt dışı hayvan sayısının fazlalığı da bu düşüncüyü doğrular niteliktedir.

Grafik 11. Yaş Grubu ve Irklara Göre Sığır Varlığı (%)

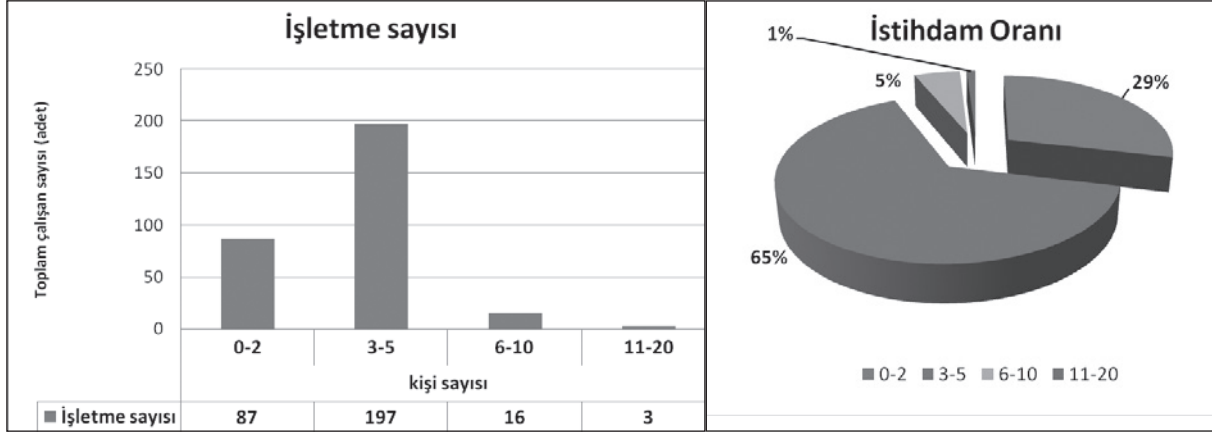

4.1.7. İşletmelerde Teknik personel ve işçi İstihdam Durumu

Araştırmada, mevcut sığırıcılık işletmelerinde daimi süreli Zooteknist, Ziraat Mühendisi veya Veteriner istihdam edilmediği, işletmelerin sadece % 4'ünün ihtiyaç duyduklarında teknik veya sağlık desteği aldıkları belirlenmiştir. Söz konusu işletmelerin % 14'ünde ise aşı, hastalık veya suni tohumlama hizmetleri için veteriner hekimlerden hizmet aldıklarını bildirmişlerdir.

İşletmelerde istihdam edilen kişi sayısı Grafik 12’de sunulmuştur. Mevcut işletmelerin % 65’i 3-5 kişi, % 29’u 0-2 kişi, %5’i 6-10 ve % 1’i 11-20 arası işçi istihdam ettikleri tespit edilmiştir. Aile ve kooperatif işletmelerinde istihdam edilen kişilerin işletme sahibi aile fertleri olduğu, büyük kapasiteli modern işletmelerde ise dışarıdan getirilen işçiler olduğu gözlemlenmiştir.

Grafik 12. İşletmelerin İstihdam Durumu

4.2. İŞLETME SAHİPLERİ BİLGİLERİ

Bu ana başlık altında işletme sahiplerinin genel özellikleri araştırılmıştır. İşletme sahibinin yaşı, öğrenim durumu, mesleği, hayvancılık dışı gelir durumu, sığır yetiştiriciliğini yapma nedeni, hayvancılık geliri yeterlilik durumu, memnuniyet durumu ve kaynak kullanım durumu bilgilerinden yararlanılarak üretici özellikleri tespit edilmiştir.

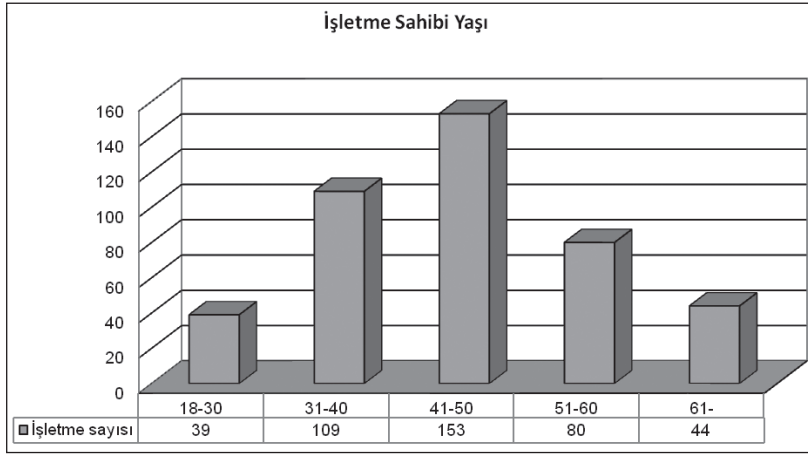
4.2.1. İşletme Sahibinin Yaşı ve Öğrenim Durumu

Siğircilik faaliyeti yapan işletme sahiplerinin yaş dağılımı Grafik 13’te verilmiştir. İşletme sahiplerinin % 9’unun 18-30 yaş, % 26’sının 31-40 yaş, % 36’sının 41-50 yaş, (109 adet işletme), %19’unun 51-60 yaş ve % 10’nunun 61 yaş ve üzeri aralığında olduğu tespit edilmiştir.

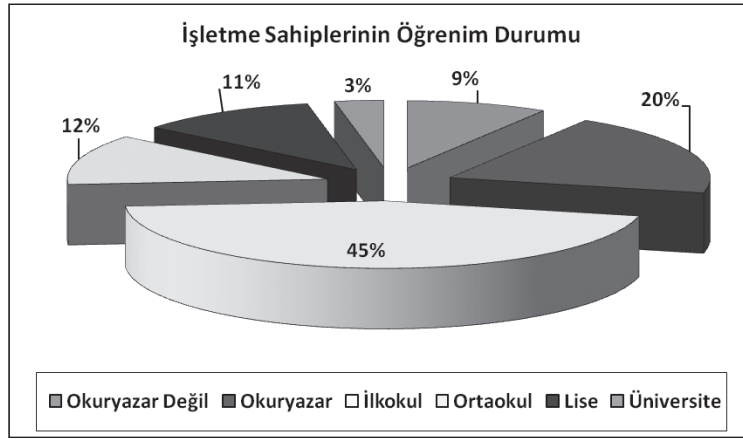
Elde edilen verilere göre ilde yürütülen hayvancılık faaliyetinin büyük oranda genç ve orta yaş grubu insanlar tarafından gerçekleştirildiğini göstermektedir. Bu sonuçlar kırsalda yaşayan genç ve orta yaş grubu nüfusa uygun istihdam koşulları sağlandıkları takdirde insanların buralarda yaşamaya devam edebileceklerini göstermektedir. Araştırma kapsamında ziyaret edilen ve özellikle aile işletmeciliği yapısındaki işletmelerde barınak yapılarının ilkel ve mekanizasyon araçlarının henüz yeterli düzeyde olmadığı ve aile bireylerinin işgücü kullanımına bağlı bir üretimin gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir.

İşletme sahiplerinin eğitim durumları incelendiğinde, işletme sahiplerinin % 45’i ilkökul, % 20’si okur-yazar, % 12’si ortaokul, %11’i lise, % 9’u okur-yazar değil ve % 3’ünün üniversite mezunu olduğu saptanmıştır (Grafik 14). Araştırma sonucu, Diyarbakır il genelinde siğircilik faaliyeti yapan üreticilerden yaklaşık her 10 kişiden birinin okuma yazma bilmediği, her 5 kişiden birinin okul okumadığı ve sadece okur-yazar olduğu, yaklaşık olarak her 2 kişiden birinin sadece ilkökul öğrenimi gördüğü tespit edilmiştir.

Grafik 13. İşletme Sahiplerinin Yaş Aralıkları

Grafik 14. İşletme Sahiplerinin Öğrenim Durumu

İşletme sahiplerinin büyük bir çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük olması bu işletmelerin hayvancılığı daha çok eski usullere göre yapmalarına neden olduğu gözlemlenmiştir. Bu tip kapalı ilkel ahırlarda kültür ve melez ırk sığır yetiştirilmeye çalışıldığı ve yerli ırklara oranla olumsuz çevre koşullarına son derece duyarlı olan bu hayvanlardan beklenen verimin alınamadığı belirlenmiştir. Bu işletme sahiplerinin büyük çoğunluğunun hayvancılıktaki yeni teknolojik gelişmelerden haberdar olmadıkları, bakım, besleme, sağlık ve koruma uygulamaları ile hastalıklarla mücadele konularında yetersiz bilgiye sahip oldukları gözlemlenmiştir.

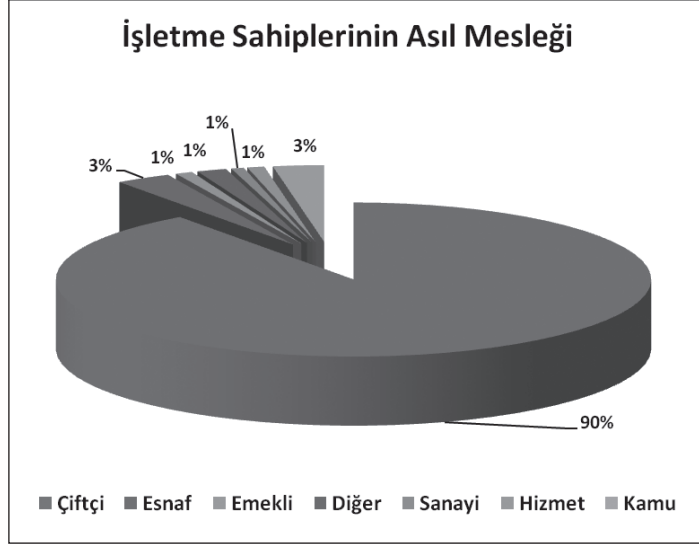
4.2.2. İşletme Sahibinin Mesleği ve Diğer Faaliyet Durumu

Araştırma kapsamında, sığircılık faaliyeti yürüten üreticilere asıl mesleklerinin ne olduğu ve sığır yetiştiriciliği faaliyeti dışında başka gelir getiren bir uğraşlarının olup olmadığı sorulmuş alınan cevaplar Grafik 15'te verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre sığircılık faaliyeti yapanların % 90'ı asıl mesleğinin çiftçi, % 3'er kısmı esnaf ve kamu çalışanı, geriye kalanlar ise % 1'er düzeyde olmak üzere emekli, sanayi, hizmet sektörü çalışanı ve diğer meslek grubu olduğunu ifade etmişlerdir.

Özellikle kırsalda bulunan ve aile işletmeciliği şeklinde faaliyet gösteren üreticilerin asıl mesleklerinin çiftçilik olduğu ve bunların büyük bir kısmının hayvansal üretimi bitkisel üretim faaliyeti ile birlikte yürüttüğü tespit edilmiştir. Asıl mesleği çiftçilik olmayıp sığır yetiştiriciliği faaliyetini yürütenlerin ise daha çok büyük kapasiteli modern yapıdaki sığircılık işletmelerin sahipleri ile kooperatif başkanlarının olduğu gözlemlenmiştir. Büyük kapasiteli modern ve

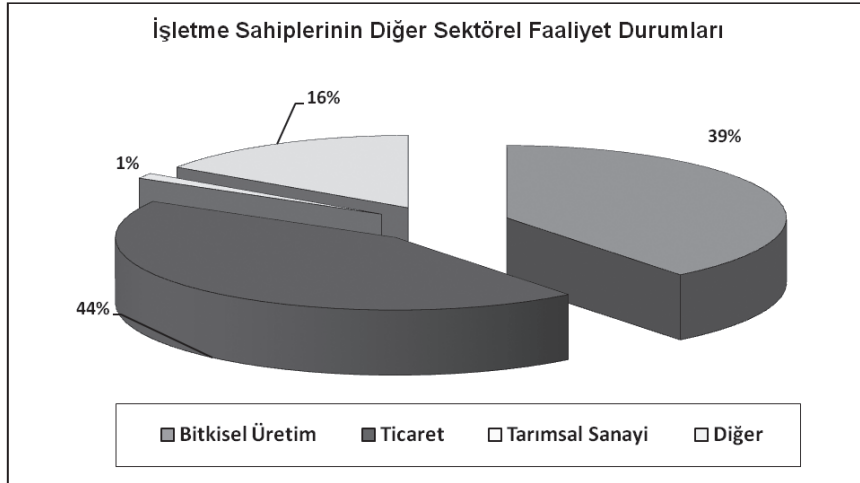
kooperatif yapısındaki birçok işletmenin hayvancılığa verilen destek ve teşviklerden yararlandıkları ve belli bir süre sonra zarar ettikleri gerekçesiyle üretimi bıraktıkları saptanmıştır.

Grafik 15. İşletme Sahiplerinin Asıl Mesleği

İşletme sahiplerine sığircılık faaliyeti dışındaki sektörel faaliyetleri sorulmuş alınan cevaplar oransal olarak değerlendirilerek Grafik 16’te sunulmuştur. Elde edilen sonuçlara göre sığır yetiştiriciliği yapanların % 44’ünün aynı zamanda ticaret yaptığı, % 39’unun bitkisel üretim yaptığı, % 16’sının belirtilen alanlar dışında çeşitli faaliyetlerde bulunduğu ve % 1’inin de tarımsal sanayi alanında faaliyet yürütüğü tespit edilmiştir.

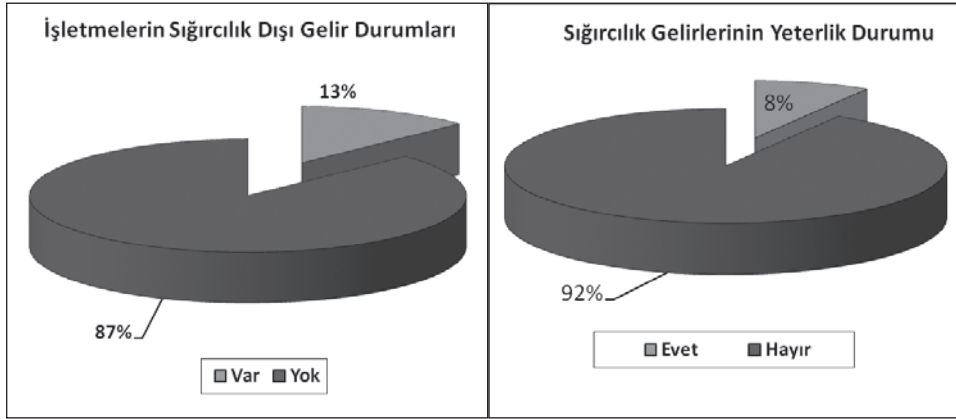
Grafik 16. İşletme Sahiplerinin Diğer Sektörel Faaliyetleri

4.2.3. İşletmelerin Gelir Kaynakları ve Yeterlilik Durumu

Araştırma kapsamındaki işletme sahiplerinin % 87’sinin sadece sığircılık faaliyeti yürüttükleri tespit edilmiş olup, bunun % 92’si de bu sığircılık faaliyetinden elde ettikleri gelirin yeterli olmadığını bildirmişlerdir (Grafik 17). Bu işletmelerin % 8’i sığircılık faaliyeti gelirini yeterli bulduklarını, %13’ü de sığircılık dışında ek gelir getiren faaliyetlerden gelir sağladıklarını bildirmişlerdir.

Grafik 17. İşletmelerin Gelir Kaynakları ve Yeterlilik Durumu

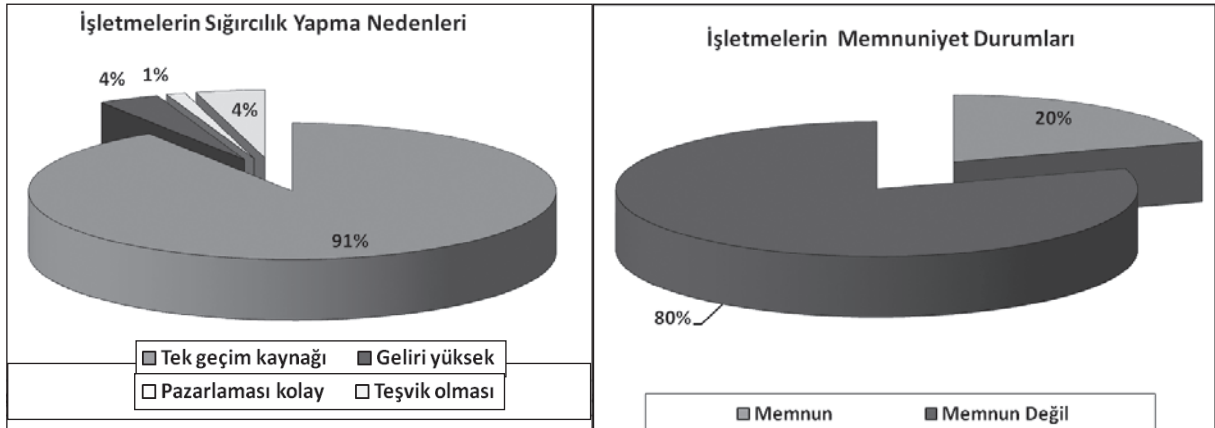

Tek geçim kaynakları hayvancılık olan üreticilerin, başka alternatifleri olmadığı için bu faaliyeti sürdürmek zorunda kaldıklarını, yem fiyatlarındaki artışın kendilerini iyice zor durumda bıraktığını belirtmişlerdir. Bu üreticilerin büyük bir kısmı kendilerine ait tapulu ev veya arsa gibi gayrimenkulleri olmadığı için devletin verdiği hayvancılık teşvik ve desteklerden yararlanamadıklarını bildirmişlerdir.

4.2.4. İşletmelerin Memnuniyet Durumu

Proje kapsamında incelenen işletmelerin % 91'inin tek geçim kaynağının hayvancılık olduğu, % 4'ünün hayvancılıktan elde edilen gelirin yüksek olduğu, % 4'ünün teşvik desteklerinden faydalandığı ve geriye kalan % 1'inin ise pazarlama koşullarının daha kolay olması nedeniyle bu faaliyeti yürüttüklerini bildirmişlerdir (Grafik 18).

Grafik 18. İşletmelerin Sığircılık Yapma Nedenleri ve Memnuniyet Durumu

4.3. YEM VE HAYVAN BESLEME UYGULAMALARI

Sığircılık işletmelerinde üretimi etkileyen en önemli faktör yem ve hayvan besleme giderleri oluşturmaktadır. Bu giderler işletme üretim maliyetinin yaklaşık olarak % 60-70'ine teka-bül etmektedir.

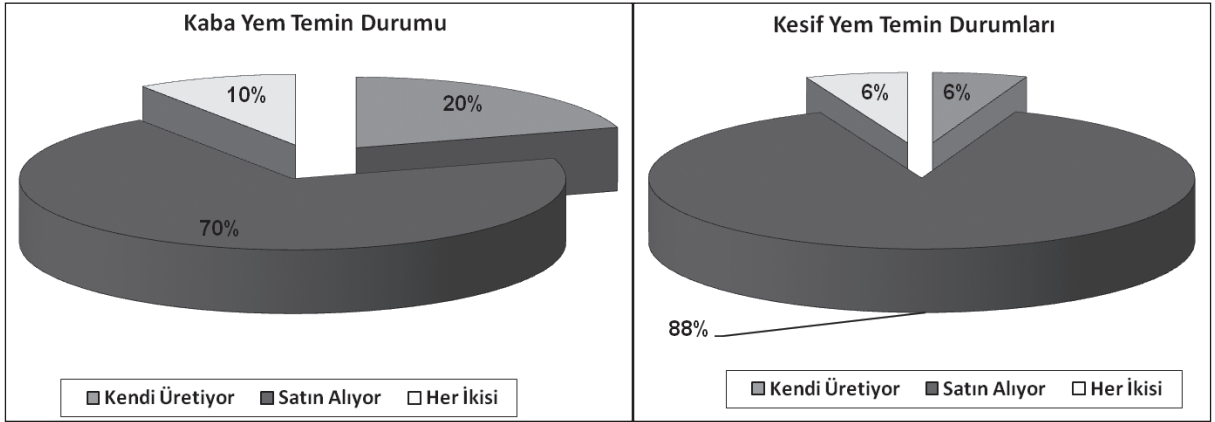
Konunun önemi açısından yürütülen bu çalışmada, sığircılık işletmelerinin yem ve hayvan besleme uygulamaları ve karşılaştıkları sorunların ortaya konulması projenin önemli amaçlarından birini oluşturmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ziyaret edilen işletmelerin yem temini, yem bitkisi ekimi, kaba ve kesif yem üretim ve kullanım durumları, beslenmeye bağlı hastalık teşhisi ile diğer hayvan besleme uygulamaları incelenmiştir.

4.3.1. Yem Temini Durumu

Araştırma kapsamında ziyaret edilen mevcut işletme sahiplerinin % 74'ü yem temininde güçlük çektiklerini ifade ederken, % 26'sı herhangi bir zorluk yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Yem temininde zorluk yaşamadıklarını belirten işletmelerde aynı zamanda bitkisel üretim faaliyeti yaptıkları ve buradan elde edilen buğday, arpa, sap ve saman gibi ürünleri hayvan yemi olarak kullandıkları görülmüştür. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin tamamına yakını yem fiyatlarının yüksekliğinden şikâyetçi olduğu tespit edilmiştir.

İşletmelerin kaba yem ve kesif yem temini kaynakları Grafik 19'de sunulmuştur. İşletmelerin % 70'i kaba yemi ve % 88'inin ise kesif yemi dışarıdan satın almak yoluyla temin ettikleri saptanmıştır. İşletmelerin % 12'si ihtiyaç duyduğu kaba yemi kendisi üretirken, işletmelerin sadece % 6'sı kesif yem gereksinimini kendi bitkisel üretimlerinden karşıladıklarını bildirmişlerdir. İşletmelerin % 10'unu kaba yemin bir kısmını kendilerinin ürettiği bir kısmını da satın almak suretiyle temin ettiği, bu durumun kesif yem temininde ise % 6 düzeyinde kaldığı tespit edilmiştir.

Grafik 19. İşletmelerin Kaba ve Kesif Yem Temini Kaynakları

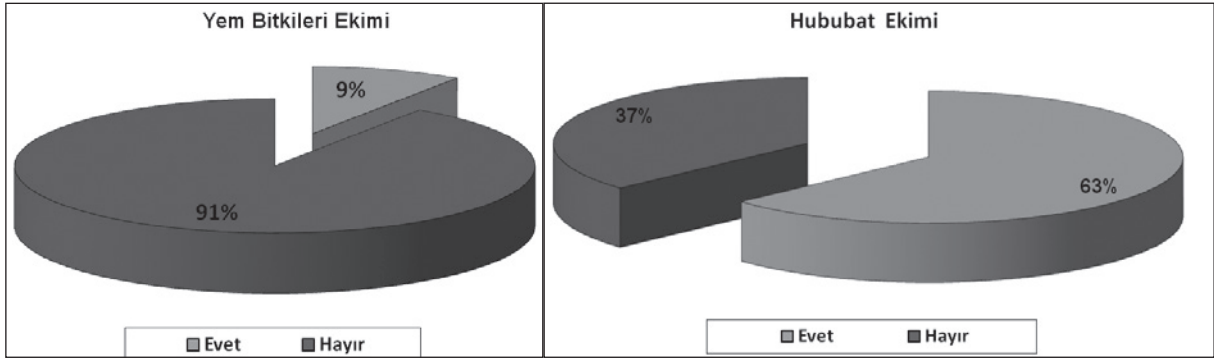
Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde silaj üretimi ve kullanımının pek yaygın olmadığı görülmüştür. İşletmelerin % 91'inde silaj üretimi yapılmazken, işletmelerin sadece % 9'unda silaj üretiminin gerçekleştirildiği saptanmıştır. Özellikle besi yapan bazı işletmelerin satın alma yoluyla silaj temin ettikleri belirlenmiştir. Ancak, silajın besin madde içeriği, beslenme açısından önemi ve muhafaza ve hayvanlara verme şekli konularında üreticilerin bilinçsiz olduğu ve hatalı uygulamalar ile yemleme yaptıkları gözlemlenmiştir.

4.3.2. Yem Bitkisi ve Hububat Yetiştirme Durumu

Proje kapsamında incelenen işletmelerin yem bitkileri ile hububat yetiştiricilik durumları da araştırılmış olup, elde edilen sonuçlar Grafik 20'de verilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, araştırma bölgesinde sığır yetiştiriciliği yapan çiftçilerde yem bitkisi yetiştiriciliğinin pek yaygın olmadığını ortaya koymuştur. Üreticilerin sadece % 9'u yem bitkileri yetiştirirken, geriye kalan % 91'i hiçbir yem bitkisini yetiştirmediği saptanmıştır. Hububat yetiştiriciliğinin ise bölgede biraz daha yaygın bir şekilde yapıldığı ancak, bu oranın da % 63 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.

Üreticilerin yem bitkisi olarak genel olarak yoncaı tercih ettiği gözlemlenirken, hububat yetiştiriciliğinde buğday ve arpanın daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Yem bitkisi yetiştiriciliğinin daha çok modern yapıdaki büyük kapasiteli modern işletmeler tarafından yapıldığı gözlemlenmiştir.

Grafik 20. Yem Bitkileri ve Hububat Yetiştiriciliği

Üreticilerin yem bitkileri ve hayvan besleme arasındaki ilişki hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, sınırlı sulanabilir arazi varlığı, yem bitkileri ekimi doğrudan destekleme priminin yeterli olmaması yem bitkileri yetiştiriciliğini sınırlandırdığı düşünülmektedir.

4.3.3. Sığır Beslemede Kullanılan Yemler ve Kullanım Düzeyleri

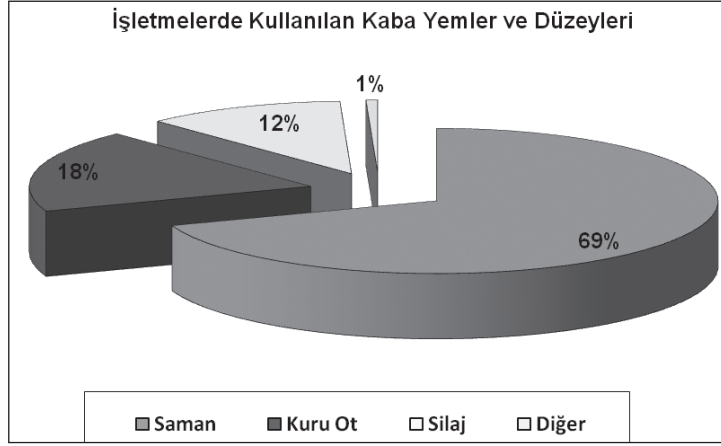
Sığır ruminant (geviş getiren) hayvanlar grubundan olup onların beslenmesinde kullanılan kaba ve kesif yemlerin miktarı kadar bunların kalitesi ve kullanım düzeyleri rasyonel ve ekonomik bir hayvan besleme için son derece önemlidir. Araştırma kapsamında hedef işletmelerin hangi kaba ve kesif yem maddelerini ne düzeyde kullandıkları araştırılmış elde edilen sonuçlar Grafik 21 ve 22’de verilmiştir.

Araştırma sonucunda, işletmelerde kaba yem olarak genellikle saman ve kalitesiz kuru ot kullanımının yaygın olduğu, çok az düzeyde silaj kullanıldığı tespit edilmiştir. İşletme sahiplerinin yonca, fiğ ve korunga gibi kaliteli kaba yemlerin kalitesinin farkında olmadığı gözlemlenen diğer önemli bir tespit olmuştur. Kaba yemlerin işletmelerde kullanım oranları sırasıyla % 69 saman, %18 kalitesiz kuru ot, % 12 silaj ve % 1 diğer kaba yem kaynakları olduğu saptanmıştır.

Özellikle kalitesiz kaba yem kullanımının kültür ve melez hayvanların verim miktarlarını önemli düzeyde düşürdüğü, çeşitli metabolizma hastalıklarının ortaya çıkmasına neden olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, saman ve kalitesiz kuru ot kullanımının hayvanların diğer yemlerden yararlanım etkinliğini düşürerek beslenme maliyetini yükselttiği belirlenmiştir.

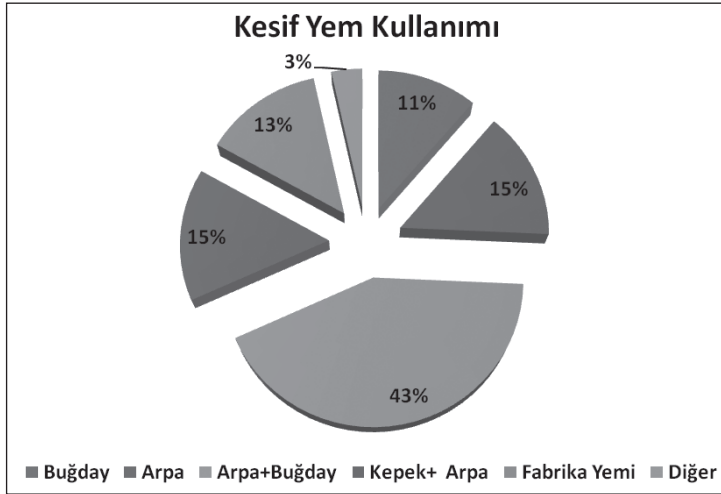
İşletmelerin kesif yem olarak kullandıkları yem hammaddeleri incelendiğinde, % 43 ile ilk sırada arpa+buğday birlikte kullanımının olduğu görülmektedir. İşletmelerin % 15’i arpa ve kepek+arpayı, % 13’ü sadece buğdayı, %11’i fabrika yemini ve % 3’ü diğer kaynakları kesif yem olarak kullandığı saptanmıştır.

Grafik 21. İşletmelerde Kullanılan Kaba Yemler ve Düzeyleri

İşletmelerin kesif yem olarak buğday ve arpayı tercih etmesinin en büyük nedeni bu ürünlerin ekiminin bölgede daha yaygın bir şekilde yapılmasından kaynaklandığı görülmektedir. İşletme sahiplerinin bu yem hammaddelerin besin değerleri ve ekonomik kullanma düzeyleri ile alternatif olabilecek yem kaynakları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları saptanmıştır. Ayrıca, fabrika yeminin fiyatının yüksek olması, bölgede küspe, posa veya diğer sanayi yan ürünlerinin temin edilebileceği fabrikaların olmaması üreticileri alternatifsiz bıraktığı ve mecburen buğday ve arpa kullanmaya ittiği gözlemlenmiştir.

Grafik 22. İşletmelerde Kullanılan Kesif Yemler ve Düzeyleri

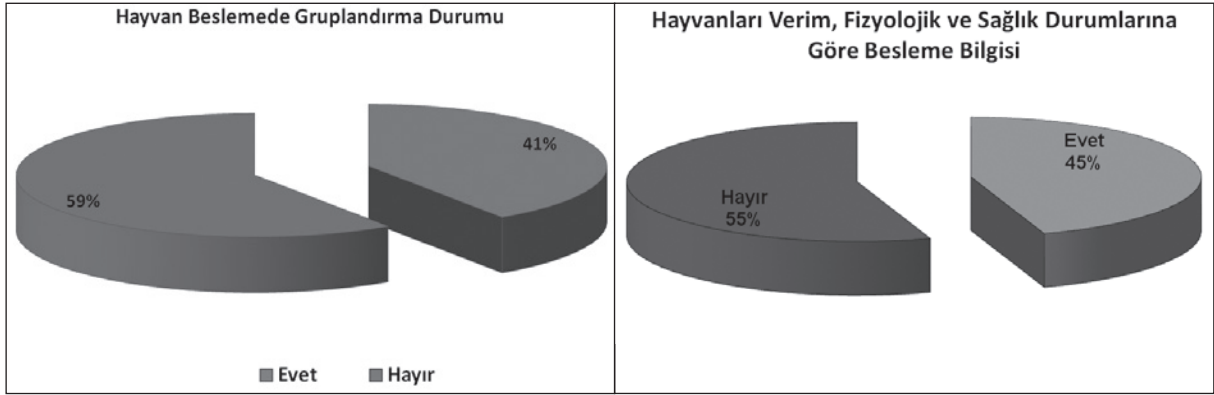

4.3.4. Hayvan Besleme Uygulamaları

İşletmelerde en fazla karşılaşılan sorunlardan biri de bilinçsiz ve hatalı hayvan besleme uygulamaları olmuştur. İşletme yapılarına göre değerlendirildiğinde, bilinçsiz ve hatalı besleme uygulamalarının en fazla olduğu işletmelerin başında kooperatif işletmeleri, bunu sırasıyla aile işletmeleri ve büyük kapasiteli modern işletmelerin izlediği görülmüştür.

Araştırma kapsamında incelenen mevcut işletmelerin % 59'u hayvanlara yem verirken gruplandırma (farklı yaş ve cinsiyete göre) yapmadığı, işletmede bulunan bütün hayvanları aynı içerik ve miktardaki yem ile besledikleri tespit edilmiştir (Grafik 23). Bu işletmelerin % 41'inde ise hayvanları inek, dana ve buzağı olarak gruplandırarak besleme uyguladıkları belirlenmiştir.

Grafik 23. Hayvan Beslemede Gruplandırma Durumu ve Besleme Bilgisi

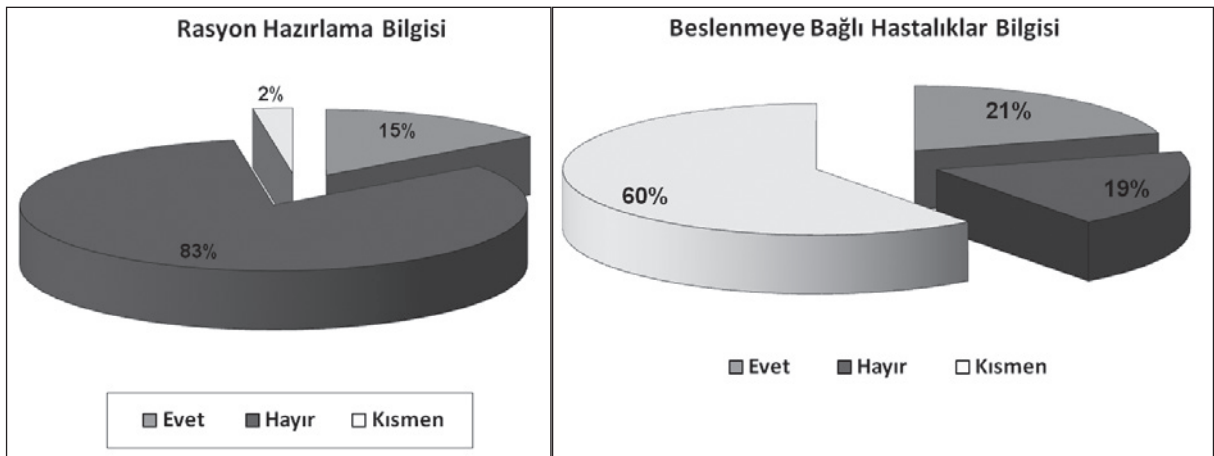
Ekonomik ve rasyonel bir hayvan besleme için hayvanların genetik özellikleri yanında verimi, fizyolojik durumu (gebelik) sağlık durumu, çevre koşullarının dikkate alınması zorunludur. Yaptığımız araştırmada üreticilerin % 55'inin besleme uygulamalarında sıralanan bu özellikleri dikkate almadığı, % 45'inin ise hayvanın verim düzeyi ve hastalık durumunu gözönüne alarak besleme programı uyguladıkları tespit edilmiştir.

4.3.4. Rasyon Hazırlama Teknikleri ve Beslenmeye Bağlı Hastalıklar

Siğir beslenmesinde kullanılacak yem hammaddelerinin yapısı, kalitesi ve miktarı kadar bu yemlerin verilme düzeyi ve verilme oranları da rasyonel bir hayvan besleme için büyük önem teşkil eder. Rasyon hayvanın bir günlük besin madde ihtiyacını karşılayacak şekilde uygun oran ve miktarda hazırlanmış yem karışımıdır. Rasyonun doğru bir şekilde hazırlanması hayvanın sağlıklı bir şekilde yaşamını devam ettirmesi, verim vermesi ve ekonomik bir üretimin gerçekleşebilmesi açısından son derece büyük bir öneme sahiptir.

Araştırma kapsamında üreticilerin rasyon hazırlama ve beslenmeye bağlı olarak hayvanlarda görülen metabolizma hastalıkları hakkındaki bilgi düzeyleri tespit edilmiş olup buna ilişkin sonuçlar Grafik 24'te verilmiştir. Grafikten görüleceği gibi aile işletmeleri ile kooperatif yapısındaki işletmelerin tamamına yakınının rasyon hazırlamanın önemini bilmedikleri saptanmıştır. Büyük kapasiteli modern yapıdaki bazı işletmelerin ise rasyon hazırlamanın önemini farkında oldukları, ancak bu konuda bilimsel düzeyde bir destek almadıkları için ekonomik bir hayvan besleme gerçekleştirmedikleri gözlemlenmiştir.

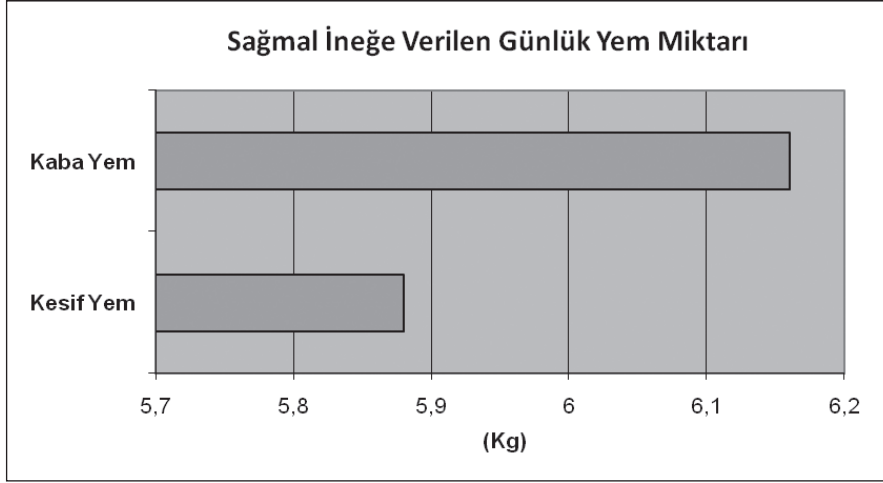
Grafik 24. Rasyon Hazırlama ve Beslenmeye Bağlı Hastalık Bilgisi

Çalışma sonucunda üreticilerin % 15'inin rasyon hazırlama konusunda bilgi sahibi oldu-

ğu, % 82'sinin rasyon hazırlama bilgisinin olmadığı, % 2'sinin kısmen bilgi sahibi olduğu belirlenmiştir. Özellikle süt sığırcılığı yapan üreticilerin genel olarak hayvanları kaba yem (saman) ağırlıklı bir beslenme programı uyguladıkları saptanmıştır (Grafik 25). Bu işletmelerin kesif yem olarak da daha çok kepek ve arpa kırmasını tercih ettikleri gözlemlenmiştir.

Grafik 25. Sağmal İneklerin Beslenme Durumu

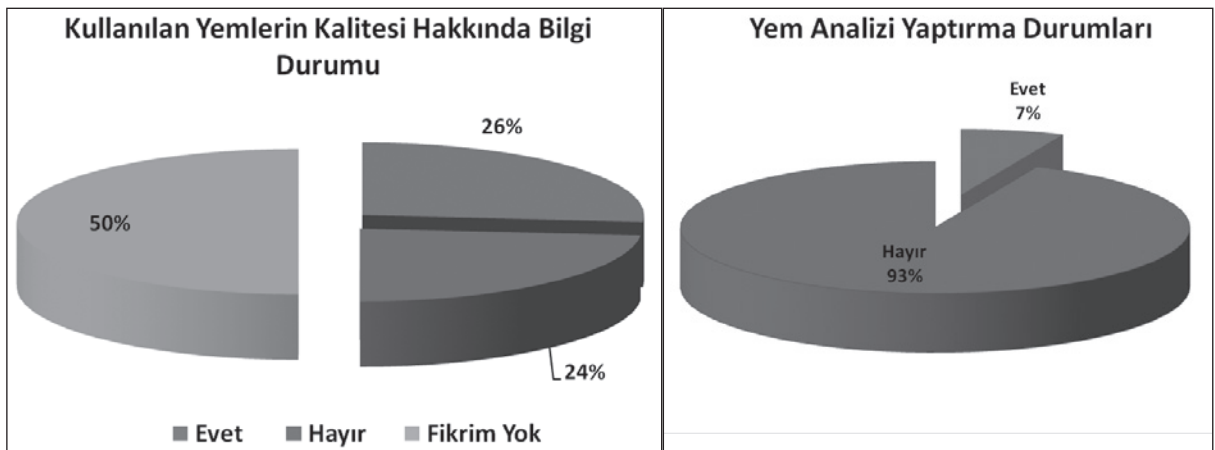
Hatalı ve bilinçsiz beslenme sığırlarda genellikle asidosiz, ketozis, hipokalsemi, karaciğer yağlanması ve ayak-tırnak problemleri gibi bir takım metabolik hastalıklara neden olur. Bu hastalıklar hayvanların verimi ciddi bir şekilde düşürdüğü gibi hayvan sağlığını tehdit ederek abomasum deplasmanı, yavru atma ve ölümlere neden olabilirler. İşletmelerde, üreticilerin % 19'unun beslenmeye bağlı hastalıkları bilmediği, % 21'i ise söz konusu hastalıklar hakkında bilgi sahibi olduğu, geriye kalan % 60'lık kesimin ise kısmen bilgi sahipleri olduğu belirlenmiştir.

4.3.5. İşletmelerim Yem Kalitesi Hakkındaki Bilgi Durumu

Yem, hayvancılık işletmelerinin en önemli girdilerden birisini oluşturmaktadır. Genel ifade ile hayvan yiyeceği olarak tanımlanan yem, tek bir hammaddeden oluşabildiği gibi geniş hammadde çeşidinin bir araya getirilmesi sonucu da elde edilebilir. Kullanılan yemin kalitesi ve miktarı hayvanların verim ve sağlıklarını çok yakından ilgilendirdiği gibi ekonomik ve sürdürülebilir üretim için önemli bir yeri teşkil eder.

Siğircilik işletmeleri sahiplerinin hayvanlarına verdikleri yemin kalitesi hakkındaki bilgileri bu çalışma kapsamında araştırılmış ve elde edilen sonuçlar Grafik 26'te sunulmuştur.

Grafik 26. İşletmelerim Yem Kalitesi Hakkındaki Bilgi Durumu

Araştırma sonucunda, üreticilerin % 50'sinin kullandığı yemlerin kalitesi hakkında hiçbir fikrinin olmadığı, % 24'ü yem kalitesini bilmediği ve geriye kalan % 26'lık kesimin ise yem kalitesi hakkında az da olsa bir fikrinin olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin % 93'ünün kullandıkları yemlerde şimdiye kadar hiçbir analiz yaptırmadıkları, sadece % 7'lik bir kesimin ise kuşkulandıkları bazı durumlarda yemleri analiz ettirdikleri belirlenmiştir.

4.4. BAKIM-İDARE VE YETİŞTİRİCİLİK UYGULAMALARI

Bakım-idare ve diğer yetiştiricilik uygulamaları hayvanların sağlıklı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri ve verim vermeleri için son derece önemli faktörlerdir. Hayvanlara uygun sağlıklı barınak koşullarının sağlanması, bakım ve hijyen kurallarına riayet edilmesi hayvan refahının korunması için son derece önemlidir.

Günümüzde değişen ekonomik koşullar, hayvancılıkta da, sanayideki gibi yoğun (entansif) bir üretimi gerekli kılmıştır. Bunun sonucunda, sığırlar doğal yaşam koşullarından farklı olarak yeni yetiştirme sistemlerinde yetiştirilmeye başlanmıştır. İster yeni modern işletmelerde ve isterse de eski ilkel ahırlarda yetiştirilsin hayvancılık işletmelerinin karlılığı başarılı ve etkin bir bakım idare ile mümkündür. Bakım ve diğer yetiştiricilik uygulamaları işletmelerin kaliteli ürün üretimi ve sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir.

Diyarbakır ili ve ilçelerinde bulunan sığircılık işletmelerinin bakım-idare ve diğer yetiştiricilik uygulamaları bu araştırma kapsamında incelenmiş olup, elde edilen veriler alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

4.4.1. Kayıt Sistemi ve Numaralama

Çalışma kapsamında, işletme sahiplerine işletmelerindeki hayvanlara ait verim, aşılama, hastalık vb. konularda bilgilerin kayıtlarının tutulup tutulmadığı ve yeni doğan hayvanlarını hayvan kayıt sistemine kayıtlarının yapılıp yapılmadığı sorulmuştur. Elde edilen cevaplara göre, incelenen işletmelerin % 80'ininde hayvanların verim, hastalık, aşılama zamanları kayıtlarını tutmadıkları belirlenmiştir. İşletmelerin % 20'si ise problem yaşadıkları zamanlarda kızgınlık periyodu ile aşım uygulaması ve ilaç kullandıkları zamanının kayıtlarını tuttukları tespit edilmiştir. Ziyaret edilen işletmelerin % 76'sının hayvanlarına küpeleme (numaralama) yaptıkları, geriye kalan % 24'ünün ise numaralama yapmadıkları saptanmıştır. Diğer bir deyişle işletmelerin % 24'ünde bulunan hayvanların kayıt altına alınmadığı tespit edilmiştir.

4.4.2. Ahır Temizliği

Araştırmada işletmelerin temizlik ve hijyen durumları incelenmiştir. İşletmelerin % 98'si ahır temizliğini günlük, geriye kalan % 2'si ise haftalık olarak yaptığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen işletmelerin (yeni kurulan modern yapıdaki işletmeler dâhil) hiçbirinin girişinde kullanılabilir yapıda bir dezenfeksiyon çukuru rastlanmamıştır. Açık, yarı açık ve kapalı yapıdaki işletmelerin büyük bir bölümünün hayvan gübresinin işletmenin içinde veya çok yakında bulunan bir alanda biriktirdikleri gözlemlenmiştir. Üreticilerin ahır temizliği sonrasında da ahır içinde veya dışında hiçbir şekilde dezenfeksiyon yapmadıkları tespit edilmiştir.

4.4.3. Sağım Koşulları ve Uygulamaları

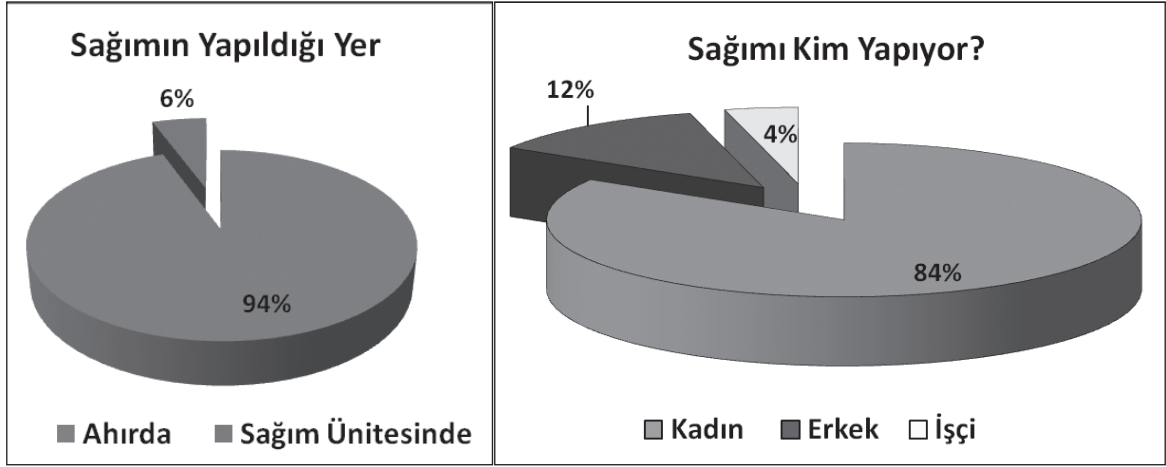
Araştırma bölgesinde yer alan sığircılık işletmelerinin sadece % 6'sında sağım bölmesi mevcut iken, geriye kalan işletmelerin % 94'ünde sağım bölmesinin olmadığı ve sağımın ahı-

rın içinde yapıldığı belirlenmiştir (Grafik 27). Yaptığımız incelemelerde barınak içi sağım koşullarının hijyenik ve güvenilir süt elde etmek için pek uygun olmadığı gözlemlenmiştir.

Elle sağım yapılan işletmelerin sağımın % 84'ü kadınlar, % 12'si erkekler tarafından yapılırken, % 4'ü de işletmede çalışan işçiler tarafından gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Aile işletmeciliği şeklindeki işletmelerde sağım büyük oranda kadınlar tarafından gerçekleştirilirken, kooperatif işletmelerinde hem erkek hem de kadının sağım yaptıkları gözlemlenmiştir.

İşletmelerin % 30'unda sağım sırasında hayvanlara yem verildiği, % 70'inde ise yem verilmediği saptanmıştır. Sağım esnasında hayvanlara yem veren işletmeler kaba ve kesif yemi karıştırarak birlikte verdiklerini ifade etmişlerdir.

Grafik 27. İşletmelerdeki Sağım Uygulamaları

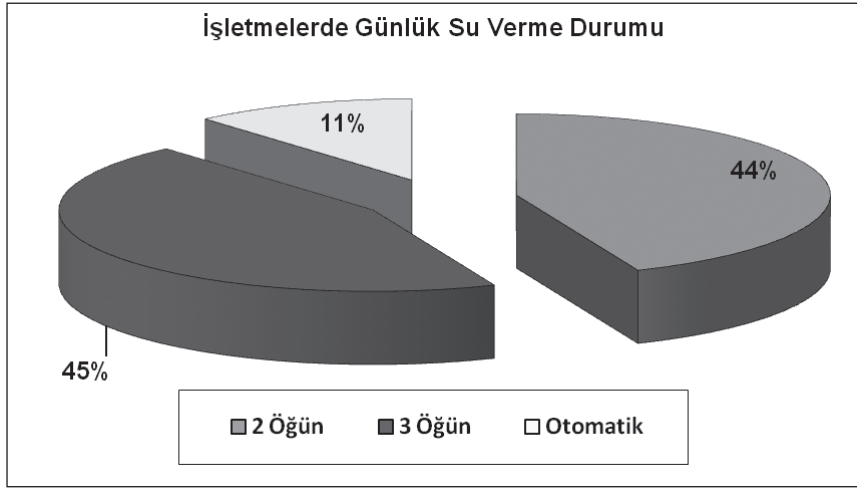
4.4.4. Hayvanlara Günlük Su Verilme Sıklığı

Hayvansal organizmalar için su hayati düzeyde önemli bir besin maddesidir. Hayvanların günlük su gereksinimleri hayvana bağlı faktörler (tür, ırk, cinsiyet, yaş, fizyolojik durum, verim miktarı, hastalık), yeme bağlı faktörler (miktar, su içeriği, besin madde yoğunluğu) ve çevre koşullarına göre (soğuk, sıcak, rüzgar vs) değişkenlik gösterir. Süt veriminden dolayı su gereksinimi özellikle süt sığırları için daha fazla önem arz etmektedir. Uygun beslenme ve çevre koşullarında su tüketimi ve süt verimi arasında paralel bir ilişki vardır. Sığırcılık işletmelerinde temiz ve taze suyun günün 24 saati hayvanın önünde bulundurulması gerekmektedir.

Yaptığımız incelemelerde, işletmelerin % 45'i günde üç öğün, % 44'ü günde iki öğün hayvanlara su verdikleri, % 11'inin ise hayvanların önünde sürekli su bulduklarını tespit edilmiştir (Grafik 28).

Hayvanların önünde sürekli su bulduran işletmelerin daha çok yeni kurulan modern yapıdaki işletmeler olduğu ve bu işletmelerde kurulu olan otomatik suluk sistemleri sayesinde bunu gerçekleştirdikleri gözlemlenmiştir. Ancak, bu işletmelerin çoğunda otomatik sulukların kurulum hatalarından kaynaklı çeşitli problemler yaşandığı belirlenmiştir.

Grafik 28. İşletmelerde Hayvanlara Günlük Su Verilme Sıklığı

4.4.5. Hayvanlarda Tırnak Bakımı

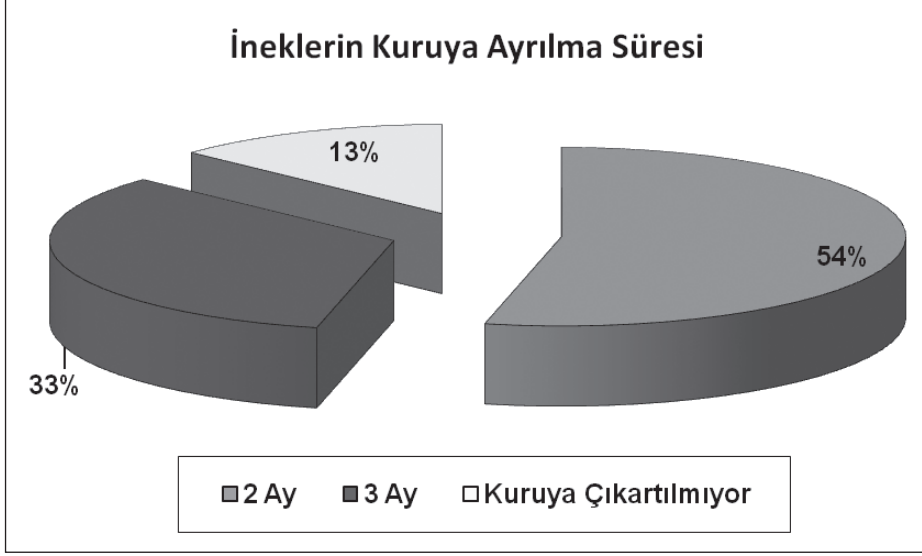
Ayak-tırnak problemleri başta süt ve damızlık sığırlar olmak üzere sığırcılık işletmelerinin çoğunda karşılaşılan sorunlardan biridir. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz işletmelerin % 79'u hayvanlarda ayak-tırnak bakımı yapmadıklarını, % 21'inin ise hastalık durumunda bakım uyguladıklarını ifade etmişlerdir. Modern yapıdaki işletmelerin bir bölümü ile ilkel yapıdaki barınakların büyük çoğunluğunda taban alanının gübre ve idrar birikmesini önleyici bir eğimde yapılmadığı tespit edilmiştir. Barınak tabanının kuru olmamasının ayak ve tırnak problemlerinin yaygın görülmesine neden olduğu düşünülmektedir.

4.4.6. İneklerin Kuruya Çıkarılma ve Buzağların Sütten Kesilme Süreleri

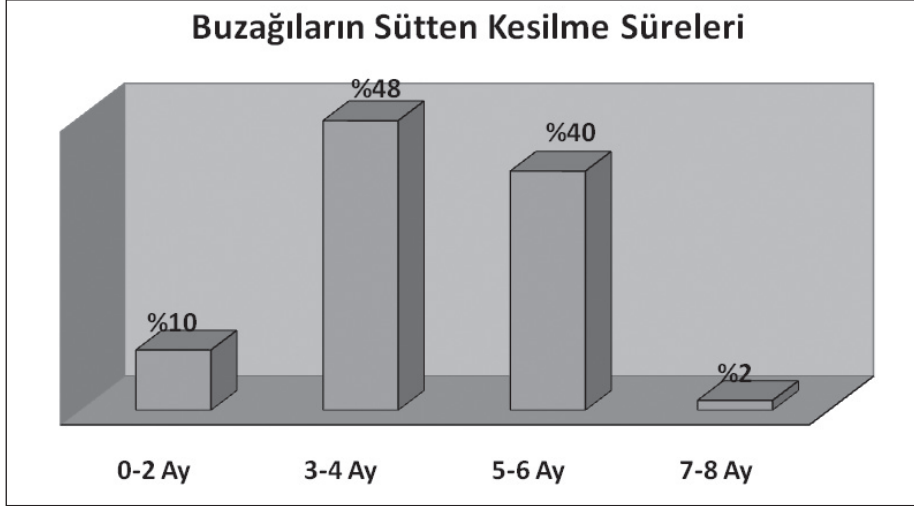
Laktasyon (süt verme dönemi) sonunda memede süt salgılanmasının durması ve ineğin bir sonraki doğuma kadar sağılmamasına kuruya çıkarma denir. İneklerin kuruda kalma süreleri doğumdan sonraki süt verimini önemli düzeyde etkileyen faktörlerden biridir. Bu dönemde hayvan vücudunun dinlenmesi, meme ve diğer süt oluşumunda görev yapan dokuların yenilenmesi ve bir sonraki süt verimine hazırlanması için özellikle yüksek süt verimli hayvanlarda kuruda kalma süresi önemlidir.

Genel olarak 2 aylık süre ineklerde kuruda kalma süresi için uygun görülür. Bu sürenin kısa olması veya çok uzaması takip eden doğumdan sonraki dönemde süt verimini olumsuz etkileyebilmektedir. İncelemelerde, süt sığırı ve damızlık sığır işletmelerinin % 54'ü iki, % 33'ü üç ay süreyle inekleri kuruya ayırdığı, % 13'ünün ise inekleri doğumdan bir sonraki doğuma kadar hiç kuruya ayırmadığı tespit edilmiştir (Grafik 29).

Grafik 29. İneklerin Kuruya Ayrılma Süreleri

Grafik 30. Buzağların Sütten Kesilme Süreleri

İşletmelerin buzağları sütten kesme süreleri Grafik 30'de verilmiştir. Çalışmamızda elde ettiğimiz sonuçlara göre işletmelerin % 10'u buzağlar 2 aylık yaşa ulaştığında, % 48'i 3-4 aylık yaşlar arasında, % 40'ı 5-6 aylık yaşlar arasında ve % 2'si de 7-8 aylık yaş aralığına ulaştıklarında sütten kestikleri saptanmıştır.

Buzağlar genellikle 5-8 haftalık yaşa ulaştıklarında sütten kesilmesi önerilir. Çalışmada elde ettiğimiz sonuçlar buzağların sütten kesme sürelerini olması gerekenden çok daha uzun tuttukları tespit edilmiştir. Süt siğirciliği işletmeleri için üretilen sütün ekonomik bir şekilde değerlendirilmesi önemlidir. Dolayısıyla pazar koşulları göz önüne alınarak buzağların sütle beslenme süreleri düzenlenmesi mümkündür.

4.5. HAYVAN SAĞLIĞI VE HASTALIKLAR

Sağlıklı ürünlerin sağlıklı hayvanlardan elde edilebileceği gerçeği hayvan sağlığının işletmeler için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Hastalıklar, hayvancılık işletmelerinde hayvan sağlığını tehdit eden, hayvanların verim düzeyini ve ürün kalitesini olumsuz etkileyen

en önemli faktörlerden biridir. Hastalıklarla mücadelenin pek de başarıya ulaşamadığı ülkemizde, hastalıklar halen hayvancılığın temel sorunlarından birini oluşturmaya devam etmektedir. Sığırcılık işletmelerinin karlılığı ve sürdürülebilirliğinde hastalıkların payı büyüktür. Sığırcılık işletmelerinde yem ve hayvan besleme giderlerinden sonra en fazla işletme giderlerine sebep olan unsur hastalık ve tedavi giderleri olmaktadır. Hastalıklarla mücadelede en etkin ve ekonomik yöntem ise sağlık koruma tedbirlerinin zamanda doğru bir şekilde alınmasıdır.

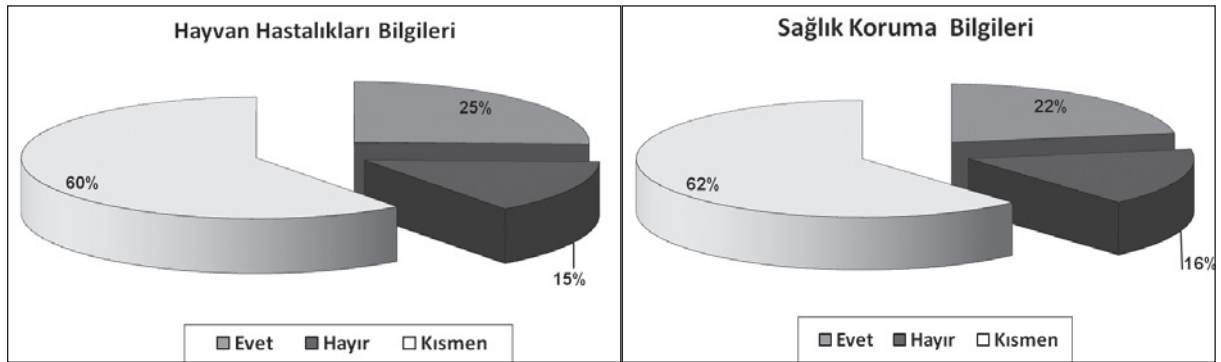
Çalışmamız kapsamında sığırcılık faaliyeti yapan üreticilerin hayvan sağlığını koruma ve hastalıklarla mücadele ile aşı ve aşılama programı hakkındaki bilgi düzeylerinin belirlenmesi ve bölgede en sık görülen hastalıklar tespit edilmiştir.

4.5.1. İşletmelerin Hayvan Hastalıkları ve Sağlık Koruma Bilgi Düzeyleri

Üreticilerin hastalıklar hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları ve koruma yöntemlerini işletmelerinde uygulamaları son derece önemlilik arz etmektedir. Hastalık tespitinin zamanında yapılması hayvanlarda hastalık tedavisinin daha başarılı bir şekilde yapılmasını sağlayacağı gibi işletme içinde olası bulaşma riskini de azaltacaktır.

Bu çalışmada sığırcılık işletmesi sahiplerinin sığır hastalıkları ve sağlık koruma yöntemleri hakkındaki bilgi düzeyleri araştırılarak elde edilen sonuçlar Grafik 31’de sunulmuştur.

Grafik 31. İşletme Sahiplerinin Hastalık ve Sağlık Koruma Yöntemleri Bilgi Düzeyleri

Araştırma sonucunda elde edilen veriler değerlendirildiğinde, işletme sahiplerinin % 15’inin sığırlarda görülen yaygın hastalıklar hakkında hiçbir bilgisinin olmadığı, % 60’ının kısmen bir bilgiye sahip olduğu, % 25’inin ise hastalıklar hakkında genel bilgiye sahip olduğu saptanmıştır.

Aynı üreticilere sağlık koruma yöntemleri hakkında bilgilerinin olup olmadığı sorulduğunda; üreticilerin % 16’sı herhangi bir bilgilerinin olmadığını, % 62’si kısmen bilgi sahibi olduğunu geriye kalan % 22’si ise sağlık koruma yöntemlerini bildiklerini ifade etmişlerdir.

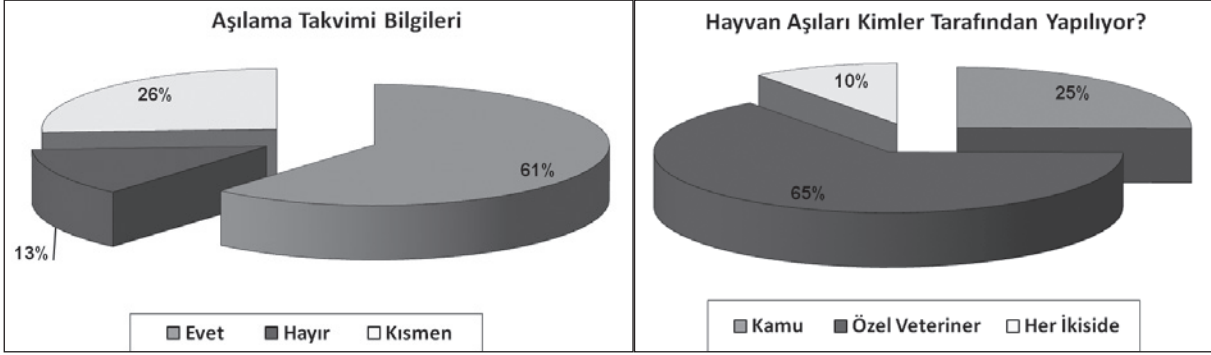
4.5.2. Hayvanlarda Aşı Takvimi ve Uygulamaları

Hayvanlarda en etkin sağlık koruma yöntemlerinden biri aşı uygulamalarıdır. Aşıların zamanın ve doğru bir şekilde yapılması hayvanlarda hastalık çıkma riskini en aza indirebilmektedir. Kullanılan aşıların kalitesi, soğuk zincir uygulaması, uygulanan aşılama takvimi ve aşının yapıma yöntemi aşının hastalık önleyici etkinliğini etkileyen önemli faktörlerdir.

Araştırma bölgesinde yer alan sığır işletmesi sahiplerine aşılama takvimi hakkındaki bilgiler ile aşıların nerelerden temin edildiği ve kimler tarafından yapıldığı sorulmuş, elde edilen cevaplar değerlendirilerek Grafik 32’de verilmiştir.

Araştırma sonucunda, işletme sahiplerinin yarısından fazlasının (% 61'i) aşılama takvimi hakkında yeterli bilgiye sahip olduğu, üreticilerin yaklaşık dörtte birinin (% 26'sı) kısmen bilgi sahibi olduğu ve geriye kalan küçük bir kesimin ise (% 13'ü) aşılama takvimi hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. Aşı uygulamalarının işletmelerin % 65'inde özel veteriner, % 25'inde Kamu'da çalışan veterinerler ve % 10'unun da hem kamu hem de özel veterinerler tarafından yaptırıldığı belirlenmiştir.

Grafik 32. Hayvanlarda Aşı Takvimi ve Uygulamaları

Bölgede kayıt dışı hayvan sayısının fazla olması hayvanların izlenebilirliğini zorlaştırmaktadır. Aşıların zamanında yapılmaması başta Şap olmak üzere salgın hastalıkların yaygın bir şekilde görülmesine ve ciddi ekonomik kayıplara neden olduğu tespit edilmiştir.

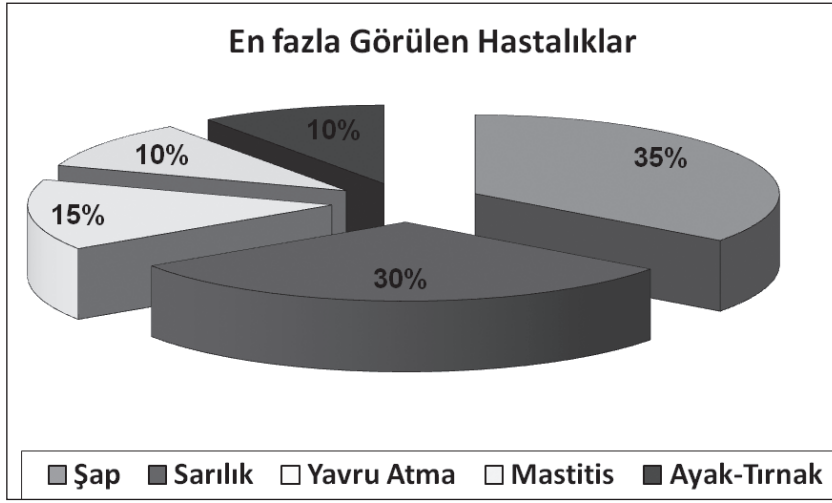
4.5.3. İşletmelerde Karşılaşılan Hastalıklar

Proje kapsamında ziyaret edilen işletmelerde hastalıkların çok yaygın bir şekilde görüldüğü tespit edilmiştir. İşletmelerde en sık görülen hastalıklar Grafik 33'de sunulmuştur. Araştırma kapsamında ziyaret edilen toplam 465 işletmenin % 35'inde Şap hastalığı, % 30 'unda Sarılık (Leptospirozis), % 15'inde Yavru Atma (Brusellozis) ve % 10'ar düzeyinde ise meme iltihabı (Mastitis) ve Ayak, Tırnak hastalıklarının sıklıkla görüldüğü saptanmıştır. Özellikle Şap ve Sarılık hastalıklarının aynı yıl içerisinde birkaç kez tekrür ettiği aşılama uygulamalarının hastalığın önüne geçemediği tespit edilmiştir.

Yapılan incelemelerde, araştırma bölgesinde aşılama programının sağlıklı bir şekilde yapılmadığı, görülen birçok hastalığın ihbarı zorunlu hastalık olmasına rağmen çeşitli kaygılardan dolayı ihbarının yapılmadığı ve kayıtlara geçmediği bildirilmiştir.

Üreticiler Şap ve Sarılık hastalıklarının işletmelerinde sürekli görüldüğünü ve ciddi ekonomik kayıplara neden olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, yavru atma hastalığının en fazla dışarıdan alınan gebe düvelerde görüldüğünü belirtmişlerdir. İşletmelerde Mastitis hastalığı çok yaygın bir şekilde görülmesine rağmen, hastalık ölümlere fazla neden olmadığı için üreticilerin önlem almada veya hastalıkla mücadele yeterli gayreti göstermedikleri gözlemlenmiştir.

Grafik 33. İşletmelerde Görülen Hastalıklar

4.6. ÜREME SORUNLARI VE SUNİ TOHURLAMA UYGULAMALARI

Üreme hayvan yetiştiriciliğinin temeli sayılan ve hayvansal üretimde devamlılığın olmazsa olmaz koşuludur. Süt sığırı işletmelerinde temel hedef her inekten yılda bir yavru elde etmektir. İşletmelerde üremenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için gerekli koşulların yaratılması gerekir. Sağlıklı üreme ve döl verimi için hayvanların iyi ve dengeli bir şekilde beslenmesi, koruyucu hekimlik tedbirlerinin alınması, barınak ve bakım koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

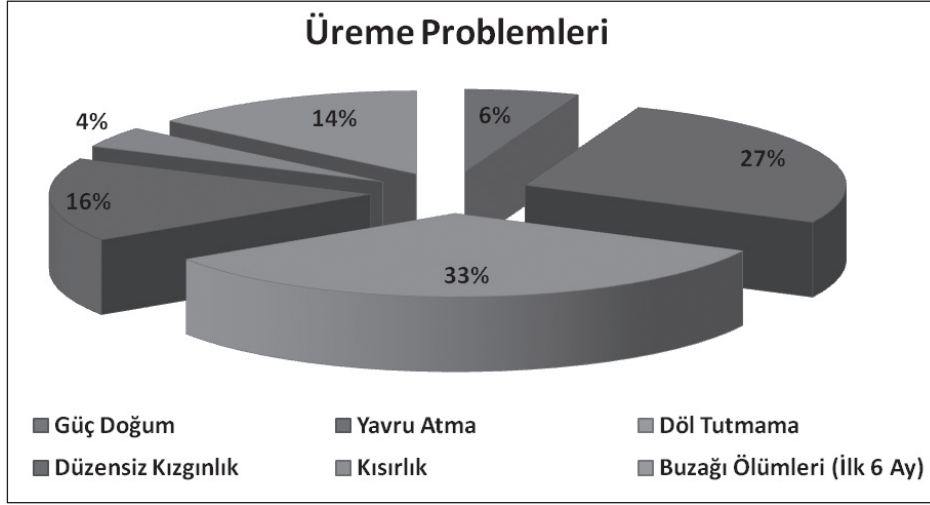
Siğircilik işletmelerinde sağlıklı üreme ve başarılı döl verimi için yukarıda sıralanan faktörlerin yanında hayvanların kızgınlık döngüsünün iyi bir şekilde takip edilerek zamanında aşım veya suni tohumlamanın yapılması büyük önem arz etmektedir.

Araştırmamız kapsamında işletmelerde en çok karşılaşılan üreme sorunları yanında kızgınlık takibi ve başvurulan aşım yöntemleri (doğal aşım ve suni tohumlama) incelenmiş elde edilen veriler aşağıda verilen alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir.

4.6.1. İşletmelere En Sık Karşılaşılan Üreme Sorunları

Araştırma kapsamında incelenen damızlık ve süt siğirciliği işletmelerinde en sık karşılaşılan üreme problemleri Grafik 34'te verilmiştir. İşletmelerin % 33'ünde döl tutmama, % 27'sinde yavru atma, %16'sında düzensiz kızgınlık, % 14'ünde ilk ay buzağı ölümleri, % 6' sını da güç doğum ve % 4'ünde kısırlık sorunlarının olduğu tespit edilmiştir.

Üreticilerle yapılan görüşmeler sonucunda, işletmelerdeki döl tutmama probleminin genellikle hayvanların yetersiz ve dengesiz beslenmesi, kızgınlığın zamanında tespit edilememesi ile doğal aşım ve suni tohumlama uygulama hatalarından kaynaklandığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, üreticilerin söylemlerine göre yavru atmanın genellikle Brusella enfeksiyonundan kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

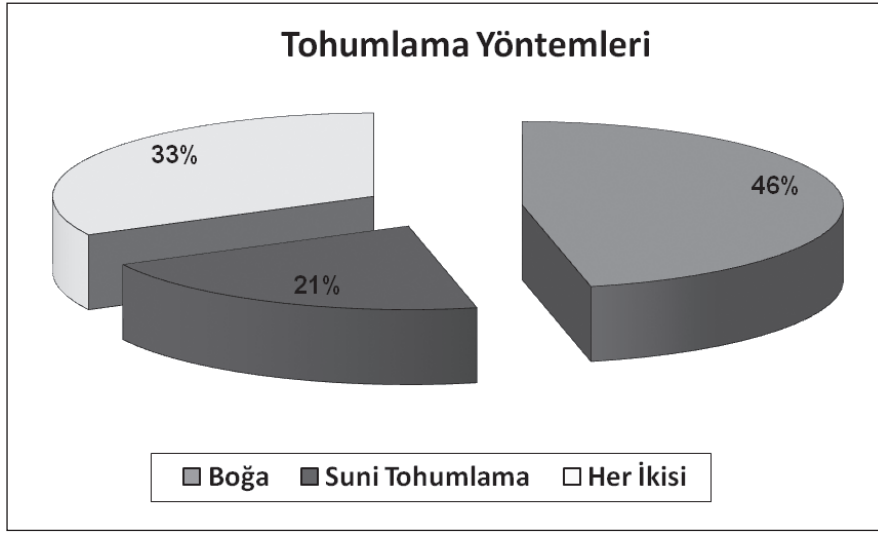
Grafik 34. İşletmelerde Görülen Üreme Problemleri

4.6.2. Doğal Aşım ve Suni Tohumlama Uygulamaları

Doğal aşım kızgınlığa gelmiş bir hayvanın boğa katılmak suretiyle çifleşmenin gerçekleştirilmesidir. Suni tohumlama ise iyi damızlık özellikler ve yüksek verim yönü olan boğalardan elde edilmiş spermanın özel işlemlerden geçirilip dondurulmuş sperma haline getirilerek özel aletle kızgınlık gösteren ineğin uterusuna (rahim) verilmesi işlemidir. Bu iki aşım yöntemi birbirleri ile kıyaslandığında bir takım avantaj ve dezavantajları oldukları görülmektedir. Doğal aşım yönteminde kızgınlık gösteren ineğin hemen aşılması olanağı olduğu için ineğin döl tutma olasılığı fazladır. Ancak, damızlıkta kullanılacak boğanın genetik kapasitesi ve verim özellikleri hakkında fazla bilgi sahibi olunmaması ve aşım ile hastalık bulaştırma riski bu yöntemin başarısını düşürmektedir. Suni tohumlama yönteminin hem uygulamadaki pratikliği hem yüksek verim özelliklerinin aktarımını sağlaması hem de doğal aşım ile geçebilecek hastalıkların önlenmesi gibi daha birçok avantajları ile günümüzde yaygınlaşmaktadır. Ancak, hayvan kızgınlık gösterdiği zamandan itibaren belirtilen zaman aralığında tohumlamanın yapılamaması bu yöntemin başarısını sınırlayabilmektedir. Araştırmada, mevcut işletmelerin yarısına yakınının (% 46) boğa katmak suretiyle doğal aşımı tercih ettiği, suni tohumlama uygulamasının işletmelerin % 21'inde yapıldığı, işletmelerin % 33'ünde ise hem suni tohumlama hem de boğa katımı yaptığı tespit edilmiştir (Grafik 35).

Sadece boğa katma yöntemini uygulayan üreticiler suni tohumlama yönteminden beklenen başarıyı elde edemediklerinden dolayı bu yöntemi tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca suni tohumlamanın kamu tarafından yapılmaması ve özel Veteriner tarafından yapılan suni tohumlamanın ise pahalı olması nedeniyle boğa katma yöntemini sürdürdüklerini bildirmişlerdir. Her iki uygulamayı birlikte uygulayan üreticilerin döl tutmama sorununu çok sık yaşadıklarından dolayı garanti gebelik elde etmek için bu yola başvurduklarını ifade etmişlerdir.

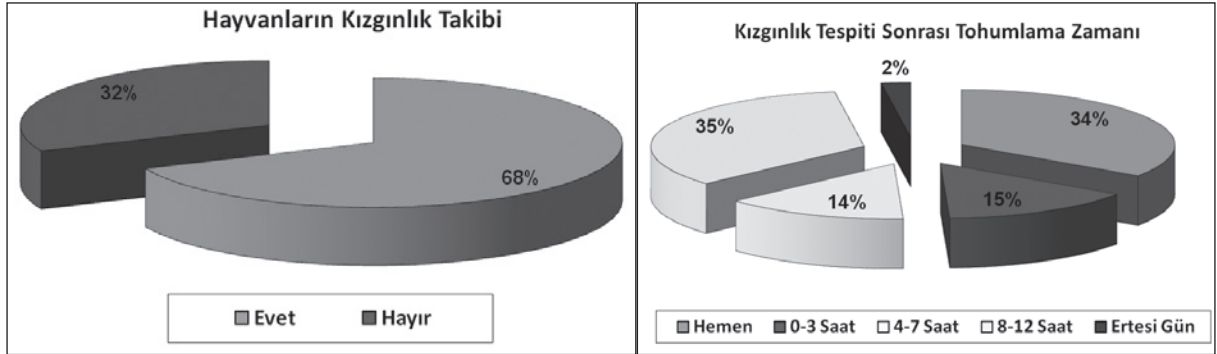
Grafik 35. İşletmelerde Uygulanan Tohumlama Yöntemleri

4.6.3. Kızgınlık Takibi ve Aşım Zamanı

Grafik 36’te görüldüğü gibi işletmelerin % 68’i hayvanların kızgınlık takibini başarılı bir şekilde yapabildikleri % 32’sinde ise hayvanlarda kızgınlığı tam olarak izleyemedikleri belirlenmiştir.

Grafik 36. Kızgınlık Takibi Uygulaması ve Tohumlama Zamanı

Kızgınlık tespitini başarılı bir şekilde yapabilen işletmelerde tohumlamanın farklı zaman aralıklarında yapıldığı saptanmıştır. İşletmelerin % 34’ü kızgınlık görüldüğünde hemen aşım yaptıkları, % 15’i kızgınlık görüldükten 0-3 saat sonra doğal aşım veya suni tohumlama yaptıkları, % 14’ü 4-7 saat, % 35’i 8-12 saat sonra ve % 2’si ertesi gün aşım veya suni tohumlama yaptıkları saptanmıştır. Araştırmaya sonucunda işletme sahiplerinin büyük bir bölümünü suni tohumlama hizmetlerinden şikayetçi oldukları gözlemlenmiştir. Hayvanların kızgınlık gösterdiği zaman ile veterinerin işletmeye gelme süresinin çok uzun olmasının suni tohumlamadaki başarıyı düşürdüğü bildirilmiştir.

4.7. İŞLETMELERİN ÜRETİM DEĞERLERİ

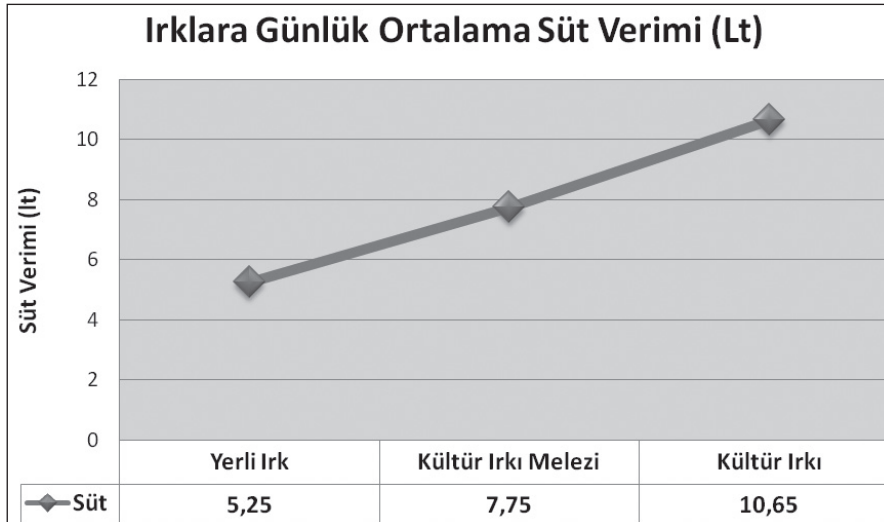
Süt sığırı işletmelerinde elde edilen sütün miktarı kadar o sütün kalitesi ve güvenilirliği de önemlidir. İstenilen düzeyde süt veriminin elde edilmesinde işletmenin bakım ve besleme koşulları önemli rol oynarken, sağlıklı süt üretimi için başta Mastitis olmak üzere hayvanların hastalıklardan arî ve sağlıklı olması gerekmektedir.

Bu başlık altında işletmelerin hayvan başına ortalama süt miktarı, günlük sağım sayısı, sağım yöntemi, sağım sırasında meme temizliği ve Mastitis kontrolü, sağımda kullanılan alet ve ekipmanın dezenfeksiyonu incelenmiştir.

4.7.1. Süt Verimi

Yürütülen araştırma kapsamında incelen işletmelerde bulunan sağmal ineklerin bir laktasyon süresince ortalama süt verimleri ırklara göre belirlenmiş ve elde edilen değerler Grafik 37'da verilmiştir. Sonuçlara göre bir laktasyon döneminde yerli ırkların günlük ortalama süt verimlerinin 5.25 lt düzeyinde olduğu saptanırken, kültür melezi ırklarda 7.75 lt ve kültür ırklarında ise 10.65 lt olduğu tespit edilmiştir. Kültür ırkları Simental ve Siyah Alaca ırklarından oluşurken, yerli ırkların büyük çoğunluğu Güney Anadolu Kırmızısı, Kilis ve Yerlikara ırkları olduğu belirlenmiştir.

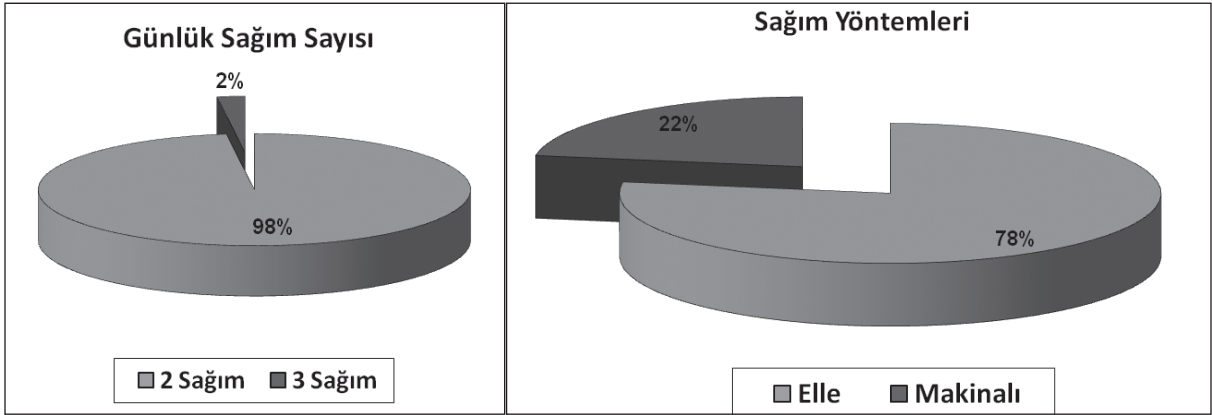
Grafik 37. Irklara Göre Günlük Ortalama Süt Verimi (lt)

4.7.2. Günlük Sağım Sayısı ve Yöntemi

İşletmelerde genellikle sağımın sabah ve akşam olmak üzere günde 2 kez yapıldığı, çok az sayıdaki işletmede (büyük kapasiteli modern işletmeler) günde 3 kez sağım yapıldığı saptanmıştır. İncelenen işletmelerin % 98'i günde 2 kez, % 2'si ise 3 kez sağım yaptığı tespit edilmiştir (Grafik 38). Grafik 38'de görüldüğü gibi, işletmelerin % 78'inde sağım elle yapılırken, geriye kalan işletmelerin % 22'sinde makineli sağımın yapıldığı belirlenmiştir.

Grafik 38. Günlük Sağım Sayısı ve Yöntemi

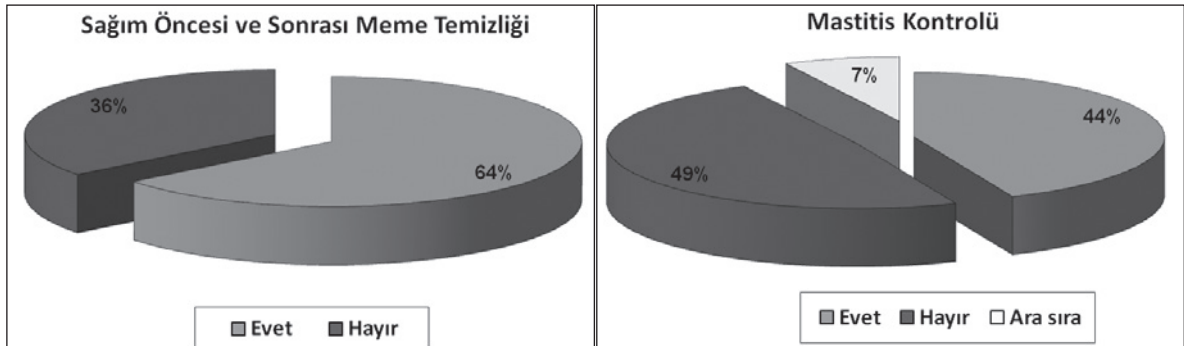

4.7.3. Sağım Hijyeni ve Meme Sağlığı

Siğircilik işletmelerinde meme sağlığı ve sağım hijyeni elde edilen sütün kalitesi ve güvenilirliği açısından büyük önem arz etmektedir. Sütün sağıldıktan sonra muhafaza şekli ve koşulları sütün güvenliğini ilgilendiren diğer önemli unsurlardır.

Grafik 39'de gösterildiği gibi sağmal inek bulduran işletmelerin % 64'ünde sağım öncesi ve sonrası meme temizliğini yapılıırken, bu işletmelerin % 36'sında meme temizliğinin yapılmadığı tespit edilmiştir. Meme temizliği yapan işletmelerin % 60'ının temizlik sırasında dezenfektan madde kullandığı, % 40'ında ise kullanılmadığı temizliğin sadece su ile yapıldığı saptanmıştır. Araştırma kapsamındaki sağmal siğir bulduran işletmelerin % 49'unda Mastitis kontrolü yapılmadığı, % 48'inde belirli aralıklarla bu kontrollerin yapıldığı, % 7'sinde ise Mastitis kontrolünün ara sıra yapıldığı belirlenmiştir.

Grafik 39. Sağım Öncesi ve Sonrası Meme Temizliği ve Mastitis Kontrolü

Araştırma kapsamında incelenen kapalı işletmelerin tamamında diğer yarı açık işletmelerinin de yarısına yakınında sağımın ahır içinde yapıldığı gözlemlenmiştir.

4.8. SÜT ÜRETİMİ VE PAZARLAMA DURUMU

Hayvancılık işletmelerinin karlılığı ve sürdürülebilirliği işletmede üretilen ürünlerin pazarlanma durumuna bağlıdır. Özellikle süt gibi günlük üretilen ürünlerin zamanında elden çıkarılmaması işletmeye ek maliyetler getirebileceği gibi ürün kalitesini de olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca sınırlı pazar koşulları, belli bir üretim maliyeti olan sütün ucuza satılmasına neden olarak işletmeleri ekonomik olarak zor duruma düşürebilmektedir.

Gerçekleştirilen bu projenin en can alıcı sonuçlarından biri de Diyarbakır ili ve ilçelerinde üretilen sütün değerlendirilebileceği süt işleme tesislerinin yok denecek kadar az sayıda olduğunun tespiti olmuştur. Süt işleme tesislerinin yetersizliği siğircilik işletmelerinde üretilen

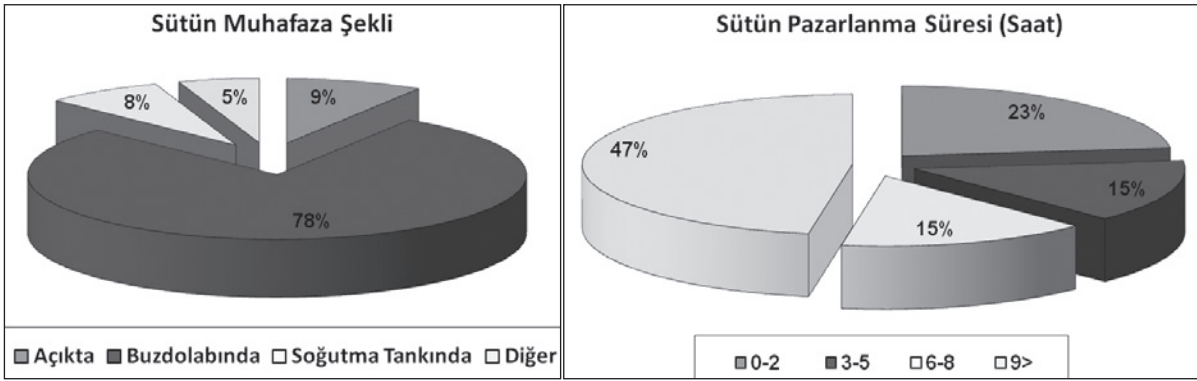
sütün daha çok “merdiven altı” olarak ifade edilen hijyenik olmayan koşullarda işlenmesine neden olduğu belirlenmiştir.

4.8.1. Sütün Muhafaza Şekli ve Pazarlanma Süresi

İşletmelerdeki süt sağım ve muhafaza koşulları sütün kalite ve güvenliği üzerine önemli etkileri olduğu gibi pazarlanması için de son derece önemlidir. Uygun koşullarda ve dezenfekte edilmiş ekipmanlarla sağılmış sütün depolanacağı tankların herhangi bir bulaşma riskine karşı dezenfekte edilmiş olması gerekir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre süt üreten işletmelerin % 78’si (daha çok aile işletmesi yapısında olan işletmeler) sütü buzdolabında, % 9’u açıkta, % 8’i soğutma tanklarında ve % 5 başka koşullarda muhafaza ettikleri tespit edilmiştir (Grafik 40). Soğutma tanklarının sadece bazı kooperatifler ve büyük kapasiteli modern yapıdaki işletmelerde mevcut olduğu gözlemlenmiştir.

Grafik 40. Sütün Muhafaza Şekli ve Pazarlanma Süresi

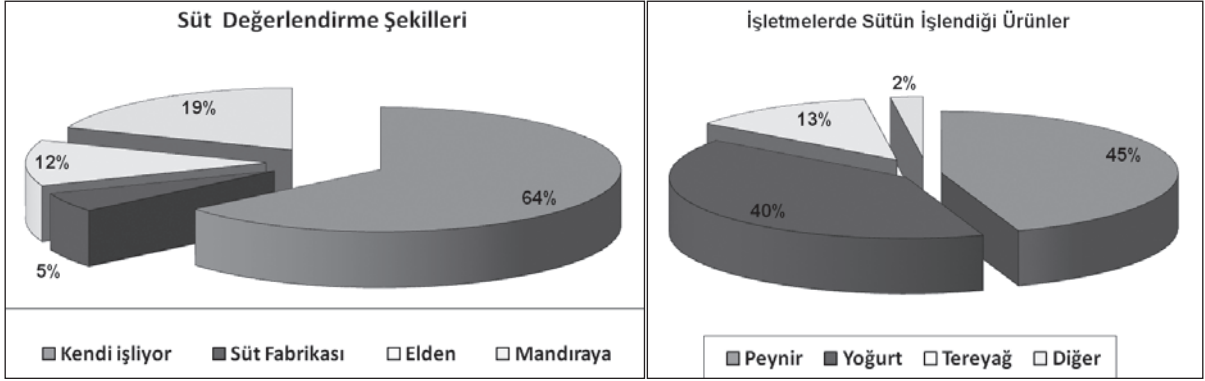
Sağımdan hemen sonra sütün 2 saat içerisinde işleme tesisine ulaştırılması gerekir. Eğer bu sürede ulaştırılmazsa sütün sıcaklığının işleme tesisine ulaşınca kadar 10 °C’yi geçmemesi gerekir. Grafik 39’de görüldüğü gibi, işletmelerin % 23’ü ürettikleri sütleri 0-2 saat içinde alıcıya teslim ederken, % 15’i 3-5 saat veya 6-8 saat aralığında, işletmelerin % 47’sinin ise ürettikleri sütün 9 saatten daha uzun bir sürede sütün alıcıya ulaştırabildiği tespit edilmiştir.

4.8.2. Sütün Değerlendirilme Şekilleri

Süt işleme tesisi yetersizliğinin çok yüksek düzeyde seyrettiği Diyarbakır ve ilçelerinde işletmelerin büyük bölümünün sütü peynir, yoğurt ve tereyağı gibi farklı ürünlere işleyerek değerlendirdiği belirlenmiştir. Araştırmadan elde edilen süt değerlendirme şekilleri ve sütün işlendiği ürünler grafik 41’de sunulmuştur.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin % 64’ü sütü kendisi işlerken, % 19’u mandıraya, % 12’si kendi olanaklarıyla elden sattığı ve % 5’i süt işleme tesislerine sattığı tespit edilmiştir. Sütü kendi işleyen işletmelerin ürettikleri sütün % 45’ini peynir, 40’ını yoğurt, % 13’ünü tereyağı ve % 2’sini diğer ürünlere işleyerek değerlendirdiği saptanmıştır.

Grafik 41. Sütün Değerlendirilme Şekli ve İşlendiği Ürünler

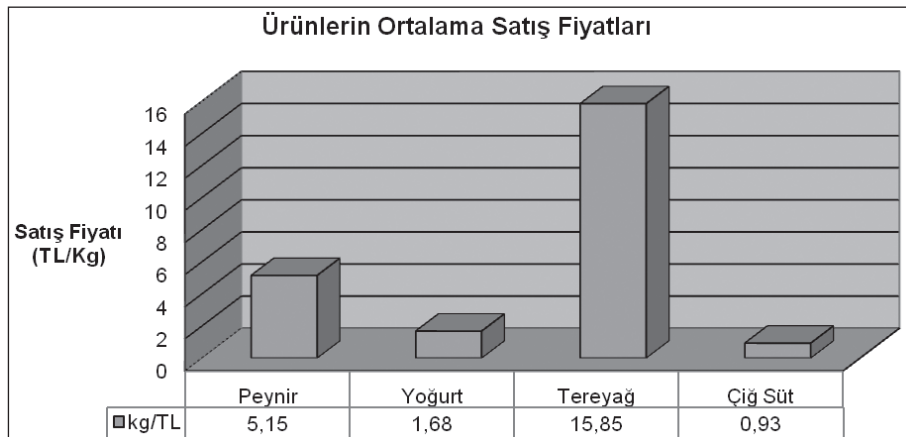
4.8.3. Süt ve Süt Ürünlerinin Pazarlanma Durumu

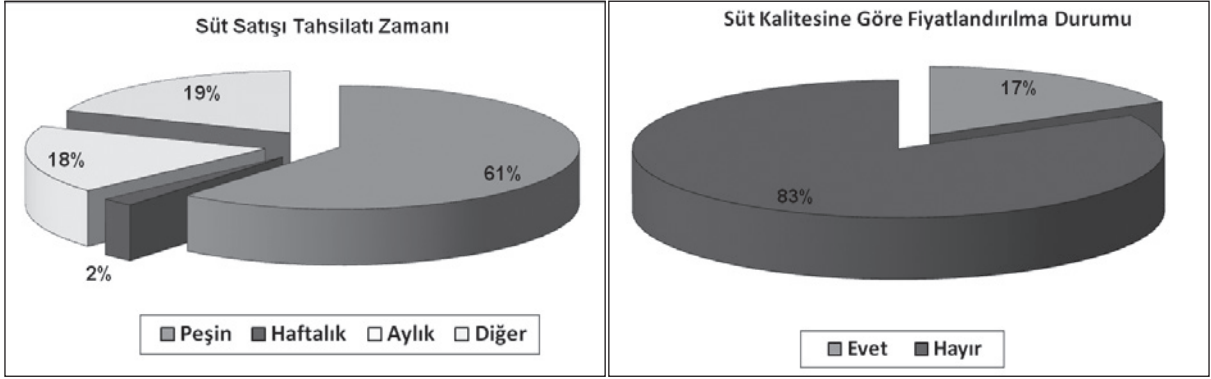
Süt sığırcı işletmelerinin devamlılığı ürettikleri ürünlerin en karlı şekilde değerlendirilmesine bağlıdır. Elde edilen süt çiğ olarak satıldığı gibi çeşitli ürünlere işlendikten sonra pazarlanması mümkündür. Ancak büyük kapasiteli işletmelerin en fazla başvurdukları yol üretilen sütün çiğ süt olarak satılmasıdır. Sütün işlenerek satılması ise işletmelerin pazar koşullarına bağlı olup bu durum çoğu zaman işletmelere ek işgücü ve beraberinde ek masraflarda çıkarabilmektedir.

Araştırmanın yürütüldüğü tarihler itibariyle üreticilerin ürettikleri süt ve süt ürünlerinin güncel ortalama satış fiyatları tespit edilmiş ve Grafik 42'de verilmiştir. Fiyatların ilçeler ve işletmeler düzeyinde önemli farklılıklar gösterdiği gözlemlenmiştir. Örneğin merkez Sur ilçesinde bulunan bazı işletmeler ürettikleri ve tüketiciye direk kendilerinin ulaştırdığı sütün kg fiyatı ortalama 2.5 TL düzeyinde iken, Hazro ilçesi merkezinde bulunan bazı işletmelerin kg yoğurdu azami 1 TL ye araçlara sattığı belirlenmiştir. Diyarbakır genelinde bulunan sığırcılık işletmelerinin ürettikleri süt ve süt ürünleri fiyatları ortalama olarak sırasıyla çiğ süt 0.93 TL/Kg, yoğurt 1.68 TL/Kg, peynir 5.15 TL/Kg ve tereyağı fiyatının ise 15.85 TL/Kg olduğu tespit edilmiştir.

Satılan süt ve süt ürünlerinin bedellerinin tahsilât süresi bakımından işletmeler arasında farklılıklar olduğu saptanmıştır. Bu farklılıkların oluşmasında işletmelerin üretim kapasiteleri ile sütü muhafaza şekillerinin rol oynadığı gözlemlenmiştir. İşletmelerin büyük çoğunluğunun (% 61'i) ürettiği sütü peşin olarak sattığı, % 19'unun bir ay vade ile , % 2'sinin bir hafta vade ile % 18'inin ise bir aydan daha fazla bir vade ile sattığı tespit edilmiştir (Grafik 43). Aynı grafikte görüldüğü gibi, işletmelerin % 83'ü süt kalitesinin sütün satış fiyatına etki etmediğini belirtirken, % 17'si süt satış fiyatının kalitesine bağlı olarak değiştiğini bildirmişlerdir.

Grafik 42. Süt ve Süt Ürünlerinin Ortalama Satış Fiyatları

Grafik 43. Süt Satışı ve Fiyatlandırılması

4.9. HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ (HİBE, KREDİ VE TEŞVİK)

Türkiye’de tarım sektörünün gelişimini sağlamak için çok uzun zamandan beri çeşitli adlar altında desteklemeler yapılmaktadır. Hayvancılığın geliştirilmesi, sağlıklı üretimin artırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması, yerli hayvan genetik kaynaklarının yerinde korunması ve geliştirilmesi, kayıt sistemlerinin güncel tutulması, hayvancılık politikalarının etkinliğinin artırılması ve hayvan hastalıklarıyla mücadele için yetiştiricilerin desteklenmesi amaçlanmıştır. Hayvancılık sektörüne sağlanan bu destekler, genellikle faizsiz veya düşük faizli banka kredisi, hibe, hayvan alımı, yem bitkileri ekimi ve alet-ekipman desteği gibi farklı şekillerde verilmektedir. Hayvancılık sektörünü destekleme politikaları özellikle son 30 yılda çok önemli düzeyde artmıştır. Ancak, günümüze kadar uygulanan tarım politikalarının genelde tarımı özelde de hayvancılık sektörünü istenen seviyelere taşımadığı görülmektedir.

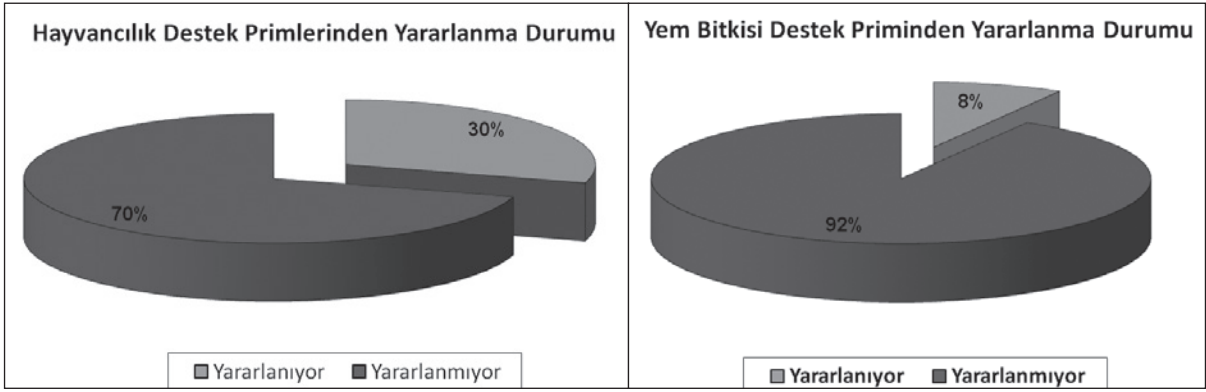
Hayvancılık sektörü içinde sığır yetiştiriciliği ülkemizde destek ve teşvik programlarının en fazla uygulandığı hayvancılık faaliyetlerinden biri olmuştur. Araştırma kapsamında Diyarbakır ili ve ilçelerindeki siğircilik işletmelerinin destek kullanımları incelenmiş, elde edilen sonuçlar bu başlık altında sunulmuştur.

4.9.1. Hayvancılık veya Yem Bitkileri Ekimi Desteğinden Yararlanma Durumu

Bu amaçla Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından üreticilere doğrudan hayvan desteği ve ekilen dekar başına yem bitkileri ekim desteği verilmektedir. Ayrıca, gerek kırsal veya bölgesel kalkınma projeleri kapsamında ve gerekse de diğer başka adlar altında çeşitli destekler kullanıma açılmıştır.

İşletmelerin hayvancılık veya yem bitkileri ekim destek primlerinden yararlanma düzeyleri araştırılmış, elde edilen sonuçlar Grafik 44’te sunulmuştur. Yürütülen araştırma kapsamında incelenen işletmelerin % 70’i hayvancılık destek primlerinden yararlanmadığı, işletmelerin ancak % 30’unun bu primlerden faydalandığı tespit edilmiştir. Yem bitkileri ekimi destek priminden sadece işletmelerin % 8’i yararlanırken, % 90’nının bu desteklerden yararlanmadığı belirlenmiştir.

Grafik 44. Hayvan ve Yem Bitkisi Ekimi Desteklerinden Yararlanma Durumu

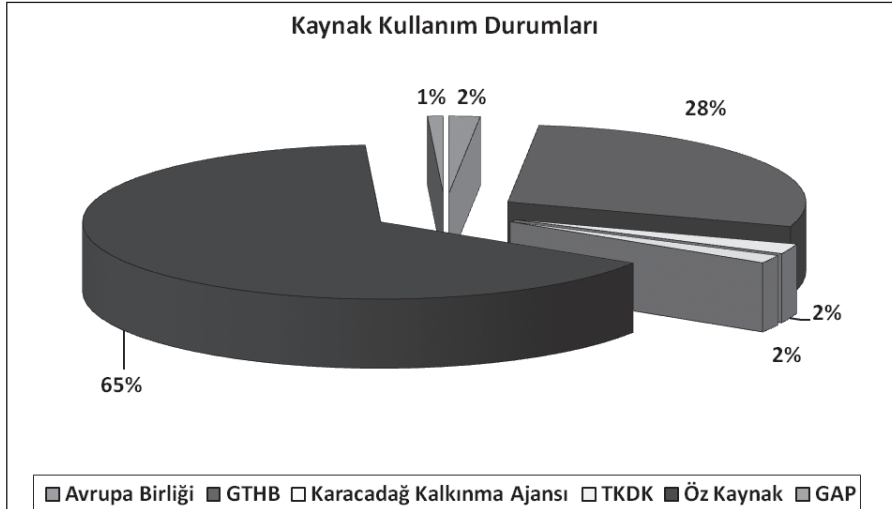

4.9.2. İşletmelerin Yararlandığı Destek ve Teşvikler

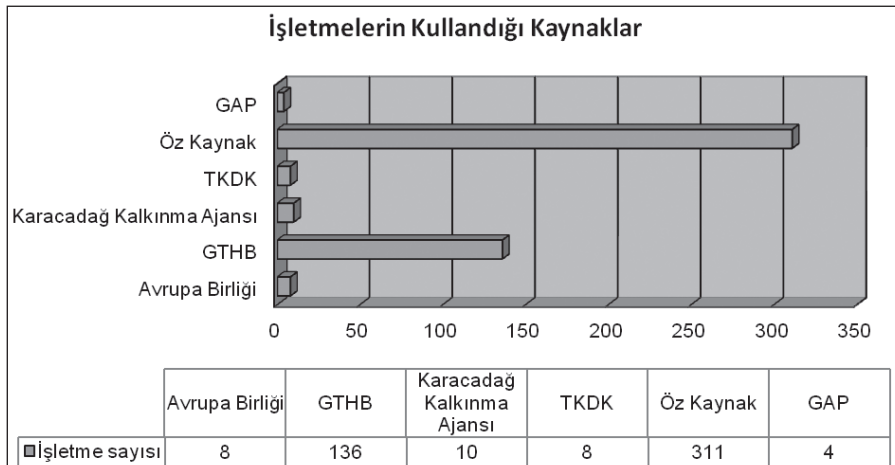
Proje kapsamında incelenen işletmelerin siğircilik faaliyetleri için öz kaynak, hibe, destek, teşvik vb. mali kaynaklardan yararlanma düzeyine ilişkin elde edilen sonuçlar Grafik 45 ve 46'da verilmiştir.

Mevcut işletmelerin % 65'inin kendi öz kaynaklarını kullanarak faaliyet yürüttükleri, % 28'nin ise Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) desteklerinin en az birinden yararlandığı tespit edilmiştir.

Grafik 45. İşletmelerin Kaynak Kullanım Durumu

Grafik 46. İşletmelerin Kullandıkları Kaynaklar

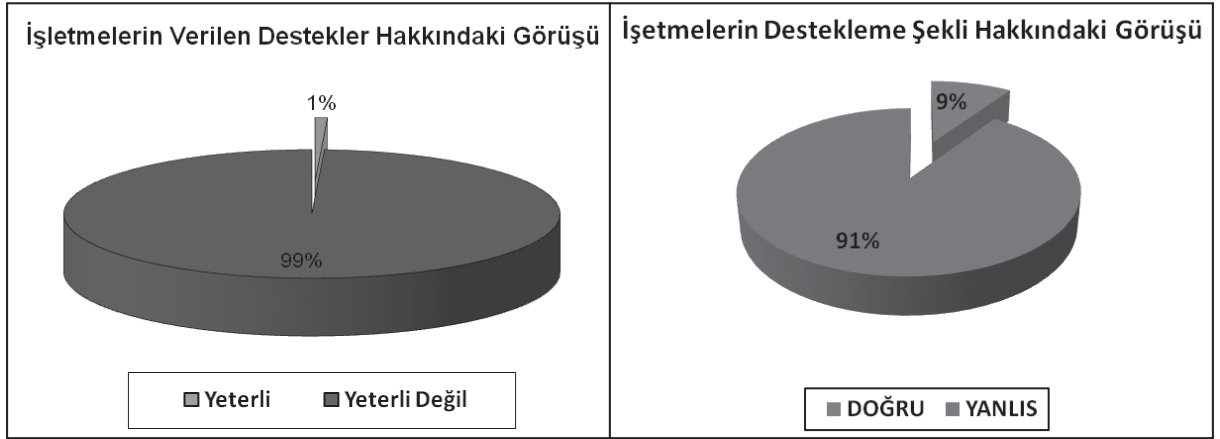
Karacadağ Kalkınma Ajansı, Avrupa Birliği (AB) veya Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu'ndan (TKDK) destek alanların oranı % 2'şer GAP Eylem Planı kapsamında destek alanların oranı % 1 düzeyinde olduğu tespit edilmiştir.

Sadece öz kaynaklarını kullanarak yetiştiricilik faaliyeti yürüten işletmelerin daha çok kırsal kesimde bulunan ve aile işletmeciliği yapısında olan işletmeler olduğu belirlenmiştir. Özellikle Diyarbakır merkez Bağlar ilçesindeki Organize Hayvancılık Bölgesinde kurulan işletmelerin tamamına yakınının TKDK ve GTHB'ından aldığı desteklerle (hibe ve teşvik) kurulduğu tespit edilmiştir. GAP Eylem Planı çerçevesinde verilen desteklerden ise büyük kapasiteli modern yapıdaki işletmelerin çoğunlukla yararlandığı saptanmıştır. Farklı kaynaklardan aldıkları sağladıkları hayvancılık desteklerini kullanarak kurulan modern besi ve de süt sığırcılığı işletme sahiplerinin büyük bir bölümünün asıl mesleğinin çiftçilik olmadığı elde edilen diğer önemli bir tespit olmuştur.

4.9.3. Üreticilerin Mevcut Destek ve Prim Uygulamalarına Bakışı

İşletme sahiplerinin % 99'u mevcut desteklerin yetersiz olduğunu ifade etmiş, % 91 ise destekleme şekil ve uygulamalarını doğru bulmadıklarını bildirmişlerdir (Grafik 47). İşletme sahiplerinin büyük bir kısmı ise yerli hayvan yetiştirdikleri için hayvan başına ödenen doğru destekten yararlanamadıklarını bildirmişlerdir. Benzer şekilde bazı işletme sahipleri ise yem bitkileri yetiştirecek arazilere sahip olmadıkları için yem bitkileri desteklerinden faydalanamadıklarını belirtmişlerdir.

Grafik 47. Üreticilerin Mevcut Destek ve Prim Uygulamalarına Bakışı

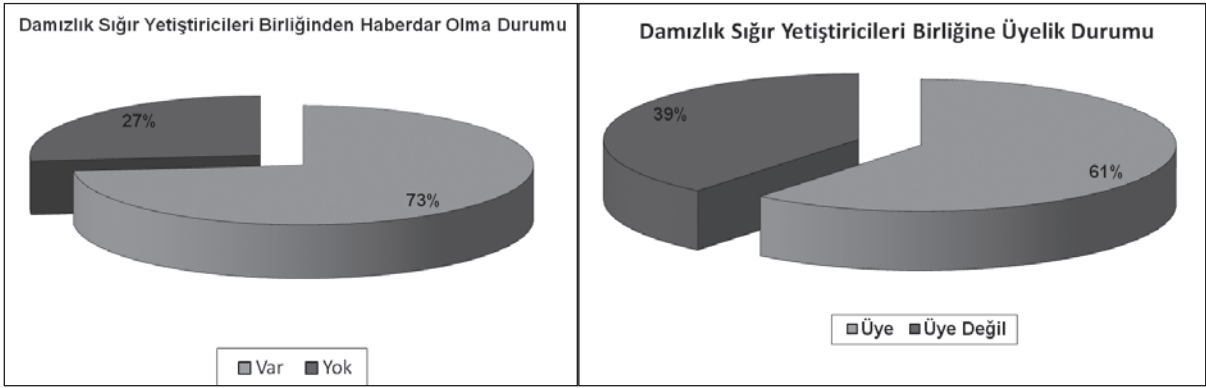
4.10. SIĞIR YETİŞTİRİCİLİĞİ ÖRGÜTLENMELERİ

Siğir Yetiştiriciliği Organizasyonlarının temel amacı, siğir yetiştiricilerinin kendi aralarında örgütlenerek üstün verimli hayvanlar yetiştirmelerini sağlamaktır. Birliklerin çalışmaları; gerek yurt içinde yetiştirilen, gerek ithal edilen ve gerekse yerli ırkların genetik potansiyellerinin geliştirilmesi, verimlerinin artırılması, soy kütüğü ve verim kayıtlarının tutulması, hayvan sağlığı hizmetlerinin yürütülmesi, üyelerinin eğitimlerinin sağlanması, sigorta işlemlerinin yapılması, girdilerin sağlanması, üretim maliyetlerinin düşürülmesi, hayvansal ürünlerin pazarlanması ve değerlendirilmesi gibi hususlar ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca belirlenecek her türlü hayvan ıslahı çalışmalarına ilişkin esas ve usuller, tabii ve suni tohumlama ve embriyo transferi uygulama usulleri ile Kanunun uygulanmasına ilişkin diğer hususların yerine getirilmesi gibi üretimden pazarlamaya kadar birçok husus, Damızlık Siğir Yetiştirici Birliklerinin temel amaçlarından sayılmıştır.

4.10.1. Damızlık Sığır Yetiştirici Birliği ve Üyelik Durumu

Araştırma kapsamındaki incelenen mevcut işletmelerin % 73'ünün Diyarbakır'da bulunan Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği'nden haberdar olmadığı, geriye kalan % 27'lik kesimin ise kısmen haberdar oldukları tespit edilmiştir (Grafik 48). Grafik 48'de görüldüğü üzere Diyarbakır Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği'nden (DYSB) haberdar olan üreticilerden % 61'i üye olduklarını geriye kalan % 39'luk kesim ise DYSB'ye üye olmadığını bildirmiştir. Birliğe üye olan üreticilerin ise verilen bir takım teşvik ve desteklerde DYSB'ye üye olma şartı arandığı için mecburiyetten üye olduklarını ifade etmişlerdir. Üye üreticilerin DYSB'nin görev ve sorumlulukları hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmadıkları gözlemlenmiştir.

Grafik 48. Üreticilerin Birlikten Haberdar Olma ve Üyelik Durumu

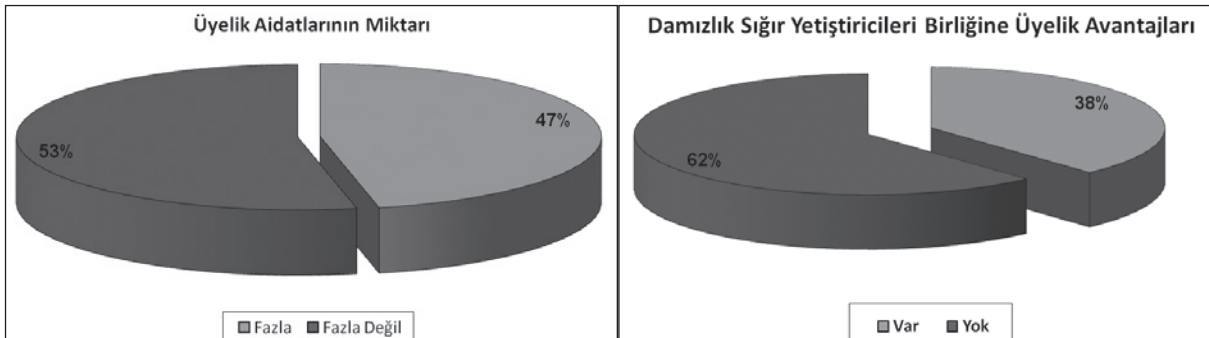

4.10.2. Üyelik Aidatları ve Birliğe Üyelik Avantajları

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen işletme ziyaretlerinde DYSB'ye üye olduğunu belirten işletme sahiplerine birlik aidat kesintileri ve birliğe üyeliğin kendilerine sağladıkları avantajlar sorulmuştur. DYSB'ye üye olan üreticilerin % 47'si DYSB üyelik aidatlarını fazla bulurken, %53'ü ise fazla bulmadıklarını bildirmişlerdir (Grafik 49).

Birliğe üye olanların % 38'i üyelik avantajlarının olduğunu belirtirken, % 62'si ise üyeliğin kendilerine herhangi bir avantaj sağlamadığını bildirmişlerdir. Üyeliğin avantaj getirdiğini belirten üreticilerin özellikle hayvan başı verilen pirim desteklerinden üyelik sayesinde faydalanabildiklerini bildirmişlerdir. Üyeliğin avantaj sağlamadığını belirten üreticiler ise Devlet tarafından verilen pirim ve desteklerde Birliğin çok fazla miktarda kesinti yaptığını öne sürmüşlerdir. Birliğin DYSB'ye üye olan üreticilerin büyük bir bölümü üyelik aidat miktarı ve ödeme zamanını bilmediklerini ifade etmişlerdir.

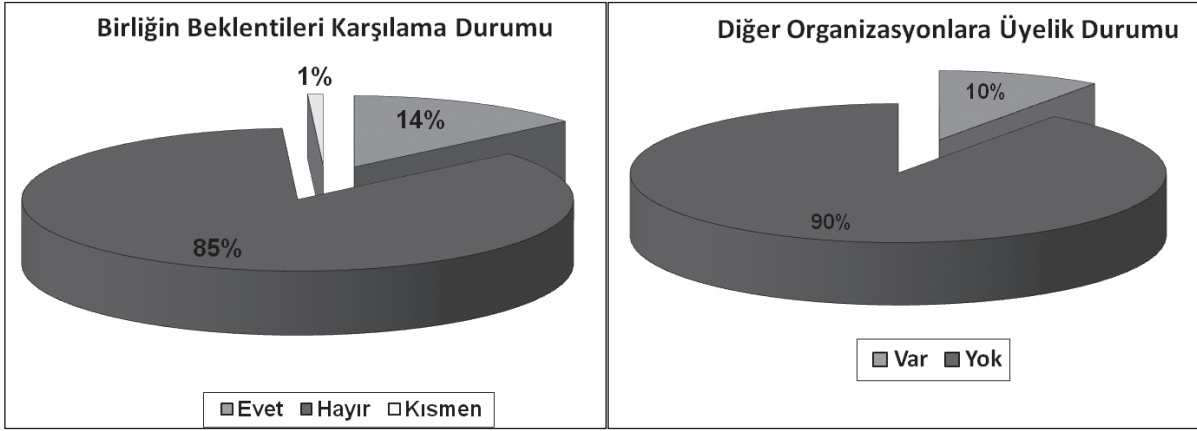
Grafik 49. Üyelik Aidatları ve Birliğe Üyelik Avantajları

4.10.3. Birlikten Beklentiler ve Diğer Organizasyonlara Üyelik Durumu

Diyarbakır Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birlik üyesi olduğunu belirten üreticilere birliğin beklentilerini karşılayıp karşılamadığı sorulmuştur. Bu üreticilerin % 85'i birliğin beklentilerini karşılamada yetersiz kaldığını, % 14'ü birliğin beklentilerini karşıladığını ve geriye kalan % 1'i ise birliğin kısmen beklentilerini karşıladığını bildirmiştir (Grafik 50). Ayrıca, işletme sahiplerinin % 10'u DSYB dışındaki örgütlenmelere üye olduğunu bildirmiştir.

Grafik 50. Birlikten Beklentiler ve Diğer Organizasyonlara Üyelik Durumu

4.11. İŞLETMELERİN İŞ GÜCÜ VE MEKANİZASYON DURUMU

Tarımsal üretimde insan işgücünün azaltılması, verimliliğin artırılması ve zaman kaybının azaltılması gibi temel işlemler için tarımsal üretim teknolojilerinin tarımda kullanımının önemli bir yeri vardır.

Günümüzde makinanın giremediği ve teknolojinin kullanılmadığı alanlarda rekabet edecek karlı bir tarımsal üretimin gerçekleştirilmesi beklenemez. Üreticinin gelirini artırması ancak tarımsal üretimin tüm aşamalarında mekanizasyon araçlarının kullanımının artırılmasıyla olanaklıdır. Gerek bitkisel ve gerek hayvansal üretim işletmelerinde mekanizasyon düzeyi arttıkça insan işgücü kullanımı azalır, verimlilik artar, zaman kaybı azalır ve önemlisi en az kayıp ile ürün kalitesi korunabilmektedir.

Bitkisel üretim kadar hayvansal üretimde de ve özellikle modern yapıdaki hayvancılık işletmelerinde mekanizasyon tarımsal gelişime bağlı olarak her geçen gün artış göstermektedir. Sığircılık işletmelerinde kaba ve kesif yemin üretimi, hazırlanması ve dağıtılması, hayvan barınaklarının temizlenmesi gibi faaliyetler zor, yorucu ve zaman alıcıdır. Bu nedenle başta traktör olmak üzere kaba yem, kesif yem ve ürünlerin elde edilmesinde kullanılacak mekanizasyon araçları varlığı işletmelerin vazgeçilmezleri arasındadır. Bu çalışma kapsamında Diyarbakır ili ve ilçelerinde faaliyet gösteren hayvancılık işletmelerinin mekanizasyon düzeyi, traktör ve makine-ekipman varlıkları tespit edilmiş ve elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

4.11.1. İşletmelerin Traktör Varlığı

Bir tarımsal işletmenin mekanizasyon düzeyinin veya gelişiminin en önemli göstergesi o işletmenin sahip olduğu traktör sayısı veya mekanik güç büyüklüğü ile ölçülmektedir. Bu nedenle, gerek bitkisel gerek hayvansal üretim yapan işletmelerin traktör varlığı ve sahip oldukları güç miktarı işletmenin yapısı üzerine etkisi önemlidir. Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin traktör varlığı Çizelge 10'da verilmiştir.

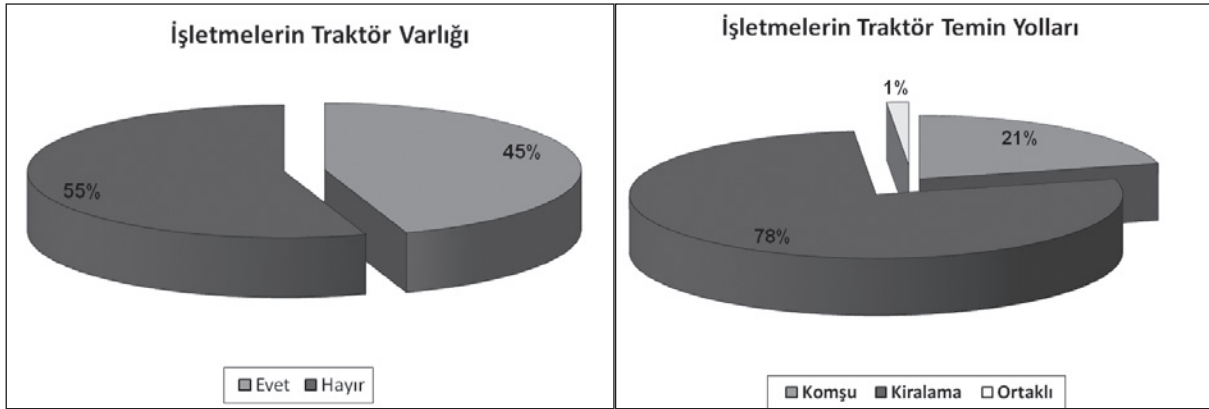
Çizelge 10. İşletmelerin traktör varlığı

Traktöre sahip işletme sayısı	196
Traktöre sahip olmayan işletme sayısı	231
İşletme başına düşen ortalama traktör sayısı	0.46
Toplam işletme sayısı	427

Çizelge 10'da görüleceği gibi araştırmada incelenen toplam 427 sığircılık işletmesinin 196'sında traktör tespit edilirken, 231 işletmede ise traktörün olmadığı görülmüştür. İşletme başına düşen ortalama traktör sayısının 0.46 olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle, işletmelerin % 46'sı traktöre sahip iken, % 54'ünde traktörün olmadığı tespit belirlenmiştir (Grafik 51).

Bu değerlere göre sığircılık yapan işletmelerde traktör sayısının yetersiz olduğu ifade edilebilir. Traktöre sahip olmayan işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturan % 54 oranındaki işletmede ise tarla bitkileri üretimi ile ilgili faaliyetlerin traktörü kiralama yöntemiyle gerçekleştirildiği gözlemlenmiştir. Traktörü olmayan işletmelerde barınak içi işlerin insan tarafından el emeğine dayalı olarak yürütüldüğü tespit edilmiştir.

Grafik 51. İşletmelerin Traktör Varlıkları ve Temin Etme Yöntemleri

Traktöre sahip olmayan bu işletmelerin 2 tanesinin ortaklı (% 1), 29'u (% 21) komşu yardımlaşması, 109'u (% 78) kiralama yöntemiyle traktör edindikleri belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, traktörü olmayan işletmelerin büyük bir çoğunluğu kiralama yoluyla traktör ihtiyacını karşıladığı görülmüştür. Geriye kalan işletmeler ise akraba veya komşudan yardımlaşma şeklinde ihtiyaçlarını karşıladıkları tespit edilmiştir.

4.11.2. İşletmelerin Makine-Ekipman Varlığı

Mekanizasyon düzeyinin belirlenmesinde dikkate alınan en önemli göstergelerden birisi de işletmenin sahip olduğu tarım alet-ekipman varlığıdır. Amaca uygun alet-ekipman olmadan traktörün rasyonel bir şekilde kullanılması olanaksızdır. Bu yüzden, bir traktör başına düşen tarım alet ve makine varlığı, tarımsal mekanizasyon düzeyinin belirlenmesinde kullanılan önemli ölçütlerden bir tanesidir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin sadece hayvansal üretime yönelik satın alınan alet-ekipmanların durumu tespit edilmiş olup elde edilen sonuçlar Çizelge 11'de verilmiştir. Çizelge 11'de görüleceği gibi tarım arabası (römork) ve saman taşıma arabasının hem bitkisel hem de hayvansal üretimde yoğun kullanılması nedeniyle toplam 219 adet ile ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Geriye kalan makineler modern hayvansal üretim işletmeleri için gerekli ve önemli olan makinelerdir. Ağırıklı olarak yem üretiminde kullanılan bu makineler

işletmeler bazında yetersiz olmakla birlikte modern hayvancılık için önemlidir. İşletmelerde varlığı tespit edilen kaba yem üretiminde kullanılan ot ve mısır silaj makinası, balya makinası ve ot tırmağı gibi makinaların yanı sıra süt sağım makinaları, sağım tesisleri, yem kırma ve dağıtma makinalarının olduğu tespit edilmiştir. Bu makinalar doğrudan hayvansal üretim ile ilgili olduklarından Diyarbakır ili ve ilçelerinde faaliyet gösteren işletmelerin ihtiyaçlar doğrultusunda gelecekte daha modern makinalara sahip olabileceğini göstermektedir.

Çizelge 11. Hayvancılığa Yönelik Satın Alınan Makineler

Makine veya Tesis Adı	İşletme Sayısı
Sağım Tesisi	38
Yem Dağıtma	31
Şerbet Dağıtma	4
Römork	168
Saman Taşıma Arabası	51
Mısır Silaj	20
Ot Silaj Mak.	19
Ot Biçme	26
Ot Tırmağı	49
Balya Makinası	17
Yem Kırma	73
Gübre Temizleme	32
Toplam işletme sayısı	427

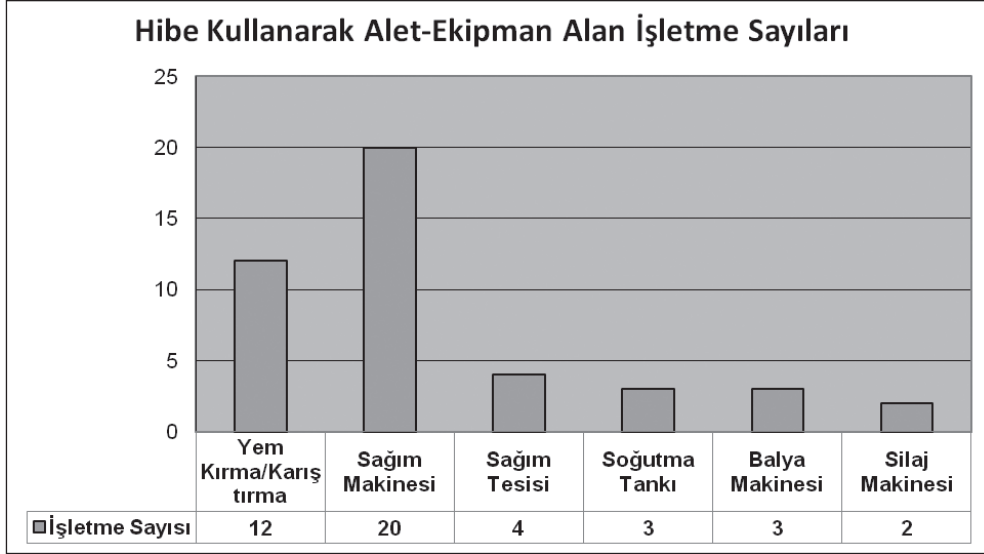
4.11.3. İşletmelerin Makine-Ekipman Hibe Kullanım Durumu

Tarımında makina kullanımını artırmak ve geliştirilen yeni teknolojilerin üreticiler tarafından benimsenilip kullanımını yaygınlaştırmak amacıyla 2007 yılında uygulanmaya konulan "Kırsal kalkınma makine ve ekipman desteği" projesi kapsamında Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından üreticilere bitkisel ve hayvansal üretime dayalı olarak her yıl üreticilerin talebi doğrultusunda farklı makinaya % 50 makine-ekipman hibe desteği verilmeye başlanmıştır. Nitekim bu çalışma kapsamında incelenen işletmelerde sayısal ve işlevsel olarak yetersiz de olsa % 50 makine-ekipman hibe desteğinden yararlanan işletmelerin olduğu görülmüştür. Buna ilişkin mevcut durum Grafik 52'de verilmiştir. Grafikte görüleceği gibi araştırma kapsamında incelenen 427 işletmenin 43'ü % 50 makine-ekipman hibe desteğinden yararlanmıştır. Bu oran toplam işletmelerin %10'unu oluşturmaktadır. İşletmelerin % 90'ı ise bu hibe desteğinden yararlanmamıştır. Söz konusu hibe desteğinden yararlanan işletme sayısının çok sınırlı sayıda kalmasında, hibe alım sürecindeki bürokratik işlemlerin fazla olması ve uzun sürmesinden kaynaklanabileceği varsayılmaktadır. Ayrıca, çok sayıda üretici yem kırma, dağıtma, rasyon hazırlama, süt soğutma tankı, sağım tesisi gibi nitelikli makinalara başvuru yaptıklarını ancak, başvurularının kabul edilmediğini ifade etmişlerdir. Hibe desteğinden yararlanarak alınan makinaların çeşitleri ve sayıları ise Grafik 52'de verilmiştir.

Grafik 52 incelendiğinde görüleceği gibi hibe kapsamında alınan makine ekipmanların % 46.5' nin satın alma bedeli düşük olan mobil tipi kovalı sağım makinaları oluşturmaktadır. Geriye kalan ise daha özellikli makinalar olup hayvancılık işletmeleri için çok gerekli olan makinalardır. Ancak, çeşit ve sayı bakımından üreticilerin ihtiyacını karşılamadan uzaktır. Bunun yanı sıra, 2000'li yılların başında ilin makine envanteri kayıtlarında doğrudan hayvansal üre-

time yönelik makinalardan olmadığı dikkate alındığında mevcut durumda faal olan sığircılık işletmelerinin süt sağım ünitelerine, yem hazırlama, silaj makinası, sap toplamalı saman makinası ve balya makinası gibi hayvansal üretim için gerekli olan makinalara sahip olması Diyarbakır ilinde modern hayvancılığın yaygınlaştığını göstermektedir.

Grafik 52. Hibe Kullanarak Alet-Ekipman Alan İşletme Sayıları

4.11.4. Süt Sağım Tesisi Varlık ve Kapasite Durumu

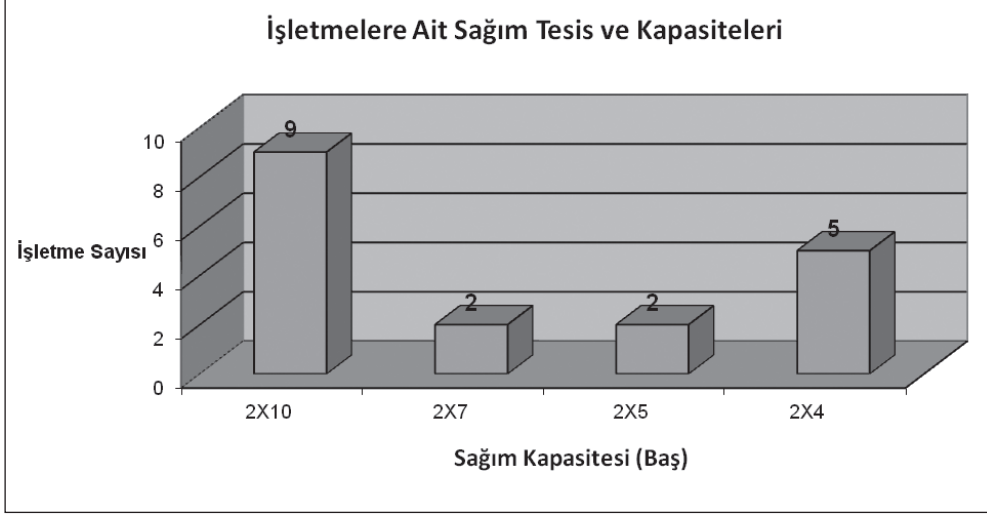
İneğin memesinden Sütün Otomatik Sağım Ünitesi veya sağım makinalarıyla alınması iş gücünden ve zamandan önemli tasarruf elde edilir. Böylece, azaltılmış sağım süresi daha hızlı sağım ve daha iyi süt alma olanağını sağlamaktadır. En önemlisi ise daha hijyenik ve kaliteli süt elde edilmesini sağlamaktadır. Bu nedenle sütün makinayla alınması işletmeler için son derece önemlidir. Bu yüzden devlet tarafından sağım makinalarına ve tesislerine hibe desteği sağlanmaktadır.

Hibe desteği dahil işletmelerin sahip oldukları merkezi sağım tesisi ve niteliklerine ilişkin durum Grafik 53'de verilmiştir. Grafikte görüldüğü gibi işletmelerin sadece % 21'ni oluşturan toplam 18 işletmede merkezi sabit sağım tesisinin kurulu olduğu görülmüştür. Mevcut merkezi sağım tesislerinin yarısını oluşturan 9 adet işletmede 2 x 10 başlıklı sağım tesisine rastlanırken, geriye kalan 9 işletmede daha çok hayvan sayısı az olan işletmeler için tercih edilen 2 X 7, 2X 5 ve 2X4 başlıklı süt sağım üniteleri tespit edilmiştir.

Bu mevcut durum, merkezi sabit sağım tesislerine sahip olan bu işletmelerin yarısının hayvan sayısının da az olduğunu göstermektedir. Ayrıca, merkezi sağım sistemlerine sahip olan bu işletmelerin mobil sağım makinasına sahip olan işletmelere göre kısmen de olsa daha büyük ve modern yapılardaki işletmeler oldukları görülmüştür.

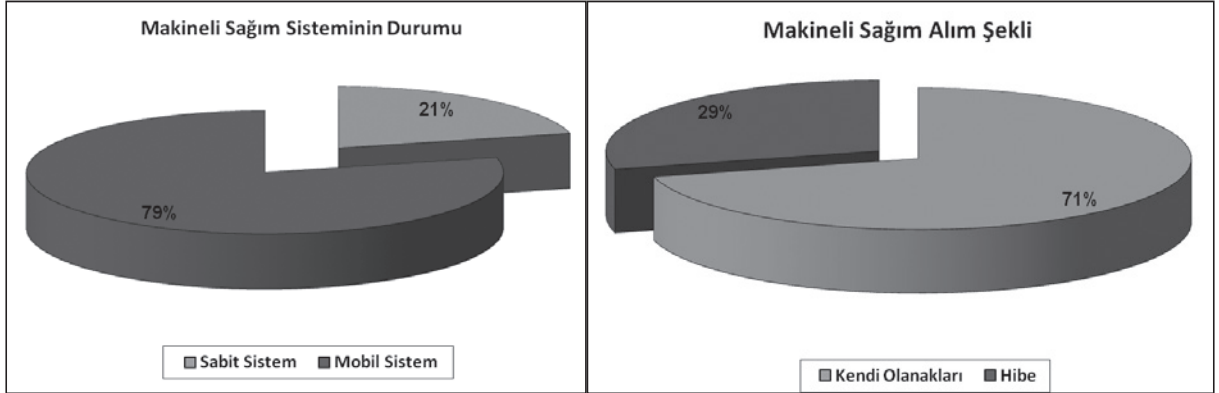
Makineli sağım sistemlerinin mevcut durumu ve alım şekli birlikte incelendiğinde mevcut işletmelerin %79'unun mobil tip sağım makinasına, % 21'i sabit sağım tesisine sahip oldukları tespit edilmiştir (Grafik 54).

Grafik 53. İşletmelere Ait Sağım Tesisi ve Kapasiteleri

Mobil tipi sağım makinalarının sabit sistemlere göre fazla olmasının nedeni bu tip makinaların satın alma bedellerinin düşük olmasıdır. Yeni kurulan büyük kapasiteli modern sığırcılık işletmeleri sabit sağım tesisi, düşük kapasiteye sahip işletmelerde ise mobil tip sağım makinasının kullanıldığı görülmüştür (Şekil, 4.6 ve Şekil 4.7.).

Grafik 54. Makineli Sağım Sistem Tipi ve Alım Şekli

% 50 makine-hibe desteğindeki amaç mümkün olduğunca çok sayıda üreticinin bu destekten yararlanmasını sağlamaktır. Aynı durum diğer makinalar için de geçerlidir. Bu nedenle sağım makinalarına başvuru yapan işletme sahipleri bu hibe desteğinden kolay bir şekilde yararlanabilirler. Buna rağmen üreticilerin % 71'gibi büyük bir oranı kendi olanaklarıyla sağım makinalarına ve sistemlerine sahip olmuşlardır. Makinalı sağımın zaman ve işgücünden önemli derecede tasarruf sağladığı tüm üreticiler tarafından ifade edilmiştir.

Şekil 4.6. Sabit Sağım Tesisinden Bir Görünüm

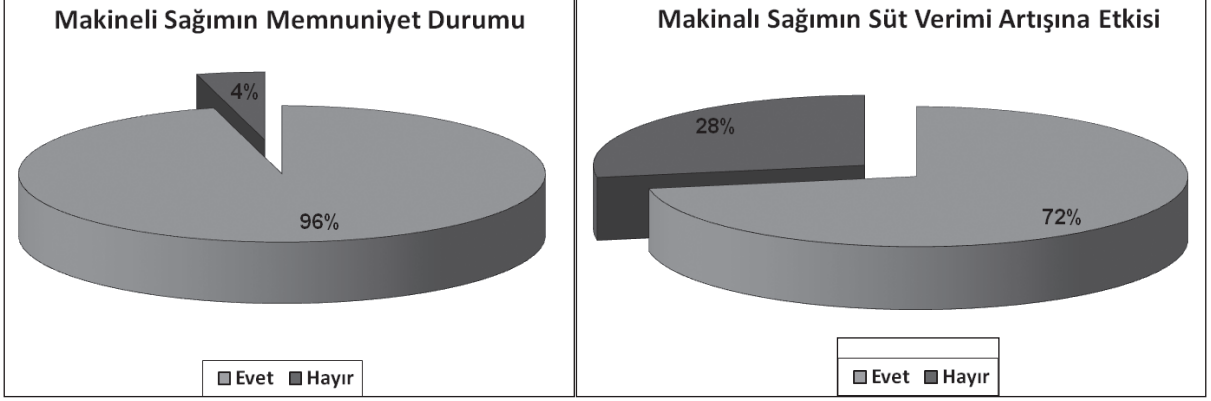

Şekil 4.7. Mobil Tip Sağım Tesisinden Bir Görünüm

Ayrıca, % 4'ü hariç geriye kalan tüm işletme sahipleri veya çalışanı makinalı sağımdan çok memnun olduklarını, makinalı sağımın işlerini kolaylaştırdıkları ve süt veriminin artışına etkili olduğuna dair memnuniyetlerini ifade etmişlerdir (Grafik 55).

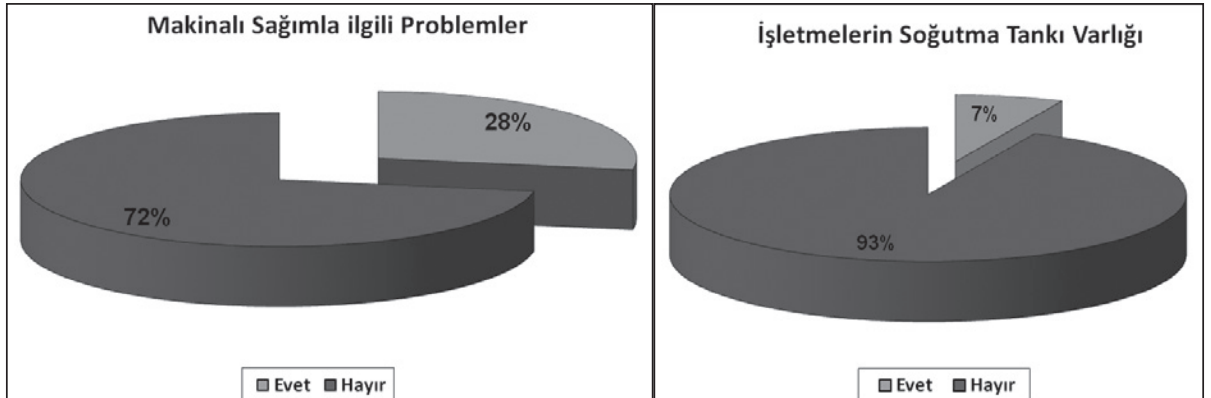
Grafik 55. Makinalı Sağımda Memnuniyet ve Sağım Makinasının Süt Verim Artışına Etkisi

İşletmelerde çalışan personelin eğitim düzeyinin ve teknik bilgi kapasitelerinin düşük olduğu görülmüştür. Buna karşın, gerek makinalı ve gerek merkezi sabit sağım tesisi için teknik bilgi ve beceri gerekmektedir. Dolayısıyla, teknik elemanlarının olmaması veya yetersiz olması ve makinalı sağımdan kaynaklanan sorunları çözebilme yeteneklerinin olmaması nedeniyle zaman zaman gerek mobil tipi ve gerekse sabit tesislerdeki makinalarda oluşan teknik arızaları gidermede sorunların ortaya çıktığı ifade edilmiştir.

Sağım makinaları ve sabit tesislerin yanı sıra süt sığırcılığı işletmeleri için gerekli olan süt soğutma tanklarının da sayısal olarak çok daha az oldukları görülmüştür. Proje kapsamında incelenen işletmelerin sadece % 8'ini oluşturan 29 işletmede soğutma tankına rastlanmıştır (Grafik 56).

Grafik 56. Makinalı Sağım Problemleri ve Süt Soğutma Tankı Varlığı

Geriye kalan bütün işletmelerde soğutma tanklarının olmadıkları, ilkel yöntemlerle soğutma yaptıkları veya doğrudan süt fabrikalarına veya alıcılarına satış yaptıkları ifade edilmiştir. İşletmelerde soğutma tankı bulduran işletmelerin büyük çoğunluğu hibe desteğinden faydalanarak temin ettiklerini bildirmişlerdir (Şekil 4.8)

Şekil 4.8. Süt Soğutma Tankı

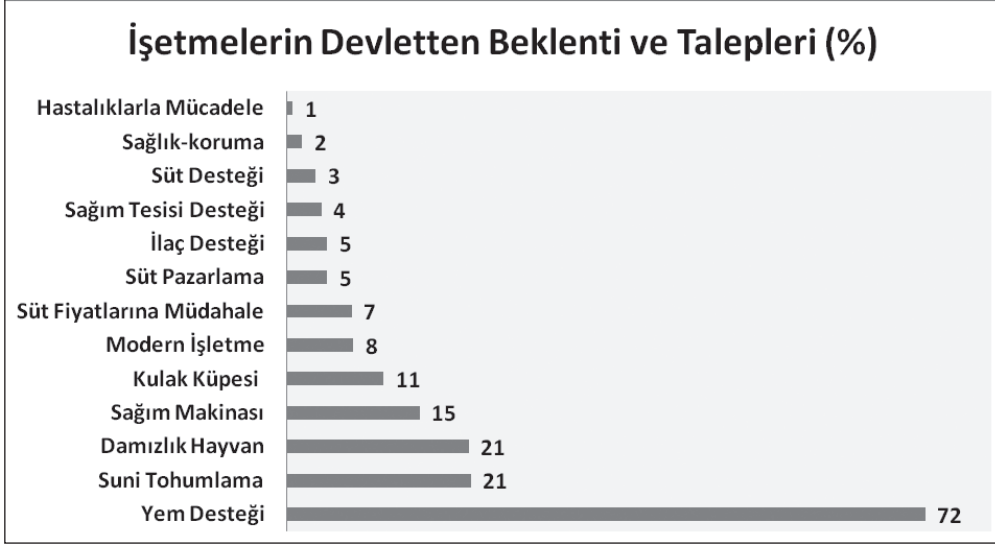
4.12. ÜRETİCİLERİN DEVLETTEN BEKLENTİLERİ

Araştırma kapsamında hazırlanan anket sorularının sonunda üreticilere hangi konuda en fazla desteğe ihtiyaç duydukları ve devletten ne tür bir destek talep ettikleri soruldu, alınan cevaplar değerlendirilerek sonuç grafik 57’te sunulmuştur.

Alınan cevaplar ilçelere göre değişmekle birlikte genel olarak işletmelerin özellikle; yem desteklemeleri, suni tohumlama uygulamalarının daha fazla etkinleştirilmesi, kaliteli damızlık hayvan temini, sağım makinası konusunda işletmelere destek verilmesi ve hayvanların kulak küpesi uygulamalarındaki aksaklıkların giderilmesi en sıklıkla dile getirilen talepler olduğu gözlenmiştir. En fazla talebin özellikle işletmelerin kullandıkları yemin bir kısmının devlet tarafından sübvansede edilmesi ile yemin nicelik ve niteliğinin sağlanması konusunda da talepler dile getirilmiştir. İnceleme kapsamındaki bütün işletmelerde yem fiyatlarının yüksek olmasından dolayı birinci öncelik olarak yem desteği istediklerini bildirmişlerdir.

Üreticiler başta sağlık ve suni tohumlama olmak üzere kamu hizmetlerinden memnun kalmadıklarını bildirmişlerdir. Bağlar, Kocaköy, Hazro, Lice, Ergani, Hani ve Kulp ilçelerinde bulunan işletme sahiplerinin büyük bir bölümü ilçedeki kamu hizmetlerinin yetersizliğini ifade ederek düzeltilmesi talebinde bulunmuşlardır.

Grafik 57. Üreticilerin Devletten Beklenti ve Talepleri

Aile işletmeciliği yapısında olan işletmelerin büyük bir kısmı barınaklarının modernleştirilmesi için destek talep etmişlerdir. Özellikle Kulp, Kayapınar, Hazro ve Kocaköy ilçelerindeki işletme sahipleri barınak desteği talepleri olduğunu bildirmişlerdir.

Küpeleme sorunu bölge genelinde görülmekle birlikte özellikle Kulp, Ergani, Hazro, Sur, Bağlar, Kocaköy ilçelerinde bulunan besi işletmelerinde daha fazla sorun teşkil ettiği tespit edilmiştir. İşletme sahipleri küpeleme sorunun acilen çözülmesi taleplerini bildirmişlerdir.

5. ELDE EDİLEN SONUÇLARIN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Yürütülen proje kapsamında Diyarbakır ili ve ilçelerinde bulunan sığırcılık (damızlık, besi ve süt sığırı) işletmelerinin karşılaştıkları genel sorunlar tespit edilmiştir. Bu araştırma sonuçlarının en önemli özelliği, mevcut hedef işletmelerin yarısına yakınının yerinde ziyaret edilerek, işletme sahip ve/veya çalışanlarıyla yüz yüze konuşulması sonucunda verilerin elde edilmiş olmasıdır. İşletme ziyaretleri sırasında çeşitli gözlemlerde bulunmuş bu gözlemlerin değerlendirilmeleri yapılarak bu raporda yer verilmiştir. Araştırma sonucunda tespit edilen sorunlar aşağıda başlıklar altında sunulmuştur.

5.1. İŞLETME YAPISI VE BÜYÜKLÜĞÜ

Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinde barınak yapısı son derece önemlidir. Hayvanlara sağlıklı yaşam koşullarının sağlanması hayvanın sağlığının korunması ve istenen verimin elde edilmesi için son derece önemlidir. Yapılan hayvan ithalatları ve ıslah çalışmaları sonucunda ülkemiz işletmelerinde kültür ırkı ve kültür ırkı melezi hayvanların sayıları giderek çoğalmaktadır. Yüksek verimli genetik kapasiteye sahip olan bu ırkların çevre koşullarına duyarlılığı yerli ırklarımıza göre daha fazladır. Dolayısıyla özellikle eski ilkel yapıdaki kapalı ahırlar bu hayvanlar için uygun olmayıp bu ırkların adaptasyonunu da zorlaştırmaktadır.

5.1.1. Mevcut Durum ve Sorunlar

Diyarbakır ili ve ilçelerinde sığırcılık faaliyetinin büyük oranda aile işletmeciliği şeklinde yapıldığı tespit edilmiştir. Aile işletmeciliği şeklinde faaliyet yürüten işletmelerin neredeyse tamamına yakınının eski yapılı ilkel denebilecek kapalı ahırlardan oluştuğu belirlenmiştir. 15 ile 50 baş arası hayvan kapasiteli olan bu barınaklarda, siyah alaca, simental ve melezlerinin yetiştiril-

diği belirlenmiştir. Mevcut barınak koşullarının çevre koşullarına karşı son derece hassas olan bu hayvanlardan beklenen verimi düşürdüğü ve hastalıkların daha yaygın meydana geldiği tespit edilmiştir.

Kooperatifler, Diyarbakır'da aile işletmeciliğinden sonra en yaygın olan sığır yetiştiriciliği yapısını oluşturduğu saptanmıştır. Kendine özgü temel kuralları olan kooperatiflerin amacı küçük üreticileri bir araya getirmek suretiyle çok ortaklı işletmeler kurmak ve kendilerine tanınan düşük maliyetli ve uygun şartlardaki kredileri kullanarak hayvancılığı geliştirmek, ürünlerine daha uygun pazarlar yaratarak işletmenin ekonomik ve sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Diyarbakır'da 2000-2009 tarihleri arasında yatırıma alınarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP) tarafından desteklenen toplam 74 sığircılık kooperatifinin sadece 16 tanesinin faal durumda olduğu, faal olarak görülen bu kooperatiflerin büyük çoğunluğunda hayvan sayısının azaldığı ve ortak sayısının düştüğü tespit edilmiştir. Diğer kooperatif işletmelerinin çeşitli sebeplerden dolayı pasif duruma geçtikleri belirlenmiştir. Faal durumda olan işletmelerin 4'ü damızlık süt sığırları geriye kalan 12'sinin süt sığırları işletmesi olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, Diyarbakır genelinde kooperatif yapısında kurulan sığircılık işletmelerinin başarısız olduğunu göstermiştir. Kooperatiflerin başarısız olmasının sebepleri genel olarak; bu kapsamda verilen teşvik ve desteklerde politik tercihlerin ön plana çıkması, faal olarak yetiştiricilik yapan kişilerin bu desteklerden yeterince yararlanmaması, bu işletmelerin denetiminin sağlıklı bir şekilde yapılmaması ve üreticilerin eğitimsizliği şeklinde sıralamak mümkündür.

Son on yılda Diyarbakır'da kurulan büyük kapasiteli modern yapıdaki modern sığır işletmesi sayısında ciddi artışlar görülmüştür. GAP eylem planı çerçevesinde tarıma dayalı sanayi yapısının geliştirilmesi amacıyla hayvancılık kapasite artırma projelerine ciddi destekler sağlanmıştır. Bu kapsamda proje kapsamındaki illerde bulunan 3470 aileye toplam 15.580 adet büyükbaş hayvan dağıtılmıştır. GAP Eylem Planı (2008-2012) çerçevesinde hayvan bölgede hayvancılık işletmelerinin kurulmasını teşvik amacıyla 50 baş ve üzeri işletmelere hayvan, inşaat ve alet-ekipman alımları için özel destekler sağlanmıştır. GAP Eylem Planı kapsamında 2009-2012 döneminde 20.014 baş hayvan alımı gerçekleştirilmiş, 74,8 milyon TL hibe desteklenmesi yapılmış, bu dönemde 153 proje tamamlanmış, 76 proje ise devam etmektedir (Anonim, 2012b). Bu destekleri kullanan işletmelerinin çok azının aktif olarak tam kapasite ile üretime devam ettiği belirlenmiştir. Kaynak, yatırım ve hizmetlerin daha etkin bir şekilde kullanımını sağlamak amacıyla büyük hayvancılık işletmelerini belirli merkezlerde toplama projesi olan hayvancılık organize sanayi (OHB) bölgesi projelerinden birinin temeli 2009 yılında Diyarbakır'da atılmıştır. Günümüze kadar, Diyarbakır Tarıma Dayalı İhtisas Hayvancılık Organize Sanayi Bölgesi'nde yaklaşık olarak 30 işletmenin TKDK'dan alınan hibe destekleri ile kurulduğu ve bunların yarısında aktif olarak sığır besisi yapıldığı belirlenmiştir. Ancak, yapılan incelemelerde büyük kapasiteli modern yapıda olan bu işletmelerin büyük çoğunda yapım aşamasında projelendirme ve altyapı hatalarının yapıldığı saptanmış, faal olarak üretim yapanlarda ise yanlış ve hatalı bakım ve beslenme uygulamalarının olduğu gözlemlenmiştir. Üretim maliyetini de önemli düzeylerde artıran bu hataların işletmelerin karlılığı ve sürdürülebilirliğini azaltacağı öngörülmektedir.

5.1.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- Sığır yetiştiricilik faaliyetinin bölge için sosyoekonomik önemi göz önüne alınarak aile işletmeleri desteklenmeli ve bu işletmelerin tekrar eski etkinliğine kazandırılması gerekmektedir. AB uyum yasaları çerçevesinde, Diyarbakır ili ve ilçelerinde köylerde bulunan aile işletmelerinin altyapısının geliştirilerek modern işletmeler haline getiril-

mesi, hijyenik, fonksiyonel ve sürdürülebilir işletmeler yaratılabilir. Üreticilere bakım, idare, sağım, besleme, mekanizasyon ve sağlık koruma eğitimleri verilerek başarılı bir üretimin önü açılabilir.

- Kooperatif işletmelerinin yapısı ve işleyişinin bölge koşulları göz önüne alınarak revize edilmesi gerekmektedir. Kooperatif üye sayısı, hayvan sayısı, aktiflik durumu ve yapılanması tekrar gözden geçirilerek yeniden düzenlenmelidir. Kooperatifler ile Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı İl ve İlçe Müdürlükleri arasındaki iletişim kopukluğu giderilmeli, kooperatifler üzerinde etkin denetim mekanizması kurulmalıdır.
- Büyük kapasiteli modern yapıda kurulacak olan işletmelerin projelendirilmesi uzman kişiler tarafından yapılmalıdır. Hazırlanan projelerin onayı ise üniversitelerin ilgili fakültelerinden oluşturulacak bilimsel heyet tarafından yapılmalıdır. İşletme projelerinin hazırlanmasında bilimsel ve teknolojik çıktılardan mutlaka faydalanılmalı ve üretim aşamasında teknik danışmanlık ve sağlık hizmet alımı koşulu getirilmelidir.

5.2. BAKIM-İDARE VE YETİŞTİRME UYGULAMALARI

Siğir yetiştiriciliği kâr amacı olan ekonomik bir faaliyet olup besi, süt siğirciliği ve damızlık yetiştiricilik şeklinde yapılmaktadır. Ekonomik bir faaliyet olarak hayvansal üretimde başarının sağlanması için üretimde etkili olan bütün unsurların göz önünde tutulması gerekir. İstikrarlı piyasa, yem üretimi ve temini, hayvan sağlığı, nitelikli hayvan materyali ile işletmenin bakım-idare ve yetiştirme uygulamaları başarılı bir üretimin ana unsurlarıdır.

Türkiye’de yerli siğir ırklarının yanında değişik kültür ve melez ırklar yetiştirilmektedir. Özellikle son 20 yılda gerçekleştirilen hayvan ithalatı Türkiye’deki siğir varlığını kültür ırkı ve melez ırklar lehine artırmıştır. Bu dönemde, 1993 yılı itibarıyla Türkiye’deki siğir varlığı içinde yerli ırkların payı % 51.4, kültür ırkların payı % 36.5 ve melezlerin payı % 12.1 iken, 2012 yılı sonu itibarıyla %17, 41 ve 42 olarak gerçekleşmiştir (TUİK, 2012) . Hayvan sayısının kültür ve melez ırklar lehinde değişmesinde, düşük verimli yerli ırkların verim düzeyini yükseltmek için yapılan ıslah çalışmaları etkili olmuştur. Bu amaçla hayvancılık için verilen desteklerin çoğunlukla kültür ve melez ırklar veriliyor olması üreticilerin tercihlerini bu ırklar yönünde kullanmasına neden olmuştur.

Ülkemizde siğir yetiştiriciliğinde en fazla karşılaşılan sorunlardan biri de izlenebilirlik sorunudur. Hayvanların bir türlü kayıt altına alınamaması başta hayvan sağlığı olmak üzere hayvan hareketi, pazar, ıslah vb. birçok uygulamanın sağlıklı bir şekilde yürümesini engellemektedir. Hayvanların izlenebilirliği ancak, numaralama (küpeleme) yoluyla hayvanların kayıt altına alınması ile mümkündür. Bununla ilgili yasal düzenlemeler yapılmış olup en son Resmi Gazete’de yayımlanan yeni yönetmelik ile ilgili bakanlık ve üreticilerin görev ve sorumlulukları belirlenmiştir.

Resmi Gazetenin 02.12.2012 tarih ve 28130 sayılı yönetmeliği: her yaş grubunda bulunan siğir cinsi hayvanların bireysel olarak tanımlanmasını, tanımlamada kullanılacak yöntemi, malzeme tipi ve özelliklerini, numaralama sistemine dair teknik özellikleri, tanımlanan hayvanlar ile bunların buldukları işletmelerin ve hayvan sahiplerinin kayıt altına alınmasını, bilgisayar destekli veri tabanının kurulması ve işletilmesini, tanımlanan hayvanlar ve bunların barındırıldığı işletmelerle ilgili bilgi ve verilerin değişimini, sistem içerisinde söz konusu hayvanların hareketlerinin takip ve kontrolünün sağlanmasını, sürü sağlığına ilişkin bilgiler ile destekleme ödemeleriyle ilgili bilgilerin kaydedilmesini, tanımlanan hayvanlar ve işletmelerin kontrol ve denetimlerini kapsar.

Bu yönetmeliğe göre; sığır cinsi hayvanların tanımlanması, işletmede kayıt altına alınması ve işletmelerin tescili ile ilgili tüm diğer işlemlerin yürütülmesinden Bakanlık yetkili ve sorumludur. Gerekliğinde bu yetkinin bir kısmını veya tamamını Bakanlığın kontrol ve denetimi altında olmak şartı ile yeterli altyapıya sahip, hayvancılık konusunda faaliyet gösteren ilgili kurum, kuruluş, gerçek veya tüzel kişilere devredebilir.

Yönetmelik çerçevesinde Bakanlığın il/ilçe müdürlükleri ve üreticilerin sorumlulukları belirlenmiştir. Buna göre; İl/İlçe Müdürlüğü kendi yetki, görev ve sorumluluk sahasında bulunan sığır cinsi hayvanların tanımlanmasında kullanılacak tanımlama araçlarının bu Yönetmelikte belirtilen şartlara uygunluğunu onaylamak, hayvanları bireysel olarak tanımlamada kullanılacak kulak küpe numaralarını işletmelere tahsis etmek, il içi işletme numaralarının işletmelere tahsisini sağlamak, tanımlanan ve kayıt altına alınan hayvanlar ile bunların buldukları işletmeleri tescil etmek, 43 üncü maddede belirtilen bilgileri bilgisayar destekli veri tabanına kaydetmek, hayvan sahiplerinin işletmelerindeki hayvanlar için kayıt tutmalarını sağlamak, tanımlanan ve tescil edilen hayvanlar ile işletmelerin kontrol ve denetimlerini sağlamak, kontrollere ilişkin raporları hazırlamak, gerekli eğitimleri vermek, bu Yönetmelik hükümlerinin ihlal edilmesi halinde gerekli yaptırımları uygulamak ve bu Yönetmeliğin ilgili diğer hükümlerini uygulama konularında yetkili, görevli ve sorumludur.

Hayvan sahibi, işletme veya işletmelerini tescil ettirmek, işletme plakasını takmak ve tescil edilen işletme veya işletmelerindeki hayvanların tanımlanmalarını sağlamak, doğum, ölüm, kesim, zorunlu kesimleri ile işletmelerine ve işletmelerinden olacak tüm hayvan hareketleri ile ilgili kayıtları tutmak ve bunları ilgili İl/İlçe Müdürlüğüne bildirmek, her bir sığır cinsi hayvanın işletmesine gelişinde ve işletmesinden ayrılışında hayvanın pasaportunun yanında bulunması ve pasaportların hayvanlara eşlik etmesini sağlamak, işletmelerinin kontrolünde yetkililerce talep edilmesi halinde son üç yıl içerisinde sorumlu olduğu hayvanlara ilişkin orijin, tanımlama, varış yeri, yetiştirdiği, naklettiği, pazarladığı veya kesimi yapılan hayvanlara ilişkin bilgileri sunmak, tutulan işletme kayıtlarını vermek ve incelenmesinde denetim görevlisine yardımcı olmak, işletme veya işletmelerindeki hayvanların tanımlanması ve tescili ile ilgili masrafları karşılamak, düşen kulak küpelerini İl/İlçe Müdürlüğüne bildirmek ve bu Yönetmeliğin hayvan sahipleriyle ilgili diğer hükümlerinin yerine getirilmesini sağlamak ile sorumlu ve yükümlüdür. Ayrıca, Alıcı ve satıcılar, bu Yönetmelik hükümleri çerçevesinde aldıkları veya sattıkları sığır cinsi hayvanların hayvan sağlığı ve refahı, alım ve satımlarına ilişkin gerekli bildirimleri bildirim süresi içinde ilgili İl/İlçe Müdürlüğüne bildirmekle sorumlu ve yükümlüdür.

Yerli ırklar verimleri nispeten düşük olmalarına rağmen, gerek iklim ve gerekse de zor çevre koşullarına iyi uyum göstermiş ırklardır. Sağlıklı olmayan barınak koşulları, yetersiz beslenme uygulamaları ve kötü bakım ve yetiştirme uygulamalarına karşı kültür ve melez ırklara göre daha dayanıklıdırlar. Dolayısıyla kültür ve melez sığır ırkları yetiştirildiği işletmelerde bakım ve yetiştiricilik uygulamaları daha çok önem arz etmektedir. Uygun ve sağlıklı barınak koşulları yaratılarak, hayvanların sağlık, aşı, verim, suni tohumlama vb. tüm uygulamaların eksiksiz bir şekilde kayıtlarının tutulması gerekir. Barınaklarda süt sağım ünitesi, revir, inek, düve ve buzağı bölmeleri mutlaka bulundurulması gerekir. Hayvanların güneş ve temiz havayla temasını, yem ve suya erişimini sürekli sağlayacak barınak koşulları yaratılmalıdır.

Özellikle damızlık ve süt siğirciliği işletmelerinde üreme ve beslenme ilişkisi göz önünde bulundurulması başarılı ve ekonomik bir üretim için çok önemlidir. Hayvanların süt verme düzeyleri ve üreme özelliklerinin takibi ve bu verilere göre beslenme programının uygulanması büyük önem arz etmektedir. Kızgınlığın düzenli takibi, doğru zamanda suni tohumlama, hayvanları kuru tutma süresi, buzağuları uygun koşullarda barındırma ve besleme ile süttten kesme süresi

uygulamaları damızlık ve süt sığırıcılığı işletmelerinde bakım ve idarenin sağlıklı yapıldığının temel göstergeleridir.

Siğircilik işletmelerinde başarıyı engelleyebilecek altyapı, teknik, eğitim, organizasyon ve teknolojik problemlerin ortadan kaldırılması gerekir. Bu da iyi bir bakım ve yönetim ile işletme verimliliği üzerine olumsuz etki yapan unsurların doğru bir şekilde belirlenmesi ve bunların bilimsel ve teknolojik bilgiler ışığında çözümlenmesi işletmelerin sürdürülebilirliği ve rekabet gücünü artıracaktır.

Ayak ve tırnak problemleri siğircilik işletmelerinde önemli ekonomik kayıplara sebep olmaktadır. Genetik, barınak tipi, ekzersiz, mevsim, yaş, gebelik ve laktasyon ile besleme koşulları, ayak sağlığı üzerinde etkili olup, bu faktörlerin birisi veya birkaçı bir araya gelerek sürünün ayak sağlığını belirlemektedir (Göncü, 2010). Tırnak bakımının düzenli bir şekilde yapılması diğer faktörlerin etkilerini azaltacağı gibi ekonomik bir üretim için önkoşuldur.

5.2.1.Mevcut Durum ve Sorunlar

Araştırma kapsamındaki işletmelerde genel olarak bakım ve idare uygulamalarında ciddi düzeyde hata ve yanlışlıklar saptanmıştır. İncelenen işletmelerde her dört işletmeden birinin hayvanlarını kayıt sistemine kaydını yaptırmadığı, işletmelerin neredeyse tamamına yakınının hayvanlara ait verim, aşılama ve suni tohumlama gibi uygulamalarının kayıtlarını tutmadığı tespit edilmiştir. Hayvanların kayıt sistemine kaydını yapmayan işletmelerin daha çok aile işletmeciliği yapısında olan işletmeler ve dönemsel besi yapan işletmeler olduğu tespit edilmiştir. Kaydı yapılmayan hayvanların küpelemesinin (numaralama) de yapılmadığı dolayısıyla da bunların aşılarının yapılmasında ciddi problemler yaşandığı belirlenmiştir.

Ayrıca, küpelemenin özellikle hayvan alımı-satımı sırasında üreticiler arasında ciddi sorunlar yarattığı tespit edilmiştir. İşletme sahiplerinin büyük çoğunluğu resmi kayıtlarda görünen hayvan sayılarının gerçeği yansıtmadığını bildirmişlerdir. Birçok üreticinin hayvanlarını sattığı halde resmi kayıtlarda hayvanların nakil işlemini yapmadığı, alıcının da aynı şekilde hayvanları kendi kayıt sistemine işletmediği belirlenmiştir. Hayvanları alıp satan ve halk arasında "simsar" olarak tanımlanan ara pazarlamacıların ise hayvan alım-satımında hiçbir şekilde kayıt işlemine başvurmadıkları tespit edilmiştir.

Araştırmada işletmelerin temizlik ve hijyen durumları incelenmiş, işletmelerin hemen hemen genelinde ahır temizliğinin günde en az bir kere yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak, ahır içinden çıkarılan gübrenin ahıra çok yakın bir yerde depolandığı gözlemlenmiştir. İşletme girişi ve içinde dezenfeksiyon uygulamasının pek yaygın olmadığı tespit edilmiştir. Dönemsel olarak besi yapılan işletmelerde bile mevcut hayvanların hepsi satılıp yenileri getirilmeden önce işletmede genel dezenfeksiyon işleminin yapılmadığı belirlenmiştir.

Kapalı barınakların sadece bir bölmeden oluşmasından dolayı sağımın çoğunlukla ahır içinde yapıldığı tespit edilmiştir. Aile işletmeciliği yapısındaki işletmelerde makineli sağımın pek yaygın olmadığı ve sağımın elle kadınlar tarafından yapıldığı saptanmıştır. Elle sağım her ne kadar meme sağlığı ve mastitisi önlemede önemli bir yöntemse de sağım hijyeni için pek güvenilir bir yöntem değildir.

Kapalı barınak şeklindeki aile işletmelerinin tamamında, kooperatif işletmelerinin büyük çoğunluğunda ve diğer açık veya yarı açık yapıdaki işletmelerin küçük bir bölümünde hayvanlara suyun öğünler şeklinde verildiği tespit edilmiştir. Üreticiler genellikle günde 2 ya da 3 öğün şeklinde hayvanlara su verdiklerini bildirmişlerdir. Su en önemli besin maddesi olup, hem hayvanların sağlığı ve refahı hem de daha fazla verim vermeleri için hayvanlar sürekli

sınırsız bir şekilde sunulması gerekir. Özellikle süt sığırcılığında beklenen süt veriminin elde edilmesi için su tüketimi daha fazla önem arz etmektedir.

Sığırcılık işletmelerinde sıklıkla rastlanan ayak-tırnak problemlerinin incelen bölge sığırcılık işletmelerinde çok yüksek düzeyde görüldüğünü tespit ettik. İşletmelerde ayak-tırnak bakımı konusunda üreticilerin fazla bilgiye sahip olmadıklarını, koruma uygulamaları yerine tedavi ederek mücadeleyle sorunu gidermeye çalıştıklarını gözlemledik.

5.2.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- Hayvanların kayıt altına alınması işleminin sağlıklı bir şekilde yapılması gerekmektedir. Her ne kadar ilgili yasal düzenlemelerde hayvanların kayıt alınması işleminde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, İl ve ilçe Müdürlükleri ile üretici sorumlulukları belirlenmişse de uygulamada ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Numaralama ve küpe takma işlemi Bakanlık personelleri tarafından işletme ziyaretleri sırasında bizzat yapılmalıdır.
- Hayvan alım-satımı sonucunda hayvan kaydının nakillerinde oluşan problemler, Bakanlık personelinin sahada daha etkin çalışması ve yasalarda yer alan cezai yaptırımların uygulanması ile çözülebilirler.
- Hayvan gübrelerinin işletmeden uzaklaştırılması sağlanmalıdır.
- Aile işletmeciliği yapısında olan işletmelere mobil sağım ekipmanı alımı desteği sağlanmalıdır.
- Sağımın ahır dışında hijyenik koşullarda yapılması için üreticileri bilinçlendirmeye yönelik sağım ve mastitis kontrolü eğitimleri verilmelidir.
- Başta büyük kapasiteli işletmeler olmak üzere hayvanlara sürekli temiz ve taze su sağlayacak otomatik suluk mekanizasyonu veya düzeneklerinin kurulumu ve yapımı teşvik edilmelidir.
- Mevcut işletmelerin barınak koşulları incelenerek hayvanlarda ayak-tırnak problemlerine sebep olan faktörler işletme bazında tespit edilerek çözüm yöntemleri üreticilere aktarılmalıdır. Ayrıca, üreticilere ayak-tırnak problemlerine neden olan faktörler ve alınması gereken koruyucu tedbirler hakkında eğitimler verilmelidir.

5.3. YEM VE HAYVAN BESLEME UYGULAMALARI

Sığırcılık işletmelerinin en büyük gideri yem ve hayvan besleme giderleridir. Yem kaynaklarının sınırlı olması, yüksek yem fiyatları, yem bilgisi eksikliği ve rasyon hazırlamada uygulanan teknik hatalar hayvanlardan arzu edilen verimin alınmasını zorlaştırmaktadır.

Ülkemiz hayvancılığının temel sorunlarından biri kaliteli kaba kesif yem ihtiyacının karşılanmamasıdır. Bu yüzden ucuz olmasından dolayı özellikle süt ve besi hayvancılığında kaba yem olarak büyük oranda saman kullanılmaktadır. Sığır yetiştiriciliğinin bilinçli yapıldığı işletmelerde samanın altlık malzemesi olarak kullanıldığı göz önüne alındığında, işletmelerin büyük çoğunluğunda sığırlardan beklenen verimin neden elde edilmediği daha kolay anlaşılabilir. Kaba yem ihtiyacının büyük oranda meralardan karşılandığı bölgelerde ise mera alanlarının değerlendirilememesi ve yem bitkileri yetiştiriciliğinin yaygınlaşmamış olması kaliteli kaba yem açığı sorunun daha fazla görülmesine neden olmuştur.

Hayvanların beslenmesinde kesif yemler (fabrikalarda üretilen yemler ile işletmelerde

mısır, arpa, kepek, buğday, mercimek, küspeler vb.) ile birlikte kaliteli kaba yemlerin (selüloz içeriği yanında sindirilebilir diğer besin maddelerince de zengin olan yonca, korunga ve fiğ kuru otları, silaj, haylaj vb.) kullanımı ve düzeyleri son derece önemlilik arz etmektedir.

Siğircilik işletmelerinde diğer önemli bir sorun işletmelerde yem ve yemlemeye ait bilgilerin sağlıklı bir şekilde kaydının tutulamamasıdır. Bu da işletmelerde rasyon hazırlama uygulamalarını zorlaştırmakta ve rasyonel ve ekonomik bir besleme olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Hayvanların verdikleri verimin ölçülüp kayıt altına alınmaması yem kullanımında yanlışların yapılmasına ve bunun sonucunda asidozis, laministis, alkalozis, ketozis, hipokalsemi, abomasum deplasmanı, karaciğer yağlanması vb metabolik hastalıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Hayvanların genetik kapasitesi ve buna uygun çevre koşullarının dikkate alınarak hayvanların beslenmesi verimli hayvansal üretimin önkoşulları arasında kabul edilir. Ülkemizde özellikle son 20 yılda ciddi miktarda kültür ırkı siğir ithalatı gerçekleştirilmiştir. Yerli ırklarımızla kıyaslandığında verim düzeyi oldukça yüksek olan bu ırkların besleme ve çevre koşullarına uyumu nispeten farklılık göstermektedir. Bu hayvanlara uygun çevre ve besleme koşullarının sağlanamaması ülkemizde siğircilik işletmelerinin en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Yetiştiricilerin özellikle beslenme uygulamalarındaki eğitimsizliği, yem kaynaklarının yetersizliği ve rasyon hazırlama uygulamalarındaki hatalar bu ırklarda verim düşüklüğüne neden olmuştur.

Farklı üretim yapısında (et, süt, kombine veya damızlık üretimi) olan siğircilik işletmelerinde hayvanların etkin ve ekonomik beslenmesi için hayvanlar belirli gruplara ayrılarak beslenme uygulanır. Gruplama genellikle cinsiyet, yaş (inek, boğa, düve, dana, tosun, buzağı) fizyolojik durum (gebelik durumu ve dönemi), verim düzeyi (süt ve et verimi) ve hastalık gibi konular dikkate alınarak yapılmaktadır. İşletmeler kurulurken işletme yapısının hayvanları gruplandırmaya elverişli olacak şekilde planlanması gerekmektedir. Gruplandırma süt siğirilerinden beklenen süt veriminin elde edilebilmesi, süt veriminin değişiminin daha stabil olması (persistans), üreme performansının sağlıklı bir şekilde kontrol edilmesi izlenmesi ve iyileştirilmesi, farklı fizyolojik koşullardaki hayvanların uygun kondisyona sahip olmaları bakımından hayati önem taşır (Görgülü, 2012). Besi hayvanlarını da özellikle ırk, yaş, cinsiyet, canlı ağırlık ve kondisyon özellikleri bakımından gruplandırmak mümkündür.

5.3.1. Mevcut Durum ve Sorunlar

Araştırma sonucunda, Diyarbakır il ve ilçelerinde bulunan siğircilik işletmelerinde kullanılan yem hammadde kaynaklarının yetersiz, kalitesiz ve pahalı olduğu tespit edilmiştir. İşletmelerin tamamına yakını yem fiyatlarının yüksek olmasını en büyük sorun olarak gördüklerini bildirmişlerdir. Son yıllarda yem fiyatlarının yüksek olmasından dolayı birçok üreticinin hayvancılık faaliyetini sonlandırdığı belirlenmiştir.

Hayvancılık yapan işletmelerin büyük çoğunluğunun aynı zamanda bitkisel üretim yapmalarına rağmen ihtiyaç duydukları kaba ve kesif yemin büyük bölümünü dışarıdan satın aldıkları belirlenmiştir. Bu da bitkisel üretimden elde edilen üretimin sınırlı düzeylerde olduğunu göstermiştir. Her ne kadar üreticiler yem temininde fazla sorun yaşamazlar da kullanılan yem hammaddesi çeşidinin son derece sınırlı olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin büyük bir bölümünde kaba yem olarak saman ve kalitesiz kuru ot, kesif yem olarak da arpa ve buğday kullanılmaktadır. Yem bitkileri ekiminin yok denilecek düzeyde az olması, silaj üretim ve kullanımının henüz yaygınlaşmamış olması, mera bölgelerinin değerlendirilmemesi işletmelerin kaba yem sorununu iyice artırdığı görülmüştür. Bazı üreticilerin yem maliyetinden tasarruf

emek amacıyla temin ettiği pamuk tohumu küspesi, kepek, değirmencilik diğer yan ürünlerini ise uygun rasyonlar şeklinde kullanmadıkları belirlenmiştir.

Gerek araştırmanın yapıldığı Diyarbakır'da ve gerekse de bölge illerinde yem fabrikası sayısının sınırlı sayıda olması ve mevcut fabrikaların düşük kapasitede üretim yapması sığircılık işletmelerinin ihtiyaç duydukları fabrika yemini bölge dışındaki fabrikalardan temin yoluna gitmelerine neden olmaktadır. Üreticilerin tamamına yakınının satın aldıkları yemlerin besin madde içeriği hakkında bilgi sahibi olmadıkları, hiçbir şekilde analiz etmedikleri ve yemi kalitesi konusundaki bilgi eksikliği nedeniyle yemi daha pahalıya temin ettiği saptanmıştır.

Hayvan besleme uygulamalarında ciddi hataların yapıldığı tespit edilmiştir. Besleme uygulamalarında hayvanların yaşı (inek, boğa, dana, düve, tosun ve buzağı) ile fizyolojik durumunun (gebelik) göz önüne alınarak gruplandırmanın pek yapılmadığı saptanmıştır. Süt sığırı işletmelerinde gruplandırmanın yaygın olarak sadece buzağı, sağmal inek ve boğa şeklinde yapıldığı gözlemlenmiştir. Besi çiftliklerinde ise hayvanlar arasında herhangi bir gruplandırılmaya gidilmediği, işletmede bulunan farklı canlı ağırlık, yaş ve kondisyondaki hayvanların aynı tip ve miktardaki yem ile beslendikleri belirlenmiştir. Her iki yanlış ve bilinçsiz besleme uygulamaları sonucunda işletmelerin genelinde ciddi düzeyde verim kayıplarının meydana geldiği tespit edilmiştir. Verim kayıpları süt sığırı işletmelerinde genel olarak; düzensiz kızgınlık, döl tutmama, yavru atma, buzağı ölümleri ve düşük süt verimi şeklinde, besi işletmelerinde ise yem etkinlik düzeyinde (yemin ete dönüşümü) azalma, çeşitli metabolik hastalıklar şeklinde ortaya çıktığı belirlenmiştir.

5.3.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- Yem fiyatlarını makul seviyelere düşürecek yasal düzenlemeler acilen hayata geçirilmelidir. Yemde kullanılan hammaddelerinin doğrudan ithalatı yerine bu ürünlerin ülke içerisinde üretilmesine destek verilmelidir. Hammadde-yem fiyatı dengesinin sağlanması durumunda karma yem fiyatları makul değerlere düşürecektir.
- Kaliteli kaba yem üretimi için yem bitkileri üretimine verilen doğrudan gelir destek miktarı artırılarak üreticilerin yem bitkileri ekimi teşvik edilmelidir. Yem bitkileri ekiminin yaygınlaştırılması için üreticiye eğitime önem verilmelidir.
- Silaj ve haylaj üretimi teşvik edilmeli, üretimi ve kullanımı konularında üreticilere eğitimler düzenlenmelidir.
- Bölgede bulunan mera alanlarının ıslahı yapılarak iyileştirilmeli ve üreticilerin kullanımına açılmalıdır.
- Rasyon hazırlama teknikleri ve hayvan besleme konularında çiftçilerin bilinçlenmesini sağlayacak sahaya yönelik eğitim çalışmaları acilen başlatılmalıdır.
- Bölgede yetişen ve kesif yem olarak kullanılabilir alternatif yem hammaddeleri kullanımını yaygınlaştırılmalıdır.
- Bölgede üretim yapan yem fabrikalarının hammadde tedarik sorunu çözümlenmeli ve kapasite kullanım oranı yükseltilmelidir.
- Özellikle 50 baş ve üzeri kapasiteli işletmelere işletmeye idare-bakım ve besleme konularında danışmanlık hizmeti verecek uzman çalıştırma zorunluluğu getirilmelidir.

5.4. HAYVAN SAĞLIĞI VE HASTALIKLAR

Hastalıklar genel olarak, hayvancılık işletmelerinde üretim maliyeti ve işletme karlılığını doğrudan etkileyen faktörlerden biridir. Sığırlarda et ve süt veriminin düşmesi, ürün kalitesi ve güvenilirliğinin azalmasına neden olan hastalıklar, çeşitli üreme problemleri ve ölümlere neden olarak da ciddi ekonomik kayıplar yaratırlar.

Sığırlarda görülen hastalıkları genel olarak infeksiyöz (bulaşıcı) ve metabolik hastalıklar olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Bulaşıcı hastalıklar sebep olduğu üretim kayıplarına ek olarak tedavi giderleri, hastalık koruma ve kontrol harcamalarını beraberinde getirebilmektedir. Şap (tabak hastalığı), Leptospirozis (sarılık), Antraks (şarbon), Mastitis (Meme İltihabı), Brusellosis (Yavru Atma Hastalığı, Malta Humması), Yanıkara, Sığır Vebası, Tüberküloz (verem), Buzağı Septisemisi ve ayak hastalıkları sığırlarda en yaygın görülen bulaşıcı hastalıklardır. Bu hastalıklardan Şarbon, Tüberküloz ve Brusella hastalığı aynı zamanda hayvanlardan insanlara geçebilme (zoonoz) özelliğine sahiptirler. İnfeksiyöz hastalıklarla mücadelede aşı en önemli koruma yöntemlerinden bir tanesidir. Yanlış ve hatalı besleme uygulamaları sonucu sığırlarda ortaya çıkan metabolizma hastalıkları da ciddi üretim kayıplarına neden olurlar. Hipokalsemi (Süt Humması), Ketozis, Asidozis, Timpani (Şişme), Ot Tetanisi, Üre (Amonyak) Zehirlenmesi, Karaciğer Yağlanması ve Laminitis sığırlarda görülen başlıca metabolizma bozukluğu hastalıklarıdır.

Yapılan araştırmalar hayvan hastalıklarının önemli ekonomik kayıplara neden olduğunu göstermiştir. Türkiye’de Şap hastalığı ve tedavi maliyetinin yıllık % 15 süt kaybına (yaklaşık olarak 8 milyon dolar) ve % 10 düzeyinde et kaybına (yaklaşık 81 milyon dolar) neden olduğu bildirilmiştir (Şentürk, 2006). Aynı çalışmada, 2003 yılı verileri itibariyle şap hastalığına bağlı toplam finansal kayıplar kültür, melez ve yerli hayvan ırkları için ortalama değerler sırasıyla süt sığırları için 421 TL, düvede 208 TL, dişi buzağıda 210 TL, besi sığırında 264 TL, erkek buzağıda 60 TL olduğu bildirilmiştir. Yine aynı çalışmada Şap enfeksiyonunun 2003 yılı için Türkiye’ye maliyetinin 73 trilyon civarında olduğu bildirilmiştir. Burdur, Konya ve Kırklareli illerinde yapılan diğer bir araştırmada, 5 önemli endemik hastalıktan (Klinik Metritis, Klinik Mastitis, Retensio, Hipokalsemi ve Ayak Hastalıkları) kaynaklanan ortalama finansal kaybın 261 TL/inek/yıl düzeyinde olduğu, söz konusu kaybın % 75’inin sakınılabılır kayıp olduğu bildirilmiştir. (Yalçın ve ark.,2006).

Hayvansal üretimde hastalıklar üreticinin sürekli mücadele halinde olduğu konulardan bir tanesidir. Sağlık tedbirlerinin zamanında ve doğru bir şekilde uygulanması hastalıklardan korunmanın en etkin ve en ekonomik yoludur. Sığırlarda infeksiyöz hastalıklara karşı korunmanın en etkili yolu ise aşılama. Aşıların hastalıklara karşı istenen özelliklere sahip olması, uygun aşılama yöntemi, dozu ve zamanı, işletme ve çevre koşulları başarının koşullarıdır. Ayrıca, barınak koşullarının iyileştirilmesi, hijyenik ortamın sağlanması, ve beslenme uygulamaları başlıca uyulması hastalıkla mücadelenin diğer önemli aşamalarıdır.

5.4.1. Mevcut Durum ve Sorunlar

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde genel olarak, sağlık koruma tedbirlerinin yetersizliği, hijyenik olmayan barınak koşulları, yetersiz ve bilinçsiz besleme uygulamaları ile aşılama uygulamalarındaki eksiklikler dikkati çekmiştir.

Üreticinin hastalıklar konusunda genel bilgiye sahip olmalarına rağmen sağlık koruma tedbirlerini yeterince almadıkları tespit edilmiştir. İşletmelerin büyük çoğunluğunda alt yapı eksikliklerinin olduğu, özellikle de hasta hayvan bölmesinin olmamasından kaynaklı olarak bir hayvanda görülen hastalıkların çok kısa bir sürede sürünün geneline yayıldığı belirlenmiştir.

Gerek kamu görevlileri tarafından ve gerekse de özel veteriner tarafından yapılması gereken aşıların zamanında yapılmadığı bunun sonucunda infeksiyöz hastalıkların daha sık görüldüğü ve ciddi düzeyde verim kayıplarına neden olduğu saptanmıştır. Üreticilerin büyük çoğunluğu kamu veterinerlerinin aşılama takvimini uygulamadıklarını ve bazı zorunlu aşıları yapmadıklarını bildirmişlerdir.

İşletmelerde özellikle, şap, mastitis ve sarılık hastalıklarının çok yaygın ve sıklıkla görüldüğü saptanmıştır. Bu hastalıklarla mücadelenin yeterli ve etkin bir şekilde yapılamadığı tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen diğer önemli bir tespit ise bölgede görülen birçok hastalığın (bazılarının ihbarı zorunlu hastalık olmasına rağmen) çeşitli kaygılardan dolayı ihbarının yapılmadığı ve kayıtlara geçirilmediği saptanmıştır. Bu da bölgede hastalıklarla mücadeleyi büyük ölçüde zayıflatmıştır.

5.4.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- Özellikle aile işletmeciliği şeklinde üretim yapan işletmelerin barınak altyapı koşullarına destek sağlanarak hızla iyileştirilmelidir.
- Başta sağlık koruma tedbirleri olmak üzere hastalıklarla mücadele konularında çiftçilerin eğitilmesi, işletme düzeyinde aşılama, ilaç kullanımı vb. diğer konularda hayvanların sağlık kayıtlarının tutulması sağlanmalıdır.
- Aşılama uygulamalarının sağlıklı bir şekilde yapılması için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde il ve ilçe müdürlükleri düzeyinde gerekli denetim ve kontrol mekanizmasının daha etkin bir şekilde çalışması sağlanmalıdır.
- İşletmelerde yaygın olarak görülen özellikle Şap, Sarılık, Mastitis ve Yavru Atma Hastalıklarının yönetimi için yeni koruma ve mücadele hedefleri belirlenmeli ve acilen uygulamaya geçilmelidir.
- Hasta hayvanlardan elde edilen ürünlerin gıda güvenliği ve hijyeni bakımından denetimi yapılarak tüketici sağlığını tehdit edebilecek gıdaların pazara sunulması engellenmelidir.
- İşletmelerde görülen hastalıklar derhal kayıt altına alınmalı ve gerekli müdahaleler zamanında yapılmalıdır.

5.5. ÜREME SORUNLARI VE TOHUMLAMA UYGULAMALARI

Üreme kısaca bir canlının neslini devam ettirmesi olayıdır. Üreme olayı ile canlının genetik yapısının yeni nesillere aktarılması ve yeni bireylerin oluşması sağlanır. Meydana gelen canlı anne ve babanın genetik özelliklerini taşırlar.

Çiftlik hayvanlarında üreme işletme karlılığının temel şartlarından birisidir. Dolayısıyla işletme başarısı üreme performansına bağlı olup, en üst düzeyde performans ancak sağlıklı bir üreme yönetiminin yapılması ile mümkündür. Üreme yönetimi, hedeflerin tanımlanmasından sonra sürünün üretim performansını artıracak uygulamaların planlanması ve titizlikle yürütülmesini gerektirir. Üreme yönetiminin belirlenen hedeflere ulaşması için sürünün beslenme programı ve sağlığının da birlikte yürütülmesi gerekir.

Süt sığırı işletmelerinde üreme olayı sadece işletme karlılığının değil aynı zamanda sürünün yenilenmesi ve işletmenin devamlılığı için son derece önemlidir. Süt sığırı işletmelerinde inekler eğer mecburi bir ayıklama olmazsa ortalama olarak 3-5 laktasyon sürüde tutulurlar.

Siğırların üreme özelliklerinin iyi bilinmesi, beslenme-üreme ilişkisi ve hayvan sağlığı koruma tedbirlerinin alınması sağlıklı döl verimini etkileyen en önemli unsurlardır. Hayvanların sürüden mecburi çıkarılma sebepleri olarak döl verimi problemi (% 23), Mastitis (% 15), diğer hastalıklar (% 10.5), ölüm (% 3.3), ayak ve bacak problemi (% 1.8), huysuzluk (% 0.2) olarak gösterilmektedir (Anonim, 2013)

Siğırlar gebe olmadıkları sürece belirli aralıklarla kızgınlık gösterir ve yaşamları boyunca kızgınlık göstermeye devam ederler. Bu süre 17-24 gün arasında değişmekle beraber ortalama olarak 21 gün'dür. Kızgınlığın temel belirtileri siğırlarda genel olarak huysuzluk, diğer hayvanları koklama veya üstüne çıkma ve genital organlarında meydana gelen değişimler (üreme organının dış kısmının şişmesi ve kan toplanması) ile kendini gösterir. İneklerde kızgınlık süresi 12-24 saat arasında değişebilmekle birlikte ortalama kızgınlık üresi 18 saattir. Kızgınlık süresi ortalama görüldükten sonraki 6-18 saatler arasındaki zaman dilimi tohumlama için en ideal zaman olup gebe kalma ihtimali yüksektir. Ancak, genel olarak kızgınlık gösteren inek 24 saat içerisinde boşaya verilmeli veya tohumlama yapılabilir. Bir başka deyişle, sabah kızgınlığa gelen hayvanlar akşama doğru, akşam kızgınlığa gelen hayvanlar sabah erken tohumlanmalıdır. Kızgınlığın iyi takip edildiği durumlarda tek aşım veya tohumlama yeterlidir. Ancak, kızgınlık iyi takip edilememişse gün içinde sabah ve akşam olmak üzere iki kez tohumlama yapılabilir.

Süt siğırları işletmelerinde döl tutmama (infertilite) en büyük işletme sorunlarından bir tanesidir. İneklerde infertilite genellikle fonksiyonel bozukluklar, infeksiyöz hastalıklar ve hatalı ve yanlış bakım-beslenme uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kızgınlık tespitinin doğru yapılmaması aşım veya suni tohumlamanın ideal zamanda yapılamaması, sperma kalitesi ve suni tohumlama uygulamaları sırasında yapılan hatalar da ineklerde infertiliteye sebep olabilmektedir.

Fonksiyonel bozukluklar dışındaki infertilite nedenleri işletme koşullarında düzeltilebilecek durumlardır. Uygun barınak koşullarının sağlandığı ve infeksiyöz hastalık görülmeyen inekler iyi ve dengeli bir beslenme programına tabii tutulduklarında gebe kalma büyük ölçüde meydana gelmektedir. Çünkü besleme ile üreme arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Verim düzeylerine göre beslenmeyen ineklerde üreme sorunlarının görülmesi kaçınılmazdır. Laktasyonun ilk dönemlerinde süt siğırları yetersiz yem tüketimine bağlı negatif enerji bilançosu gösterirler. Hayvanın gebe kalmasını zorlaştıran bu durumun farkına varılıp acilen önleminin alınması gerekir. İnekler ilk tohumlamaya gelmeden ideal rasyonlar hazırlanarak uygulanacak bir beslenme sürüdeki hayvanların gebe kalma oranını artıracaktır.

Gelişimini tamamlamış düvelere 18 aylık yaştan itibaren doğal aşım veya suni tohumlama yapılabilir. Kızgınlıklarını daha erken göstermelerine rağmen, sağlıklı döl verimi için belirlenen bu yaşta ilk tohumlamanın yapılması önerilir. Suni tohumlama yöntemi doğal aşıma göre daha ekonomik bir uygulama olup, işletmelere çeşitli avantajlar sağlamaktadır. Bir boğadan elde edilen sperma ile çok sayıda hayvanın döllemesi, üstün damızlık değeri olan boğa kullanımı ve fertilite kontrolü suni tohumlama uygulamasının sağladığı üstünlüklerden bazılarıdır. Ayrıca, dölleme yoluyla bulaşan Brusellozis hastalığı gibi birçok salgın hastalığın bulaşması riski suni tohumlama uygulamasıyla ortadan kalkmış olur.

5.5.1. Mevcut Durum ve Sorunlar

Araştırma kapsamındaki işletmelerin en fazla karşılaştıkları sorunlardan birinin de üreme sorunları ve suni tohumlama uygulamalarındaki başarısızlıklar olduğu saptanmıştır. Bu sorun üreticilerin devletten en fazla yardım talebinde buldukları konulardan biri olmuştur.

Yapılan incelemelerde süt ve damızlık yetiştiriciliği yapılan işletmelerde ciddi düzeyde üreme problemlerinin olduğu tespit edilmiştir. Her üç hayvandan birinde döl tutmama sorunu ve dört hayvandan birinde ise yavru atma meydana geldiği belirlenmiştir. Hayvanlarda düzensiz kızgınlık seyri, yavru atma ve ilk ay buzağı ölümleri, güç doğum ve kısırlık işletmelerde karşılaşılan diğer sorunlar olduğu saptanmıştır.

İneklerde yaygın bir şekilde görülen infertilite ve düzensiz kızgınlık gibi üreme problemlerinin daha çok beslenme hatalarının ve zamanında yapılmayan tohumlama uygulamalarından kaynaklandığı tespit edilmiştir. Yapılan incelemelerde, ineklerin gerek doğumdan önceki kuruda kalma döneminde ve gerekse de doğumdan sonraki ilk kızgınlığın görüldüğü ilk iki aylık dönemde fizyolojik ve verim düzeyi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde beslenmedikleri belirlenmiştir. Bunun sonucunda kızgınlık gecikmesi ve düzensizliğini sıklıkla görüldüğü tespit edilmiştir. Ayrıca işletmelerde genel olarak hayvan kayıtlarının tutulmaması kızgınlık takibini de zorlaştırdığı gözlemlenmiştir. İncelemelerde sonucunda işletmelerde bulunan her 3 inekten birinde kızgınlık tespitinin doğru bir şekilde yapılamadığı saptanmıştır.

Hayvanlarda doğal aşım ve yapay tohumlama uygulamalarında ciddi zamanlama hatası yapıldığı bunun da infertilitenin önemlidenlerden biri olduğu tespit edilmiştir. Kızgınlık tespitini başarılı bir şekilde yapabilen işletmelerde tohumlamanın farklı zaman aralıklarında yapıldığı saptanmıştır. Yapılan incelemelerde, işletmelerin ancak yarısının doğal aşım ve suni tohumlama için en ideal zaman dilimi olan sürelerde (kızgınlık görüldükten 6–18 saatler arasında) aşım veya tohumlama yaptıkları tespit edilmiştir.

Suni tohumlama uygulamalarında veteriner hekimin işletmeye zamanında gidememesi üreticilerin doğal aşımı daha fazla tercih etmelerinde önemli rol oynadığı saptanmıştır. Ayrıca bazı ilçelerde bazı dini kaygılardan dolayı suni tohumlama yöntemini pek benimsemedikleri gözlemlenmiştir.

5.5.2. Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- İşletmeye uygun hayvanlara ait bir kayıt sistemi oluşturularak hayvanların buzağılama, kızgınlık ve tohumlama tarihleri ile sağlık ve tedavi bilgilerinin kaydı tutulmalıdır.
- Hayvanın yaşı, fizyolojik durumu, sağlık durumu, verim düzeyi ve barınak koşulları dikkate alınarak rasyonlar hazırlanmalı ve beslenme programı uygulanmalıdır.
- Hayvanlarda yavru atmaya neden olan enfeksiyonlara karşı sağlık koruma tedbirleri alınmalı ve bu hastalıklarla mücadele daha etkin bir şekilde yürütülmelidir.
- Üreticilere özellikle kızgınlık, kızgınlık belirtileri, uygun tohumlama zamanı ve gebeliğin takibi konularında eğitim verilmelidir.
- Buzağı ölümlerini normal düzeylere çekmek için özellikle doğum sonrası buzağuların bakım ve beslenmesi konularında yetiştiricilerin eğitilmesi gereklidir.
- Yapay tohumlama uygulamalarındaki zamanlama hatalarının acilen önüne geçilmelidir. İlgili kamu kurumlarında çalışan yetkili personelin üretici ziyaretlerini sıklaştırarak suni tohumlama çalışmalarını daha etkin bir şekilde yürütmesi sağlanmalıdır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, bünyesinde gerekirse her ilçede 24 saat hizmet verecek suni tohumlama ekipleri kurulmalıdır.
- Suni tohumlamanın daha fazla teşvik edilerek yaygınlaştırılması sağlanmalıdır.

5.6. SÜT ÜRETİMİ VE PAZARLAMA DURUMU

Hayvansal ürünlerin tüketici isteklerine uygun olarak kaliteli ve güvenilir bir şekilde üretilmesi ve yine uygun pazarlama koşullarında üreticiye sunulması işletme ekonomisi açısından büyük önem arz etmektedir. Başarılı bir hayvansal üretim faaliyeti ancak iyi pazar koşullarının oluşturulmasıyla mümkündür. Dolayısıyla işletmede üretilen bütün ürünlerin işletmeye ekonomik katkı sağlayacak bir şekilde pazarlanması gerekir. Pazarlama sorunu çözülmedikçe işletmelerde ekonomik ve sürdürülebilir bir hayvancılık faaliyetinin yürütülmesi ekonomik açıdan çok zordur.

Süt sığırcılığında temel ürün süt olup, hayvancılık sektörüne ciddi katma değer yaratmaktadır. İnsan beslenmesinin vazgeçilmez kaliteli besin kaynaklarından biri olan süt her zaman stratejik bir öneme sahip olmuştur. Sütün üretilmesi kadar sütün iyi koşullarda pazarlanması süt sığırcılığı işletmeleri açısından son derece önemlidir. Sütün pazarlanması üretilen sütün miktarı ve kalitesi, muhafazası, depolanması, standardizasyonu, nakliyesi ile tüketiciye ulaşmaya kadar geçen faaliyetlerin tümünü kapsamaktadır.

Dünyada süt üretimi ve pazarlanmasında tarımsal kooperatiflerin çok etkin rol oynadığı görülmektedir. Türkiye’de ise süt sektöründe örgütlenme modelleri hukuki statüleri bakımında başlıca üç grup altında toplanırlar bunlar; kooperatifler, değişik hayvancılık dernekleri (süt üretici birlikleri, damızlık sığır yetiştiricileri birliği, koyun-keçi yetiştiricileri birliği), özek işletmeler (Fabrika, Mandıra) (Güneş, 2013).

AB ülkeleri ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde sütün üretimden tüketimine kadar olan pazar zinciri büyük ölçüde tarımsal kooperatifler tarafından kurulmaktadır. Bazı AB ülkelerinde sütün pazarlanmasında kooperatiflerin payı İngiltere’de % 100, İrlanda’da, % 97, Finlandiya’da % 96, Danimarka ve İsveç’te % 95, Hollanda ve Portekiz’de % 82, Almanya’da % 55-60, İtalya’da % 38 Yunanistan’da % 20 düzeyindedir (Saner, 2012). Tarımsal kooperatiflerin süt pazarındaki payı ABD’de % 70, Yeni Zelanda’da % 90 ve Türkiye’de ise % 5 seviyesindedir. AB’de kooperatifler, rekabet çerçevesi içinde bağımsız çalışan, ortakların özerkliğini sürdüren ve onların bağımsızlığını güçlendiren tek ekonomik kurum durumundadır (Saner, 2012).

Türkiye’de üretilen sütün sadece % 60’ı pazarlanmakta olup, bunun % 40’ına yakın kısmı işlem görmeden tüketiciye ulaşmaktadır. Süt sanayi işletmeleri ve mandıralar çok sayıdaki işletmeden hammadde satın alıp bunu işleyerek toptancı ve perakendeciler aracılığıyla pazarlamaktadırlar ve bu süreç içerisinde piyasada pazarlık gücünü ellerinde tutabilmektedirler (Saner, 2012).

Türkiye’de planlı bir üretimin olmaması ve kayıt dışı süt üretiminin fazla olması sütün pazarlanması ve fiyat belirlemede ciddi problemlerin yaşanmasına neden olmaktadır. Süt fiyatlarında meydana gelen istikrarsızlıklar üreticiyi ve sanayiciyi zor duruma düşürebilmektedir. Her ne kadar Et ve Süt Kurumu süt fiyatlarında dalgalanmayı önleyici ve fiyat istikrarı sağlayacak yeni yasal düzenlemeleri yapma yoluna gitse de mevcut üretim ve pazarlama koşulları sağlıklı bir yapıya dönüştürülmedikçe başarıya ulaşma zor görünmektedir.

Süt sektörünün en önemli sorunu kalitesiz çiğ süttür. İşletmelerin yeterli mekanizasyon altyapısına sahip olmaması bu sorunun temel nedenlerinden biridir. Sütün sağımı, muhafazası ve işlenmesinde modern teknolojinin kullanılması sütün kalite ve güvenilirliğinin korunması için son derece önemlidir. Çiftlikten sofraya gıda güvenliği yaklaşımı, özellikle süt ürünleri gibi hayvansal kaynaklı işlenmiş gıda ürünlerinde, çiğ süt üretiminden son ürünün tüketiciye ulaşmasına kadar olan zincirin her halkasında özel ölçüm ve denetimler yapılmasını gerektiren

bir süreçtir (Güneş, 2013). Dolayısıyla işletmelerin kaliteli ve güvenli süt ve süt ürünleri üretimi için gıda güvenliği sistemlerini oluşturmaları gerekmektedir. Ülkemizde üretilen sütlerin % 27'si modern tesislerde işlenirken, AB ülkelerinde % 95 oranındadır (TUİK, 2011). Türkiye'de süt ve ürünleri sanayinin üretim değerinin gıda sanayinin toplam üretim değerleri içindeki payı % 15 düzeyindedir. Türkiye'de gıda sanayindeki işletme sayısının %11'ini süt ve süt ürünleri işletmeleri oluşturmaktadır. Bu alanda yeni yatırımlar artış göstermektedir (Güneş, 2013).

5.6.1.Mevcut Durum ve Sorunlar

Diyarbakır'da süt ürünlerinin toplanmasında ve pazarlanmasında etkin bir organizasyonun olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, süt işleyecek fabrika sayısının son derece sınırlı olduğu üretilen sütlerin pazarlanmadığı belirlenmiştir. Kooperatif yapısındaki işletmelerin birkaçı ve büyük kapasiteli modern yapıdaki bazı işletmeler dışında sütleri satabilecekleri bir pazara sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca mandıracılık yaygın değildir.

İşletmelerin mekanizasyon altyapı eksikliğinden dolayı elde edilen sütün uygun koşullarda muhafaza edilmediği tespit edilmiştir. İncelen işletmelerin sadece % 8'inde (çoğunlukla büyük kapasiteli modern yapıdaki işletmeler) süt soğutma tankı olduğu belirlenmiştir.

Süt Endüstrisi Kurumu'nun (SEK) 1995 yılında özelleştirilmesinden sonra bölgede yerini dolduracak özel sektör işletmelerinin kurulmaması üreticileri zor durumda bırakmış ve süt pazarlanması konusunda sıkıntıların giderek derinleşmesine neden olmuştur. Süt ürünleri alanında faaliyet gösteren 4 firma ve mevsimlik kurulan (Ocak-Mayıs) ve özellikle küçükbaş hayvan sütünün alınıp işlenmesine yönelik bir kaç mandıra dışında sütün sağlıklı koşullarda ve pazarlama garantisini sağlayacak tesisler mevcut değildir.

Çiğ sütün pazarlanmasının büyük bir bölümü üreticilerin kendi bireysel çabaları ile yapılmakta, kooperatif, birlik ve diğer örgütler vasıtasıyla yapılmamaktadır. Dolayısıyla üretilen süt hiçbir şekilde kayıt altına da alınmamaktadır.

İlde ve ilçelerde düzenli bir süt toplama organizasyonu bulunmamaktadır. Bunun bir sonucu olarak, üreticilerin kendi olanaklarıyla gerek çiğ süt satışı, gerekse sağlıksız koşullarda peynir, yoğurt ve tereyağı gibi ürünlere sütü işleyerek pazarladıkları tespit edilmiştir.

Diyarbakır ilinde süt işleme ve pazarlama kanallarının çok yetersizliğinin süt sığırcılığı gelişimini engellediği ve hatta gerilemeye neden olduğu saptanmıştır

5.6.2.Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- Diyarbakır ili ve ilçelerinde modern süt işleme tesislerinin kurulumu teşvik edilmelidir.
- Kooperatifler işlevsel hale getirilerek sütün uygun koşullarda muhafazası, toplanması ve pazarlanması sağlanmalıdır.
- Özellikle aile işletmesi yapısındaki işletmelerin çiğ sütlerini toplayacak ve pazarlayacak etkin örgütler kurulmalı, sütünü örgütler kanalıyla pazarlayan üreticilere, daha yüksek prim verilerek örgütlenme teşvik edilmelidir.
- Diyarbakır Süt Üreticileri Birliği'nin daha etkin bir şekilde süt toplama ve pazarlanmasına katılımı sağlanmalıdır.
- Sağlıksız koşullarda satılan sokak sütleri ve merdiven altı üretimlerinin (peynir, yoğurt, tereyağ vd) denetimleri yapılmalıdır.

5.7. HAYVANCILIK DESTEKLEMELERİ (HİBE, KREDİ, TEŞVİK)

Teşvik kavramı, belirli ekonomik ve sosyal faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayri maddi destek, yardım ve özendirme olarak tanımlanmaktadır. Ülkemizde, 1913 yılından beri sistemli bir şekilde uygulanan teşvik tedbirleri, ekonomik gelişmelere paralel olarak büyük değişikliklere uğramıştır. Hibe destekleri bağış şeklinde, kredi destekleri ise genellikle faiz ve vergi indirim şeklinde uygulanan destekleme şekilleridir.

Tarımsal ürünlerin sunum ve isteminin diğer kesimlere göre farklı özelliklere sahip olması nedeniyle devletin gerek üretici gelirlerinde gerekse ürün fiyatlarında istikrarı sağlamak amacıyla uyguladığı politikaların bütünü olarak tanımlanan tarımsal desteklemeler, gelişmekte olan ve ekonomisinin önemli bir kısmını tarımsal faaliyetlerden sağlayan ülkemiz için oldukça önem arz etmektedir.

Belirli ekonomik faaliyetlerin diğerlerine oranla daha fazla ve hızlı gelişmesini sağlamak amacıyla, kamu tarafından çeşitli yöntemlerle verilen maddi veya gayri maddi destek ve yardımlar olarak tanımlanan teşvikler, üretimin, istihdamın, ihracatın artırılması gibi genel amaçlarının dışında sektörel gelişmenin sağlanması, Ar-Ge kapasitesinin artırılarak yenilikçiliğin geliştirilmesi, işletmelerin rekabet güçlerinin artırılması gibi amaçlar da gütmektedir. Teşvikler sadece ekonomik istikrar ve büyüme gibi ekonomik odaklı değil bölgesel dengesizlikleri azaltma, çevrenin korunması, işgücünün eğitilmesi gibi sosyal alanlara da temas etmektedir (OKA, 2012)

Ülkemizde tarımsal üretim desteklenmesi içerisinde hayvansal üretim desteklerinin aldığı pay % 27 civarında olup farklı kurum ve kuruluşlar tarafından hayvansal üretime destek verilmektedir.

Gıda Tarım Ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB) 2013 yılı itibarıyla, sığırcılık işletmelerine çeşitli şekillerde doğrudan destek sağlamaktadır. Bu destekler hayvan destekleri kapsamında; etçi, sütçü ve kombine anaç sığırlar, yerli ve ithal erkek sığır besisi hayvanlarına ve suni tohumlamadan doğan buzağı başına farklı miktarlarda verilen primlerdir. Bakanlık ayrıca yem bitkileri yetiştiriciliği destekleri kapsamında; kuru ve sulu yonca, korunga, tek yıllıklar, silajlık mısır ve yapay çayır mera için dekar başına yıllık destek primi sağlamaktadır. Hastalıklarla mücadele kapsamında hastalıktan arı işletmede ve onaylı süt çiftliklerinde hayvan başına destek primi ile şap ve brusellozis aşısı ile hayvan gen kaynaklarının korunmasına Bakanlık tarafından hayvan başına doğrudan destek sağlanmaktadır.

Ulusal kalkınma plan, program ve stratejilerinde öngörülen ilke ve hedefler çerçevesinde, Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmek üzere Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) çeşitli hayvancılık hibe destekleri vermektedir. TKDK, AB Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPARD) kapsamında; Süt Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım, Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ile Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması alt tedbirlerine % 65'e kadar hibe desteği sağlayabilmektedir.

GTHB'nın Kırsal kalkınma plan ve programları ile 2006 – 2010 Ulusal Tarım Stratejisi çerçevesinde Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), özellikle kırsal kesimde sivil toplum örgütleri, özel ve kamu sektörünün belirlenmiş olan kriterlere uygun yatırım ve harcamalarının belirli oranlarda finansmanı yoluyla, gelir ve sosyal standartların geliştiril-

mesi için olduğu kadar, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım politikasının bir parçası olarak, Avrupa Birliği fonlarının kullanım potansiyelini geliştirmek amacıyla uygulamaya konulmuş ve bu kapsamda hayvancılık yatırımlarına çeşitli oranlarda hibe desteği sağlamıştır.

Türkiye genelinde 1998-2009 yılları arasında GTHB yatırım programında yer alan genel bütçe kaynaklı projelerde toplam 926 proje alınmış, bunun %74'ünü (686 proje) ortaklar mülkiyetinde süt sığırcılığı ve ortaklar mülkiyetinde damızlık sığır yetiştiriciliği projeleri oluşturmaktadır (Yılmaz, 2010). Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesinde (KASDP) ise 2003-2008 yılları arasında toplam 1.009 proje alınmış olup, bunun %79'unu (794 proje) ortaklar mülkiyetinde süt sığırcılığı projesi oluşturmaktadır (TEDGEM, 2009).

GTHB'nın 2008-2015 yılları arasında Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındaki Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerinde süt-çü ve kombine ırklarla, Doğu Anadolu Projesi (DAP) kapsamındaki Ağrı, Ardahan, Bingöl, Bitlis, Erzincan, Elazığ, Erzurum, Hakkari, Iğdır, Kars, Malatya, Muş, Tunceli ve Van ile Bayburt ve Gümüşhane illerinde etçi ve kombine ırklarla kurulacak damızlık amaçlı sığır işletmesi yatırımlarının desteklenmesini sağlamıştır. Proje kapsamında 50-300 baş arasındaki damızlık süt, etçi ve kombine sığır yetiştiriciliği işletmelerine hayvan alımı, inşaat ve makine alımında sırasıyla % 30, 40 ve 40 oranında hibe desteği sağlamaktadır.

Türkiye'nin farklı bölgelerinde bulunan Kalkınma Ajansları aracılığıyla kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere teknik destek veya doğrudan destekler verilmektedir.

5.7.1.Mevcut Durum ve Sorunlar

Yürütülen araştırma kapsamındaki işletmelerin hayvancılık veya yem bitkileri ekim destek primlerinden yararlanma düzeylerinin son derece sınırlı olduğu tespit edilmiştir.

Üreticilerin devlet tarafından verilen krediler hakkında çok az bilgi sahibi olduğu belirlenmiştir. Özellikle köylerde bulunan üreticilerin yayım hizmetini sağlıklı bir şekilde alamadıkları saptanmıştır. GTHB desteklerinden haberi olan üreticilerin de verilen desteklerin detayları hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkları gözlemlenmiştir.

İşletmelerin büyük bölümünün kendi öz varlıkları ile hayvancılık faaliyetini sürdürdükleri tespit edilmiştir.

İşletmelerin % 70' hayvancılık ve % 90'ını da yem bitkileri yetiştirme desteklerinden yararlanmadıkları belirlenmiştir. Hayvancılık desteklerinin daha çok kültür ve melez ırklara verilmesi, buzağı desteklerinde suni tohumlama uygulaması şartı ve hayvanın kayıt sistemine kaydının yapılması şartı üreticilerin hayvan desteklerinden yararlanma düzeylerini düşürdüğü tespit edilmiştir. Yem bitkileri üretiminin bölgede pek yaygın olmaması ve yem bitkilerinin hayvan beslemedeki öneminin tam olarak bilinmemesinin üreticilerin bu teşviklerden yararlanımını önemli düzeyde düşürdüğü görülmüştür.

Kooperatif yapısındaki işletmelerin büyük çoğunluğu ile büyük kapasiteli modern yapıdaki bazı işletmelerin farklı kaynaklardan hibe ve teşvik desteği almasına rağmen faal olarak üretime devam etmedikleri tespit edilmiştir.

Üreticilerin tamamına yakını verilen desteklemelerin yetersiz olduğunu ifade ederken, büyük bölümü de desteklerin verilme yöntemini doğru bulmadıklarını bildirmişlerdir.

Uzun yıllardan beri hayvancılık yapan üreticilerin desteklemelerden yararlanmadıkları buna karşılık hiçbir hayvancılık deneyimi olmayan farklı mesleklerden gelen kişilerin söz konusu desteklerden yararlanarak sığır yetiştiriciliği teşebbüsünde buldukları gözlemlenmiştir.

Üreticilerin % 72'si yem, % 21'i etkin bir suni tohumlama organizasyonu, % 21 damızlık hayvan temini, % 11'i süt sağım makinesi/ünitesi ve % 8'i de öncelikli olarak barınak desteğine ihtiyacı olduğunu bildirmiştir.

5.7.2.Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- Üreticiler hayvan ve yem bitkileri yetiştiriciliği destekleri konularında bilgilendirilmeli ve bu desteklerden yararlanmaları sağlanmalıdır. Yayım hizmeti daha etkin bir şekilde yapılmalıdır.
- Desteklerden yararlanma koşulları gerçek üreticilerin yararlanabileceği şekilde revize edilmeli ve desteklenen işletmeler üzerinde ciddi denetim sağlanmalıdır.
- Bölge koşulları dikkatte alınarak özellikle yem bitkileri yetiştiriciliği teşvik desteği artırılmalıdır. Yeni kurulacak sığircılık işletmelerine destek için yem bitkileri yetiştirme koşulu getirilmelidir.
- İşletmelere hayvan besleme, yem kaynaklarının etkin kullanımı, süt kalitesi ve hijyeni konularında eğitim ve teknik destek hizmeti sunulmalıdır. Üniversite-Sanayi-Üretici işbirliği desteklenmelidir.
- İşletmelerin suni tohumlama yaptırımları konusunda eğitim-yayım çalışmaları ve desteklemeleri artırılmalıdır.
- Bölgede özellikle damızlıkçı sığır işletmelerinin kurulması için gerekli desteklemeler ve teşvikler verilerek, yöredeki damızlık hayvan ihtiyacı bu işletmeler tarafından sağlanmalıdır.
- Sağmal inek sayısı 10 baş üzerinde olan işletmelere sağım makinesi desteği verilmelidir.

5.8. ÖRGÜTLENME MODELLERİ

Örgütlenme ortak bir çabayı gerektiren bir amacın gerçekleştirilebilmesi için birlikte hareket etme, işbirliği yapma ve kurumsallaşma olarak tanımlanabilir. Örgütlenme ile birlikte söz konusu faaliyetlerde çeşitli yararlar sağlanır. Genel olarak uygarlıkla eş anlamda kullanılan örgütlenme, bir ülkenin gelişmişliğinin bir göstergesi olarak da kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında, gelişmiş batı dünyasının örgütlü bir yapıya sahip olduğunu görmek olasıdır.

Tarımda üretici örgütlenmelerinin temel amacı üretimde verimliliği artırmak, ürünlerin pazarlanmasını en iyi şekilde sağlamaktır. Tarımsal örgütlenmeler incelendiğinde çiftçilerin ekonomik ve mesleki örgütlenmeler olmak üzere iki şekilde örgütlendikleri görülmektedir. Her iki örgütlenme modeli de çiftçi çıkarlarının korunmasını amaçlamaktadır. Bu örgütler üretici kırsal alanın ekonomideki baskınlığını artırarak politik baskı oluşturma ve yeni teknolojilerin kullanımını sağlayarak üretici çıkarlarını korumaya çalışırlar.

Tarımsal örgütlenmenin en yaygın olduğu ve geliştiği ülkelerin başında AB ülkeleri gelmektedir. Tarıma dayalı sanayinin bu örgütler aracılığıyla etkin bir şekilde yürütüldüğü Avru-

pa Birliği'nde, tarım kesimine yönelik politikaların oluşturulmasında ve bu politikaların uygulanmasında da tarımsal örgütlerin önemli bir yeri vardır

Tarımsal üretimde gelişmiş ülkelerdeki örgütlenme modelleri incelendiğinde üreticinin üretimin planlanmasında ve pazarda etkin bir konuma gelebilmesinde en önemli aracın kooperatif örgütlenmeleri olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde üretimden pazarlamaya kadar örgütlü bir yapıda hareket eden üreticiler, gerek kendileri ve gerekse ülkeleri için yararlar sağlamışlar ve güçlü üretici örgütleri sayesinde, tarım-sanayi entegrasyonunu başarı ile kurmuşlardır. Kurdukları pazarlama yapısı ile de pazardan daha fazla pay almışlar ve ürettikleri ürünlerden daha fazla gelir elde etme imkanına kavuşmuşlardır (Köroğlu, 2003).

Kooperatifçilik modelinin dünya genelinde yaygın olduğu görülmektedir. Dünyada her yaklaşık on kişiden birinin kooperatif üyesi olduğu varsayılmaktadır. ABD'de çiftçilerin kredi ve üretim girdileri gereksiniminin yaklaşık olarak üçte biri kooperatifler tarafından sağlanmakta olup, tarımsal kooperatiflerin süt pazarlanmasındaki payının ise % 70 oranında olduğu görülmektedir.

AB ülkelerinde çiftçiler, klâsik anlamda 3 boyutlu olarak nitelenebilen Kooperatifler, Ziraat Odaları ve Üretici Birliklerinden oluşan demokratik örgütlere sahiptir. Bu yapı içerisinde; Kooperatifler; çiftçinin ekonomik kolunu, Üretici Birlikleri; politika yönlendirme ve lobi oluşturma kolunu, Ziraat Odaları ise hükümet ile çiftçi arasında köprü görevi yapan mesleki kolunu oluşturmaktadır. AB'de 12 bin dolayında tarım kooperatifi olup, AB tarımında kooperatiflerin payı, girdi sağlamada % 50, pazarlamada % 60 ve dış satımda ise %50 den fazladır.

Türkiyede tarımsal örgütlenmeler kooperatifler yanında ziraat odaları çiftçi birlikleri ve dernekleri gibi mesleki örgütler yapısındadır. Türkiye'de sığircılık alanında birçok sivil toplum örgütü faaliyet göstermektedir. Bunlar; Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, Süt Üretici Birliği, Hayvancılık Kooperatifleri, ve bazı derneklerdir.

5.8.1.Mevcut Durum ve Sorunlar

Diyarbakır'daki Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği ve Hayvancılık Kooperatifi uzun yıllardan beri faaliyet göstermesine rağmen araştırma kapsamındaki işletmelerin büyük bir çoğunluğunun (% 73'ü) birliğin varlığından haberdar olmadığını ve mevcut işletmelerin yalnızca % 61'inin Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği'ne (DSYB) üye oldukları tespit edilmiştir.

Diyarbakır ilinde özellikle aile işletmelerinin sayısı fazla ve işletme başına ortalama hayvan varlığı ise oldukça az olduğu belirlenmiştir.

DSYB'ye üye olan işletmelerin birlik faaliyetlerden memnun kalmadığı ve üyelik aidatlarını fazla buldukları tespit edilmiştir. İşletme sahipleri DSYB'nin beklentilerini karşılayamadığını ve herhangi bir avantaj sağlamadığını bildirmişlerdir.

Sığircılık işletmelerinde kooperatif yapısında örgütlenme tipinin yaygın olduğu ancak, genel olarak mevcut kooperatiflerin işlevlerini yerine getirmediği ve başarısız oldukları tespit edilmiştir. Kooperatiflerin başarısızlığı üreticilerin yeni örgütlenmelere gitmesini de engellediği görülmüştür.

Bölgede üreticilerin çıkarlarını koruyacak etkin bir örgütlenme yapısının olmaması başta pazar sıkıntısı olmak üzere birçok konuda üreticileri zor duruma düşürdüğü belirlenmiştir.

5.8.2.Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- Diyarbakır'daki Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği'nin görev ve yetkileri üretici nezdinde iyi anlatılarak üreticilerde Birliğin farkındalığı sağlanmalıdır.

- Birlik, sadece üreticilerin üye kaydı ve muhasebe işlemlerini değil aynı zamanda kuruluş amacına uygun olarak hareket ederek; yeni doğan buzağuların küpelenmesi, yeni işletmelerin plakalandırılması, aylık süt verim kayıtları ve süt ölçüm denetlemeleri, buzağılama, tohumlama, sürü hareket kayıtları, ineklerde dış görünüş özelliklerine göre sınıflandırma, yetiştirme ve besleme konularında danışmanlık, girdi temini (sperma, küpe, süt ölçüm kovası, sigorta, ekipman vb), hayvan sağlığı ve suni tohumlama hizmetleri, damızlık hayvan temini ve satışı gibi saha çalışmalarına ağırlık verilmelidir.
- Sığırcılık işletmelerinin ekonomik sürdürülebilirliği için kooperatif yapısında başarısızlığa neden olan etmenler tespit edilmeli ve bir an önce ortadan kaldırılmalıdır.
- Dünya örnekleri iyi işleyen kooperatifler hayvancılıkta modernizasyon ve verimliliğin artırılmasında her koşulda önemli rol oynadığını göstermiştir. Bundan yola çıkarak bölge koşullarına uygun politik tercihler ön planda tutulmayacak şekilde kooperatifçilik yapısal olarak tekrar düzenlenmeli ve gerekli destekler sağlanarak işlevsel hale getirilmelidir.

5.9. İŞGÜCÜ VE MEKANİZASYON DURUMU

Modern tarımda tarımsal üretimin artışı, işgücü ve enerji maliyetinin düşürülmesi, işlerin zamanında ve planlı olarak yürütülmesi doğrudan veya dolaylı olarak mekanizasyon uygulamalarına bağlıdır. Tarımda mekanizasyon uygulamaları arttıkça üretim maliyeti azalmaktadır. Mekanize olmayan bir işletmede karlılık beklenemez. Tarımsal mekanizasyon işletmelerde işgücünün azaltılması, verimliliğin artırılması ve elde edilen ürünlerin daha kaliteli ve güvenilir bir şekilde elde edilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bir bitkisel üretim işletmesi için mekanizasyon ne kadar önemli ise hayvansal üretim için aynı derecede önem arz etmektedir. Hatta endüstriyel anlamda yapılan hayvansal üretim için daha özellikli makine-ekipman kullanımına ihtiyaç duyulmaktadır. Modern hayvancılık işletmelerinde, yem bitkilerinin ekim ve hasat edilmesinden hayvanın önüne sunulmasına kadar bütün aşamalarında mekanizasyondan yararlanılmaktadır.

Hayvansal üretim sırasında sulama ve yemleme sistemleri yanında ahırda gübrenin toplanması, sütün sağılması ve muhafaza edilmesi işlemlerinde mekanizasyon etkin bir şekilde kullanılabilir. Bu yüzden tarımsal karlılık açısından makineleşme oldukça önemlidir. Makineleşme düzeyi işletmenin sahip olduğu traktör ve ekipman durumuna bağlıdır. Ancak, traktör ve makine seçiminde işletmenin faaliyet alanı, arazi varlığı ve ekonomik durumu gibi faktörler etkilidir.

Bilindiği gibi hayvansal üretim bitkisel üretim faaliyetlerine göre daha fazla zaman alıcı işler olup işgücüne olan ihtiyaç daha fazladır. Çünkü hayvansal üretim hem içsel hem de dışsal faaliyetleri gerektirir. Dışsal tarımda hayvan için kaba ve kesif yem sağlanmaktadır. İçsel tarımda ise dışsal faaliyetlerin sonucunda sağlanan yemlerle hayvana ürün desteği sağlamaktadır. Yani, sığırcılık işletmelerinin hemen hemen tümünde kaba ve kesif yemin üretimi, taşınması, hazırlanması, yemin barınak içerisinde hayvanlara dağıtılması, barınak içinin temizlenmesi, gübrenin tarlaya atılması gibi günlük işler için mutlaka traktöre ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer bir deyişle ortak alanları kullanan veya organize sanayi bölgesindeki işletmeler hariç geriye kalan tüm işletmeler için işletmelerin kapasitesine göre söz konusu işlerin zamanında ve hijyen yapılabilmesi için traktör bulundurmaları zorundadır. Aksi takdirde bu işletmelerin rekabet edecek karlı bir tarımsal üretimi gerçekleştirmesi beklenemez.

5.9.1.Mevcut Durum ve Sorunlar

Siğircilik işletmelerinin mekanizasyon durumunu belirlemeye yönelik yapılan çalışma Proje kapsamında yapılan incelemelerde, hemen hemen her iki hayvancılık işletmesinden birinde bir adet traktör olduğu işletme başına düşen ortalama traktör sayısı ise 0.46' tespit edilmiştir. Bu değer söz konusu işletmeler için yetersiz olduğu ifade edilebilir. Çünkü işletmelerin hemen hemen tümü hayvansal üretim için kaba yem üretiminde bulunmaktadır. Ayrıca, barınak içi yem dağıtma, gübre temizleme yem taşıma gibi işlerde de traktöre gereksinim duyulduğundan işletmenin büyüklüğü ve faaliyet alanına göre her işletme için en az bir traktöre ihtiyaç duyulmaktadır. Buna rağmen bu değer Türkiye ortalaması olan 0.38 değerinden yüksek bulunmuştur. Benzer durum 2012 yılında "Karacadağ Kalkınma Ajansı" tarafından finanse edilen Sessiz ve ark (2012) tarafında yürütülen Diyarbakır ilinin bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetlerine göre ayırmaksızın tarımsal mekanizasyon düzeyinin belirlenmesine yönelik yapmış oldukları çalışma sonucunda İşletme Başına Düşen Traktör Sayısı (traktör/işletme) 0.49 olarak tespit edilmiştir. Elde edilen bu değer siğircilik işletmelerinde yürütülen bu çalışma ile uyumlu olduğunu göstermektedir. Traktörü olmayan işletmelerde yem taşıma, dağıtma ve temizlik gibi zor ve yorucu olan barınak içi işler insan tarafından el emeğine dayalı olarak yürütülmektedir. Bu işletmeler modern yapıdan uzak karlı üretim yapamayan ilkel denebilecek işletmeler olarak değerlendirilebilir.

Benzer durum makina-ekipman için de söz konusu olmuştur. İşletme başına düşen hayvancılık faaliyetlerine yönelik satın alınan makine sayısı oldukça yetersiz olduğu görülmüştür. Ayrıca, traktör başına düşen makina-ekipman sayısının da çok yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Örneğin traktör başına düşen yem dağıtma makinası 0.15, mısır silaj makinası 0.10, ot silaj makinası 0.10, balya makinası 0.09'dur. Bu değerler gerek sayısal ve gerekse niteliksel olarak işletmelerin ihtiyacını karşılayabilecek düzeyde değildir. Ancak, tarım makinalarının yanı sıra süt siğirciliği için önemli olan sağım makinaları ve tesislerinde, yetersiz olmakla birlikte önemli gelişmeler olduğu görülmüştür. Bu duruma 2007 yılında uygulanmaya konulan "Kırsal kalkınma makine ve ekipman desteği" projesinin etkili olduğu söylenebilir.

Yürütülen araştırmada siğircilik işletmelerinin % 50 makine-ekipman hibe desteğinden yararlanma düzeyinin çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Hibe desteğinden yararlanan işletme sayısının düşük olmasının temel nedeninin bürokratik işlerin fazla ve işlemlerin uzun olması olarak gösterilmiştir. Ayrıca, çok sayıda işletmeci yem kırma, dağıtma, rasyon hazırlama, süt soğutma tankı, sağım tesisi gibi nitelikli makinalara başvuru yaptıklarını ancak, başvurularının kabul edilmediği işletme sahipleri tarafından ifade edilmiştir.

İncelenen işletmelerde hayvansal üretim için satın alınan makinaların çok yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Hiçbir siğircilik işletmesindeki makine-ekipman sayısı ve çeşitliliği işletmenin ihtiyacını karşılayacak seviyede değildir. Oysa, siğircilik işletmelerini entegre bir ünite olarak değerlendirmek gerekir. Hayvanların barındığı yapı, süt sağımı ve işleme, yem depolama yerleri ve gezindikleri avludan oluşmaktadır. Burada her aşama için farklı makine ve ekipmana ihtiyaç duyulmaktadır. Birinin eksikliği diğer işlemlerin aksamasına neden olmaktadır. Bu yüzden entansif bir siğircilik işletmesinde dışsal faaliyetler için gerekli olan makine-ekipmanın yanı sıra barınak içerisinde gerekli olan sulama, yemleme, yemlerin karışımının sağlanması, yem iletimi, süt sağma ve soğutma ve depolama işlemleri mekanize edilmesi gereken başlıca işlemlerdir. Özellikle kapalı barınaklarda faaliyet gösteren işletmeler için bunlar gereklidir. Ayrıca, modern bir siğircilik işletmesi için havalandırma sistemi, otomatik kaşıma, tırnak bakım, yem kırma, yem ezme, gübre separatörü, gübre pompası, gübre sıyırıcı sistemi gibi ekipman ve sistemlerin bulunması sağlıklı bir faaliyet sürdürmek için gereklidir.

İşletmelerde mobil tip sağım makinelerinin daha yaygın kullanıldığı belirlenmiştir. Mobil tipi sağım makinalarının sabit sistemlere göre fazla olmasının nedeni bu tip makinaların satın alma bedellerinin düşük olmasıdır. % 50 makine-hibe desteğindeki amaç mümkün olduğunca çok sayıda üreticinin bu destekten yararlanmasını sağlamaktır. Aynı durum diğer makinalar için de geçerlidir. Bu nedenle sağım makinalarına başvuru yapan işletme sahipleri bu hibe desteğinden kolay bir şekilde yararlanabilirler. Buna rağmen üreticilerin % 71 gibi büyük bir oranı kendi olanaklarıyla sağım makinalarına ve sistemlerine sahip olmuşlardır.

Makinalı sağımın zaman ve işgücünden önemli derecede tasarruf sağladığı tüm üreticiler tarafından ifade edilmiştir. Ayrıca, işletme sahipleri veya çalışanı makinalı sağımdan çok memnun olduklarını, makinalı sağımın işlerini kolaylaştırdıkları ve süt veriminin artışına etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Sağım makinaları ve sabit tesislerin yanı sıra süt sığırcılığı işletmeleri için gerekli olan süt soğutma tanklarının da sayısal olarak çok daha az oldukları görülmüştür. İşletmelerin büyük çoğunluğunda ilkel yöntemlerle soğutma yaptıkları veya doğrudan süt fabrikalarına veya alıcılarına satış yaptıkları ifade edilmiştir.

6.9.2.Çözüm Stratejileri ve Önerileri

- İşletmelerinde bulunan traktör ve diğer alet-ekipmanlar ortak kullanım ve kiralama yoluna gidilerek daha etkin ve ekonomik bir şekilde kullanılmalıdır. Hayvancılık işletmelerine hibe desteği verilirken özellikle traktör, römork, silaj makinası, ot toplama ve balya makineleri gibi ekipmanlara ortak kullanım şartı getirilmelidir.
- Küçük kapasiteli aile işletmeleri için traktör satın alınması zaruri bir ihtiyaç olarak görülmemektedir. Bu işletmeler kiralama yoluyla ihtiyaçlarını karşılayabilirler.
- Kooperatif yapısındaki işletmeler ve Organize Hayvancılık Sanayi bölgesinde bulunan işletmeler gibi bir arada ve aynı organizasyon çatısı altında bulunan işletmeler ortak traktör kullanım yöntemiyle faaliyetlerin yürütebilirler.
- İşletmelere verilen alet ekipman desteğinin havalandırma sistemi, otomatik kaşıma, tırnak bakım, yem kırma, yem ezme, gübre separatörü, gübre pompası, gübre sıyırıcı sistemi gibi ekipman ve sistemleri desteği verilerek destek kapsamı genişletilmelidir.
- Destek kapsamında verilecek alet ekipmanın öncelik sıralamasın belirlenmesinde devlete ait tarım ve kırsal kalkınamadan sorumlu birimler öncülük etmelidir.
- Mevcut % 50 hibe kapsamında üreticilere sağlanan makine ekipmanların % 46,5'ni satın alma bedeli oldukça düşük olan mobil tipi kovalı sağım makinaları oluşturmaktadır. Bu kaba ve kesif yem için gerekli olan makinalar, soğutma tankı gibi satın alma bedeli yüksek olan makinalarla desteklenmelidir.
- İşletmeler makine-ekipman desteği sağlanırken hibe desteğine başvuruda bulunan işletmelerin mevcut makine-ekipman envanteri tespiti yapılarak öncelik sırasında göre destek yapılmalıdır.
- Belli kapasite (25 baş sağmal inek ve üzeri) işletmelere süt soğutma tankı desteği doğrudan bu kapasitenin altında bulunan işletmelere aynı kapasiteyi tutturmak koşuluyla bir araya gelmeleri sağlanarak ortak kullanımlı süt soğutma tankı verilerek süt kalitesi ve güvenilirliğinde meydana gelen olumsuzluklar giderilebilir.

6. DİYARBAKIR İLE TÜRKİYE GENELİNDEKİ SIĞIRCILIK İŞLETMELERİNİN MEVCUT SORUNLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Yürütülen araştırmada sığircılık işletmelerinde görülen bazı sorunların ülke genelindeki temel sorunlarla benzerlik gösterdiği ancak bu sorunların yanı sıra Diyarbakır il genelinde özgü bir takım farklı lokal problemlerin olduğu saptanmıştır.

Türkiye genelinde bütün hayvancılık faaliyetlerini etkileyen yüksek yem fiyatlarının sığircılık faaliyetinde bulunan işletmelerin de en büyük problemidir. Yem fiyatlarının yüksek olması, et ve süt fiyatlarındaki istikrarsızlık sığır yetiştiriciliğini ekonomik bir faaliyet olmaktan hızla uzaklaştırmaktadır. Diyarbakır'da ayrıca yem bitkileri yetiştiriciliği ve silaj üretiminin yaygın olmaması, kaliteli kaba yem fiyatlarının da yükselmesine neden olmakta bu da bölgedeki sığircılık işletmelerinin ülke genelindeki işletmelerle rekabet şansını zayıflatmaktadır. Son yıllarda Türkiye genelinde yeni yem fabrikalarının kurulması ve mevcut fabrikaların kapasite kullanım oranını artırması sonucunda, karma yem endüstrisinde ciddi gelişmeler yaşanmış ve yem üretimi büyükbaş hayvanların gereksinimini karşılayabilecek düzeye ulaşmıştır. Ancak, Diyarbakır'da yem fabrikası sayısının yetersiz olması üreticileri yemi diğer bölgelerde bulunan fabrikalardan teminine itmekte buda yem maliyetini artırmaktadır.

Başta Ege ve Marmara Bölgelerinde olmak üzere Türkiye'de kooperatif yapısında olan sığircılık işletmeleri faal olarak başarılı bir şekilde faaliyetlerini yürütürken, Diyarbakır'da gerek genel bütçe ve gerekse de Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDP) kapsamında kurulan kooperatiflerin kırsal kalkınmaya pek katkı sağlamadığı, çoğunun başarısız olduğu ve pasif duruma geçtiği görülmüştür.

Damızlık hayvan ithalatı ve yürütülen ıslah çalışmaları ile Türkiye'de yerli sığır ırklarının sayısı hızla azalmakta buna karşılık kültür ve melez ırklarının sayısı giderek artış göstermektedir. Ülke genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da da uygun çevre, bakım ve besleme iyileştirilmeden getirilen ithal veya mevcut kültür ırkı sığırlardan beklenen verimin alınamadığı, işletmelerde ciddi ekonomik kayıplara neden oldukları görülmüştür.

Yapılan bütün yasal düzenlemelere rağmen, ülke genelinde sığır sayıları ve üretilen ürün miktarları tam olarak kayıt altına alınamamaktadır. Hayvan varlığı ve hayvansal üretim değerleri ile ilgili istatistikî veriler reel durumu yansıtmamaktadır. Diyarbakır genelinde hayvan kayıtlarının sağlıklı yapılmadığı, gerçek hayvan varlığı ve bunların ırklara göre dağılımının resmi kayıtlardan farklı olduğu görülmüştür.

Hastalıklar ülke genelinde sığır işletmelerinde ciddi ekonomik kayıplara neden olmaya devam etmektedir. Diyarbakır'da özellikle şap ve mastitis daha yoğun olarak görülmekte olup özellikle kırsal bölgelerdeki işletmelerde aşılama ve diğer sağlık koruma tedbirlerinin etkin yürütülmediği belirlenmiştir.

Ülke genelinde aralıklı olarak yaşanan et ve süt krizi sığır işletmelerini ekonomik açıdan zor durumda bırakmaktadır. Diyarbakır'daki sığircılık işletmeleri ülke genelinde yaşanan et ve süt krizinden etkilenmekle birlikte ciddi düzeyde pazarlama sorunuyla karşı karşıyadır. İl ve ilçelerde süt işleme tesis sayısının sınırlı sayıda olması, üretici örgütleri ve birliklerin süt pazarlanmasında yetersiz kalması ve üreticilerin ürettiği süt ve ürünlerini pazarlama imkânını kısıtladığı görülmüştür.

7. SONUÇ

Gerçekleştirilen proje ile Diyarbakır ili ve ilçelerindeki sığircılık işletmelerinin genel yapısı, hayvan varlığı, verimlilik düzeyi, mekanizasyon durumu, bakım, besleme, sevk ve idare koşulları, örgütlenme ve pazarlama dâhil birçok konuda mevcut durumun reel bir tespiti yapılmıştır. Elde edilen tespitler doğrultusunda, mevcut sorunların çözümüne yönelik bilimsel yaklaşımla bölge koşulları ve sosyo-ekonomik yapısı göz önüne alınarak bir takım stratejiler geliştirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Sunulan önerilerin ilgili ve yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından dikkate alınarak çözüme gidilmesi, bölge sığircılık işletmelerinin ekonomik olarak sürdürülebilirliğini sağlayacağı gibi gerek bölge ve gerekse de ülke ekonomisine önemli düzeyde katkı sağlamış olacaktır.

KAYNAKLAR

Akman, N., Tuncel, E., Tüzemen, N., Kumlu, S., Özder, M., Ulutaş, Z. Türkiye Sığircılık İşletmelerinin Yapısı ve Geleceğin Sığircılık İşletmeleri. Erişim tarihi: 18.12.2013 http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/dd993b2fef3fdff_ek.pdf.

Anonim, 1970. Diyarbakır, Urfa ve Mardin İlleri Toprak Kaynağı Enventer Haritası, Toprak Su Genel Müdürlüğü Raporları Serisi, No: 12, 13, 14.

Anonim, 2012a. Diyarbakır Valiliği http://www.diyarbakir.gov.tr/default_b0.aspx?id=5681 (Erişim tarihi 16.12.2013)

Anonim, 2012b. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı <http://www.Gapep.Gov.Tr/Gapep.Php?Lang=Tr&Cat=17&Pages=16>.

Anonim, 2013. İneklerde Üreme ve Üreme Planlanması <http://www.tccruraldevelopment.eu> (Erişim tarihi 16.12.2013)

DÇOM, 2010. Diyarbakır İl Çevre Durum Raporu. Diyarbakır İl Çevre ve Orman Müdürlüğü.

DPT, 2003. İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. Yayın no: DPT 2671.

DTİM, 2005. Diyarbakır İli Master Planı. Diyarbakır Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü. <http://www.lidyadanismanlik.com/default.aspx?x=cokluoku&id=77>.

DTİM, 2010. Diyarbakır Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü İstatistikleri

DTİM, 2012. Diyarbakır Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Brifingi

Göncü, S., 2010. Sığırdaki Tırnak Bakımı. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, Ders Notları.

Görgülü, M., 2010. Sığırlarda Üreme-Besleme İlişkileri. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi, Ders Notları.

Güneş, 2013. Süt Sektöründe Pazar ve Pazarlama Yapısı. 2. Ulusal Süt Zirvesi, İzmir. <http://gidaguvenligi.ankara.edu.tr/files/2013/04/S%C3%BCT-zirvesi.pdf>. (Erişim tarihi 16.12.2013)

KKA, 2011. TRC2 Diyarbakır Şanlıurfa Bölgesi Bölge Planı (2011-2013) Mevcut Durum Analizi | Karacadağ Kalkınma Ajansı Şanlıurfa Yatırım Destek Ofisi.

Kutlu, H. R., Gül, A., Görgülü, M., 2003. Türkiye Hayvancılığı; Hedef 2023 - Sorunlar, Çözüm Yolları ve Politika Arayışları - Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootečni Bölümü Adana, 12s.

Köroglu, S. 2003. Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Tarımsal Örgütlenme. AT Uzmanlık Tezi

OKA, 2012, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı.

Saner, G., 2012. Süt Sektöründe Temel Pazarlama Stratejileri. 1. Tire Süt Sempozyumu, 13. Aralık 2012. Tire, İzmir.

Sessiz, A., Gürsoy, S., Eliçin, A.K., Akın, S., Esgici, R., 2012. Diyarbakır İli Tarımsal Mekanizasyon Durum Analizi Ve Planlaması Projesi. Karacadağ Kalkınma Ajansı: TRC2-11-DFD-54.

Şentürk, B., 2006. Ekonomik Perspektiften Sap Hastalığı ve Kontrolü, Tarım ve Köyisleri Bakanlığı Sap Enstitüsü Türk Veteriner Hekimler Birliği Dergisi, 2006 Sayı 3-4.

TEDGEM, 2009. Tarım ve Köyisleri Bakanlığı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü Kayıtları, Ankara.

TÜİK, 2009. Türkiye İstatistik Kurumu, Hayvansal Üretim İstatistikleri.

TÜİK,2010a. İller İtibariyle Gayri Safi Yurt İçi Hasıla <http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalhesapapp/ulusalhesap.zul?tur=2>

TÜİK, 2010b. İşletme büyüklüğü ve işletme tipine göre işletme sayısı. www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=290

TÜİK, 2012. Türkiye İstatistik Kurumu, Hayvansal Üretim İstatistikleri 2012 Verileri.

TÜİK, 2013. Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2012 Verileri.

Yalçın C, Sarıozkan S, Yıldız AS, Günlü, A (2006): Producer profiles, production characteristics and disease control applications at dairy herds in Konya, Burdur and Kırklareli Provinces, Turkey. 57th Annual Meeting of the European Association for Animal Production, Antalya 17-20 Eylül 2006.

Yılmaz, H., 2010. Süt Sığırılığında Kooperatifler Aracılığıyla Desteklemenin Ekonomik Ve Sosyal Etkileri: Adana İli Örneği. Ç.Ü. fen Bil. Enst. Doktora Tezi. Adana.

| TEŞEKKÜR |

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesindeki mali desteklerinden dolayı Karacadağ Kalkınma Ajansı'na, çalışma sırasında yardımlarını esirgemeyen Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Diyarbakır İl Müdürlüğü Hayvan Sağlığı Yetiştiriciliği ve Su Ürünleri Şube Müdürü Sayın Hamdullah GÜVEN'E, işletme ziyaretleri sırasında yardımlarını gördüğümüz Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Diyarbakır İlçe Müdürlüklerine teşekkürü bir borç biliriz.

Bu belgenin içeriğinden sadece Dicle Üniversitesi Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü sorumludur ve bu içeriğin herhangi bir şekilde Kalkınma Bakanlığı'nın veya Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın görüş ya da tutumunu yansıttığı mütalaa edilemez.